

HIRUR ANTZERTI ERDARAZKOEN

ITZULPEN BILDUMA

*

Marivaux, Girandoux, Brecht

* *

*

Jean-Baptiste Orpustan-ek euskarara itzulirik

*

Itzultzailearen aitzin-oharra. Joko guzia izkiritua den bezala zuzen-zuzena hitzez-hitz erran eta jokatu behar da.

MARIVAUX

*Arrazoinaren irla
edo
Gizon xipiak*

AITZIN-SOLASEKO JOKAGAIAK

Markesa,
Zalduna,
Kondesa,
Aholkularia,
Jokari bat.

Jokalekua Antzokiko bilgunean da.

KOMEDIAKO JOKAGAIAK

GOVERNARIA,
PARMENEZ, Gobernariaren semea,
LOREDI, Gobernariaren alaba,
BELEKTUR, Gobernariaren aholkularia,
IRLATAR bat,
IRLATARSA bat,
MEGIZTE, irlan mutil,
GOVERNARIAREN laguneria,
GORTELARIA,
KONDESA,
FONTIÑAK, Gaskoina, gortelariaren segetaria,
ELHORRIÑO, Kondesaren sehia,
POETA,
FILOSOFIA,
MEDIKUA,
BLADI laboraria.

Jokalekua Arrazoinaren irlan da

AITZIN-SOLASA

AGERRALDI LEHENA

MARKESA, ZALDUNA

Markesak, *Zalduna eskutik atxikiz*. – Alajinkua, Zaldun, hemen hire ikusteaz xoratua nuk ; elgarrekin mintzatuko gituk, komedia has artean.

Zaldunak. – Gogotik, Markes.

Markesak. – Ikusiko diagun antzertia *Guliber* delakotik hartua datekek ?

Zaldunak. – Eztakiat. Zertarik dadukak ?

Markesak. – Alajinkua, izena *Gizon xipiak* dik ; eta iduriz liburu angeles hortako gizon ttipiak dituk.

Zaldunak. – Baina, aski duk ñaño bat ikusia ukaitea gizon ttipiak zer diren jakiteko.

Markesak, *lehiatuz*. – Zer ! serioski, uste duk eztela *Guliber*-ez ari ?

Zaldunak. – He ! zer egiten daukuk ?

Markesak. – Zer egiten dautan ? Hortaz ezpaliz ari, sarri berean banindoakekala.

Zaldunak, *irriz*. – Entzuk. Hortaz ari dela duda handian duk ; eta zinez, hire orde, enikek batere duda horren irriskutan izan nahi : enindaiekek fida, hori biziki gozagaitz baituk, eta orduan berean banindoakek.

Markesak. – Jostatzen hiz. Trufa doinu batekin hartzen duk. Baina egileak, hitz batez, ideia hortan, gauza gogoetatu, erakaskarri batzuetara jarria nik, eta ezpaldin bazazkok jarraiki, eztiaguk hortarik ezer ukanen.

Zaldunak, *trufan*. – Behar bada ba : are gehiago nun oro har (eta komedia oro bertze), guk, Frantzesek, ezpaitiaguk gogoetarik ; antze hortarik gabe gituk.

Markesak. – He ! gogutzen diaguk bada, nahi baduk.

Zaldunak. – Eztuk beraz nahi, hik ?

Markesak. – Alafe, sinets nezak, ezkituk hortan azkar : izpiritua, badiaguk zertan balia ez jakiterano ; orotan ezartzen diaguk ; baina zentzua, gogamena, odol hotza, zuhurtzia, hitz batez, hortarik (*bekokia erakutsiz*), ezkaiten mintza, zaldun maitea ; ixil gaiten hortaz : eztiakute biziki emaiten ; eta, gutartean, eztituk huts osoan.

Zaldunak, *irriz*. – He ! he ! he ! miresten haut, Markes maitea, hire erranaldiaren bururatzean dukan itxura dolutu hortako ; enauk alta batere izitzen ; ehaiz gordekari bat baizik ; eta ontsa badakiat gutaz ehizala handieriaz baizik lastimatzen.

Markesak. – Ha ! handieriaz : urragarri duk.

Zaldunak. – Bai, urgulu hutsez. Nola bada !! Debrientxoa! Gogorik aski ukan behar dik guk eztiagula senditzeko ! Eztea hor egina izan dadin nahi dukan gogamena ? Uko egiten diat konzienziaren gainean.

Markesak, *irriz*. – Ha! Ha! Ha! Alajinkua, Zaldun, hire gogoeta gozagarri duk alta. Egia dela erraiteko gutizia diatala badakika bada?

Zaldunak. – Egi-egia; eta, gainera, ezpaituk egiten dukan aithorra bezain arrazoinekorik jeus. Hutsala izaiteaz salatzen haut, onhartzen duk; hihaturen hutsaleriaz irri badagik; Frantzes baizik eztuk, behar bada, hori egin dezakeenik.

Markesak. – Alafe, jeus etzatak gostatzen; atzerritar bat khexa laitekek; eta ontsa ikusten diat jitez filosofoak girela.

Zaldunak. – Horrela, zentzukurik ezer ezpadiaguk antzerti huntan, etzakek herriaren izpirutuari lotu beharko.

Markesak. – Egina ukanen duen Frantzes bakarrari izanen duk.

Zaldunak. – Ha! Horra bat gitukala; eta arrazoina badugula hiri phorogatzearen bururatzeko, hoa, behazunez, bertze herri bati bere irrigarrikerien erakustera, eta hiharena hautesten dukala goraki erraitera: eztuk horren jasaiteko aski azkar izanen, leihotik egotziko haute. Hemen jende oso bat ikusi duk, gomparatzen zaikan bertze herri bat baino ontsa beherago ezarriz hartaz trufatzen den ikusgarri batean irriz, esku zartatzen, laudoriotan. Hor laudatzen den arrotzak eztik hark bezain gogo onez irri egiten, eta xoragarri duk.

Markesak. – Egiatzki guretako ohore duk hori; gure urguluak trufa entzuten baitik.

Zaldunak. – Bertzerena baino gutiago berri duk. Erresuma batzuetan jakintsun direa? jakitateak zamatzen ditik; behin ere eztituk hartara jartzen, osoki hartuak dituk. Zuhurrak direa? zuhurtziaz nardatzen dikan garratzasun batekin izaiten duk. Eroak direa, xoriburu eta buru arin deritzeeten hetarik? haien arintasuna eztuk solasera ekharria; badie halako gogor, bortitz, egiazko bozkarioari arrotz zaikan zerbait; arrazoina gozagarririk gabea die, eskas die guk dugun eztitasun hura, arrazoinekoak eztirenak hala izaitera gomitatzen baititik; haien baitan, guzia serio duk, guzia larri, guzia hitzean hartua; iduri dik eztitukala oraino aski luzaz elgarrekin egonak; bertze gizonak etzezteek oraino anaiak, bertze izaite batzu bezala ikusten ditie. Ikusten ditie bereak ez bezalako bizi molde batzu? horrek haserretzen ditik. Eta gu, horrek guziak jostatzen, gutartean orori ongi ethorri, erresuma guzietako jaiok gituk; gutartean eroak zuhurra jostatzen dik, zuhurra eroa narda-arazi gabe zuzentzen. Ezer ez tut phizurik, ezer ez larririk hala izaitea merezi dikana baizik. Gizatasuna gehienik khondutan hartua dugun munduko gizonak gituk. Arrotzak erraiten dauzkua gure hutsak? onhartzen diaguk, haien edireiten laguntzen ditiaguk, eztazkikanak erakusten dauzkoguk; gure buruaz gaitzerraiten diaguk harendako jendetasunez, edo haren ahuleziarendako ikustatez. Antzedunez mintzo dea? haren erresumak gureak baino gehiago baditik; gure liburuak gaitzesten ditik, eta guk harenak miresten. Zor dauzkun ikustatetan huts egiten dika? ikustatez lehertzen diaguk, desenkusatzen. Hura hor baldin bada ezkituk guharen etxean; haren begietarik kasik ihes egin behar diaguk, haren baldin bagituk. Gure urrikalmendu guzia, gure laudorio guziak, miresmen guziak, zuzenbide guzia, oro arrotzarendako duk; gure baitako amodioa eztuk, azkenean, guharen erresumari baizik aiher; atzerritar guziena eztuk guri baizik aiher, eta gureak ezitik hek baizik fagoratzen.

Markesak. – Haugi, herritar ona, haugi besarka hezatan. Jinkoaz ! izenburua salbu, khexa nintaikek orai ikustera goazen komedian *Guliber*-en ideia hartua ukana balie ; hala baliz, banoakek. Baina aski hortaz. Agur dezagun Kondesa, ditikan gozagarri guziekin heldu baituk.

AGERRALDI II

MARKESA, ZALDUNA, KONDESA, AHOLKULARIA

Kondesak. – Ha ! zu hemen, Markes ! Egun on, Zaldun ; andere horiekin ethorriak zireztea ?

Markesak. – Ez, Anderea ; eztugu biek elgarrekin gertatzea baizik egin.

Kondesak. – Ereman nahi ninduten ibilaldiari hautetsi dut komedia ; eta Jaun hunek ene laguntzea onhartu du. Berrikeria horiez guziez jakin-nahian niz : nola diote jokatuako denari ?

Zaldunak. – *Gizon Xipiak*, Anderea.

Kondesak. – *Gizon Xipiak* ! Ha, izenburu itsusia ! Zer dira gizon xipiak ? Hortaz zer egin daiteke ?

Markesak. – Andere guziek badiote horrek eztuela jeus hitzemaiten.

Kondesak. – Segurki, izenburua nardagarria da ; zer diozu, Aholkulari Jauna ?

Aholkulariak. – *Gizon Xipiak*, Anderea ! He ! baietz ! Zergatik ez ? Hori gozagarri iduritzen zata. Behar bada *Guliber*-ean bezala izanen da ; pollitak dira ! Bada hor bere sakelan ezartzen dituen gizon handi bat, edo erhi muturrean, eta berrogei-ta hamar edo hiruretan hogeik berekin baderamatzanak ; horrek azkarki josta nidezake.

Markesak, *irriz*. – Etzaizu atsegin horren emaita errex izanen. Baina horra jokari bat iragaiten ; zer den galda dezogun.

AGERRALDI III

JOKARI GUZIAK

Kondesak, *jokariari*. – Jauna! Jauna! Erran nahi daukuzua zer den zuen *Gizon Xipiak* hori? Nun hartuak dituzue?

Jokariak. – Alegian, Anderea.

Aholkularia. – Zinez etzirela xipiak jelostu niz bada.

Jokariak. – Hori ezin zen, Jauna, nun ezten aurkitzen diren irlara joaiten.

Zaldunak. – Ha! eztu balio: gureak biziki onak dira ttipirik agertzeko; eniz ni goratasunaz axolatuko.

Markesak. – Alajinkua! Sei oinez gora diren ñañoak ikusten dira egun oroz. Bertzela ere, antzokian gizon bat edo emazte bat ezin ikusiak bilakatzen direla gerriko baten bitartez eztea asmatzen?

Jokariak. – Eta hemen asmatzen da, ephe batendako bakarrik, gizon batzu badirela bertze batzu baino ttipiago.

Kondesak. – Baina zertan jar hori?

Markesak. – Zuen izenburua aldatu behar zinuten anderen gatik.

Jokariak. – Etzinituztegun enganatu nahi; zer den erraiten dautzuegu, eta ethorri zirezte gizon ttipi batzu hitzemaiten zauzkitzuen iragarkia ikusiz; bertzela ere ezarri dugu oraino *Arrazoinaren irla*.

Kondesak. – *Arrazoinaren irla!* bada! ezta hori bozkarioaren egoitza.

Jokariak. – Anderea, zertaz ari den ikusiko duzu. Komedia hunek atsegin zenbait emaiten ahal badautzu, xehekiago emaita horren ekhentzea lizateke: onhar dezazun othoizten zitugu bakarrik. Sarri berean hasiko dira.

Markesak. – Goazen bada gure lekuen hartzera. Nik, zure gizonak nahiko duzun bezain ttipiak ikusiko ditut.

EGITALDI LEHENA

AGERRALDI LEHENA

IRLATAR BAT, ZORTZI EUROPARRAK

Irlatarrak. – Oizue, jende xipiak, hor jar zaitezte gobernaria zuen ikustera jin artean; etzirezte gehiago eneak: hari emanak zituztet. Goraintzi, berriz ikusiko zituztet oraino, neure etxera itzuli baino lehen.

AGERRALDI II

ZORTZI EUROPARRAK, *lastimatuak*.

Bladik. – Mekatxes, pollitak gituk!

Poetak. – Horrek guziak zer erran nahi du? zer zoria den gurea!

Kondesak. – Baina, Jaunak, orai hemen ezarriak gituen irlatar horrek hartuak gituen sei ilabetez geroztik, zer gertatu zazue? ezen berexiak ginituen, nahiz etxe berean ginen. Izaite arrazoindun batzuer bezala behatu dautzuea, gizon batzuer bezala?

Orok, *hasperenka*. – Haa!

Kondesak. – Ihardespen hori badantzut.

Bladik. – Eni doatanaz, gure zaintzaliak, andriak eta hurrek, eztautate denek gehi ez guti abre bati bezala baizik so egiten. Gure laur zangotako adixkidea erraiten; ene eskuak aitzineko patendako hartzen, zangoak gibelegoendako.

Fontiñak, *Gaskoinak*. – Zaldalez hazi nahi ukana nie.

Kondesak. – Eninduten ere ni neska batendako hartzen.

Bladik. – Ha! bekanaren hutsaz baita.

Fontiñakek. – *Qui-o*, hortan duda perdungarri duzu.

Gortelariak. – Ene aldetik, lehenik perruketer bezala mintzatzen ikasi nahi zautaten bi irlatarren eskuetan egona niz.

Fontiñakek. – Hixtuka hasi zazta, eni.

Bladik. – Ikasi dautzietea den-dener herriko hizkuntza?

Orok. – Bai.

Bladik.- Bono: jende guziak ahozkatu du beraz hemen? Baina mekatxes! elgarri erraiteko jeus eztea gehiago? Hor, lagunak, hunki zuen buruak; hunki zite ere, Andereño.

Kondesak. – Zer?

Bladik. – Zihaurez eztiziea jeus erraiteko? Jeus eztea zien baitan aldatu denik?

Filosofoak. – Hori zergatik daukuzu erraiten?

Bladik. - Lur huntaratu baino lehen, nola egina nintzan? Enintzana barrika bat bezein lodi, eta haga bat bezein xuxen?

Elhorriñok. – Arrazoin duzu.

Bladik. – Ta bono! Gehiago ez barrikarik, ez hagarik; ene baitarik hori guzia gana da.

Medikuak. – Zer bada...?

Bladik. – Zer den, ni Bladi haundia nindiotena, ni mintzo nizauzuna, nitaz berririk eztela gehiago; etzakiat zer bilakatu nizan; eztut ene jakan nihauren ondar pixkila baizik hatzemaiten, xipa batek baino leku gehiago eztaukan ttirritta xipi bat.

Orok. – He!

Bladik. – Hain ttipitua sendi niz, hain gorputzara exkaxekoa; hain hertsitua, hain eroria, nun lanterna bat har bainezake neure bilatzeko. Ontsa ikusten dut zapalduak zireztela ere; baina nizan bezala ikusten nauzuea zuek?

Fontiñakek. – Hik erran duk, “praube” zipa. Eta nitaz, zer zaik iduritzen?

Bladik. – Zu? Xarbo baten heinekoa zira.

Fontiñakek. – Horra ni.

Gortelariak. – Eta ni, Fontiñak, bilakaturik nizona iduri zatan bezain ttipi niza?

Fontiñakek. – Musde, ene nagusia zira, gorteko gizon eta jaun handi; zer ziren galdegiten dautazu; baina etzitut ikusten; mikrozkopa batean jar zite.

Filosofoak. – Gure xipitasuna egiazkoa deka ezin nezake sinets; herrialde huntako aireak gure gorputzetan aldamen handi bat egin behar ukana du, eta behargabe zenbait gertatua dateke gure betsarean, horren ondorioz baitugu xipi girela uste.

Gortelariak. – Giren izanara baino hiltzea hobe lizateke.

Bladik. – Ha! alafe, soina ontsa apurtua dut; baina gelditzen zatan puxkañoa batere ez ukaitea baino nahiago; baina oizue, horra iduriz hemengo gobernaria guri beha luneta batekin.

AGERRALDI III

GOBERNARIA, HAREN SEMEA, BELEKTUR, IRLATARRA, MEGIZTE, GOBERNARIAREN LAGUNERIA, ZORTZI EUROPARRAK

Irlatarrak. – Horra nun diren, Jauna.

Gobernariak, *urrundik, hurbiltzeko luneta batekin*. – Ontsa ohigabeko zerbait erakusten dautazu hor: holakorik deus ezta segurki munduan. Zer ttipitasuna! eta bizkitartean ihizi ttipi horiek gizon begitartea dute osoki, eta ere nunbait han gure jestuak eta so egiteko moldea. Zinez, emaiten dauztazunaz geroz, atseginekin hartzen ditut. Hurbil giten.

Parmenezek, *Kondesa hartuz*. – Aita, eme xipi hau ene gain hartzen dut, ezen uste dut hala dela.

Loredik, *gortelaria hartuz*. – Huna bat ontsa atseginez har bainezake ere: ar xipi bat dela uste dut.

Gortelariak. – Anderea, dutan izanaraz etzaitela sobera balia.

Loredik. – Ha! aita, uste dut ihardesten dautala; baina eztu mintzo xirrixta ttipi bat baizik.

Irlatarrak. – Egia, mintzo dira; gogoia badute, eta gure hizkuntza ikas-arazia dauet.

Loredik. – Nola jostatuko nizan! Ha! ene ñimiño pollita, zein maitagarria ziren!

Parmenezek. – Eta ene emeñoak, zerbait erranen dauta?

Kondesak. – Bihotz onekoa iduritzen zaizkit, Jauna; lagun nezazu, erakutsatazu, ahal baduzu, ene itxura zuzena nola har.

Parmenezek. – Arreba, ene emeak zure arra balio du bada.

Loredik. – Oi! bertze guzia baino nahiago dut ene arra; baina eztutea bederen ausikitzen?

Bladik, *irriz*. – Ha! ha! ha! ha!

Loredik. – Huna diotanaz irri badagien bat.

Bladik. – Mekatxes! eztut alta hortzen punttatik baizik irriz egiten.

Gobernariak. – Eta bertzeak?

Filosofoak. – Bertzeak suminduak dira izaite arrazoindun batzuez hemen duten ikustate gutiaz.

Fontiñakek, *subarki*. – Musde, gogoari emazu zure erresuman duzun hobeki egina. Horra zer nizan, gerria zerk andeatzen dautan axolatzerik gabe.

Bladik. – Mekatxes! Jaun Gobernari, ala Jaun Errege, zein den ezpaitakit; eta zu hunen alaba Andereño, eta seme Jaun, eztu hitz batek baizik balio. Zauzte ene jatekoaren jaten ikustera, hobeki laxatzen den gizonik eztela ikusiko duzue; eniz pinterdia baino gorago, baina mekatxes! pinterdi hortan atxikitzen ikusiko duzue pinta.

Gobernariak. – Badidurit khexatzen ari direla: hea, sar ditzen berriz kaiolan, eman zeela jatera; horrek behar bada eztituko ditu.

Gortelariak, *Lorediri, eskua apatu*z. – Andere maitagarria, ene zorigaitzean enezazula utz.

Loredik. – He! Ikusazu bada, aita, eskua nola apatzen dautan! Ez, ene arratoiñoa; enea izanen zira, eta zutaz artha hartuko dut. Egiaz, urrikitzen nau.

Filosofoak, *hasperenka*. Haa!

Bladik. – Zin-zinez, zer bizia!

AGERRALDI IV

IRLATARRAK

Gobernariak. – Horra, behazunez, itxura izpirik eztuten gauza horietarik! Gure ixtorioek ihizi horiek behin ere aipatu dituztea?

Belekturrek. – Jauna, gauza batez orhoit niz; Estatuko errexixtroetan irakurri baitut duela berrehun urte hurbil horien berdin batzu hatzeman zirela; berdin erakutsiak dira. Ihizi batzu zirela uste izan zen, eta gizakiak ziren bizkitartean; ezen badiote gu bezain handi bilakatu zirela, eta haien goratasuna ikus ahala handitzen ari zela, gure arrazoina eta ideiak gustatzen zizezteen arau.

Gobenariak. – Zer derasatazu hor² gure arrazoina eta gure ideiak gustatzen zizezteela? Arrazoinez xipiak zirelakotz ote zuten gure jainkoek soinez xipi iduri zezaten nahi?

Belekturrek. – Behar bada.

Gobernariak. – Haien xipitasuna etzen beraz lilluramen zenbaiten ondorioa baizik, edo haien arimen nahasmenen eta andeatzearen zigor bat?

Belekturrek. – Gogotik uste nuke.

Parmenezek. – Are gehiago nun mintzo baitira, guk bezala ihardesten baitute eta urrats egiten.

Gobernariak. – Urrats egitearen aldetik, bertze hainbertze egiten duten ziminoak baditugu. Egia da mintzo direla eta erraiten zauenari ihardesten dutela: baina ihizien asmua norano joan daitekeen eztakigu.

Loredik. – Handi bilakatzen balire, uste eztutana, ene ar xipia xoragarria lizateke. Izan daitekeen aurpegi pollitena du, deus ezta haren soinara bezain lerdetik.

Parmenezek. – Ene emearen garazier etzira ohartu.

Gobernariak. – Dena den, urrikitzekorik ezer eztezagun ukan. Haien xipitasuna lilluramen bat baizik ezpada, ezeztatzera entseu dagigun, arrazoindun bilaka-araziz: ongi egitera entseatzea ongi egin bat da beti. Belektur, zure eskuetan emaiten ditut. Haien argitzeko lana emaiten dautzut; astirik etzazula gal; galdekazkitzu; ikus zer diren eta zer ari ziren; haien arimaren bere gaitasunean ezartzera, zuten handitasunaren hatz zenbaiten berraurkitzera indar egizu. Hortara ezpaldin bagira heltzen, gure eginbidea egina ukanen dugu bederen; ihizi batzu baizik ezpaldin badira, atxik daitela gurearen idurikoa duten begitartearen gatik. Gu bezala eginak ikusiz, arrazoinaren balioa oraino hobeki sendituko dugu, gizakiaren eta ihiziaren arteko ezberdintasuna hark bakarrik badagienaz geroz.

Loredik. – Eta gure pampina ttipiak berriz hartuko ditugu, bertzelaka daiteneko ezperanzatik ezpada.

Belekturrek. – Jauna, badematazun lanera ariko niz orai beretik.

AGERRALDI V

BELEKTUR, MEGIZTE

Belekturrek. – Megizte, errazu othoi hunara ekhar ditzataten.

AGERRALDI VI

BELEKTUR, *bakarrik*.

Ondikotz ! eztut ezparanza handirik ; kalapitan ari dira, aharran batzu bertzen kontra ere. Arestian biek elgarrekin joka ari izan nahi ukana dutela erraiten da; eta ezta hori gizakiaren itxura duen gauza.

AGERRALDI VII

BELEKTUR, MEGIZTE, LAGUNERIA, ZORTZI EUROPARRAK

Belekturrek. – Musar ttipi pollitak, entzun nezazue ; gizakiak zireztela uste ukaitera aiher gira.

Bladik. – Oizue ! hor ikasten daukun berri ederra !

Fontiñakek. – Zoaz, Jauna, zoaz segurtasunerano, garantitzen dautzut.

Belekturrek. – Demagun.

Filosofoak. – Gizonak girenez dudatuz, zuhaur hala zirenez duda-arazten gituzu.

Belekturrek. – Ez haserrerik, hortara aiher zira : zutan ikustea maite eztitutan laur zangoetakoen oldeak dira horiek.

Filosofoak. – Gu, laur zangoetakoak !

Kondesak. – Zer aphaltzea !

Foniñakek. – Diubiban ! zori jostakina, gogorki khitzikatzen nauk.

Bladik. – Jinkuaz ! zu mintzo baitzira, badakizua ontsa gure urkoa baldin bazira, eztela doi-doiatarik baizik ?

Elhorriñok. – Herri madarikatua !

Belekturrek. – Emeki, ximinoak ; ezti zaitezte, eztut hutsetik zuen atheratzea baizik galdegiten ; eta hortako hartu dudan bidea, zuetarik bakoitzarekin bereziki solastatzea da, eta ephe batez elgarrekin utziko zituztet hortara delibera zaitezten : jabal zaitezte, eztautzuegu ongirik baizik nahi ; gizakiak bazirezte, arrazoindun bilakatzerara indar egizue : badiote hori dela zuendako handi bilakatze bidea.

AGERRALDI VIII

ZORTZI EUROPARRAK

Fontiñakek. – Zer erran nahi du bada jostakin horrek, bere *arrazoindun bilaka zaitetze*-rekin ? Den hura bilaka daitekea ? Handi izaiteko ezpaliz arrazoina baizik behar, goratasunez haritza gaindi nezake.

Bladik. – Bono, bono ! gaskoinkeriendako zure astia ontsa hartzen duzu ! gure egitekoaz axola gaiten.

Poetak. – Ene aldetik, sorgineriazko herri bat dela uste dut, gure hondatzeak hartara lurreratu baikitu.

Fiosofoak. – Sorgineriazko herri bat ! gogamen poetikoa da hori, Jaun poeta, ezen hala zinela errana dautazu.

Poetak. – Alafe, Jaun filosofoa, ezen hala zinela errana dautazu, poetaren gogamen batek filosofoaren ikuspena balio du.

Bladik.- Mekatxez ! ezpaniz hor sartzen, horra joka hastera doazen zinaurriak : bakean beraz hor, xeheria.

Fontiñakek. – He ! Jaunak, batasun apur bat, gure egitekoetan giren heinean.

Bladik. – Debrientxoa, ni entzun ; hunara bota gituen horren hitzez gogora zerbait on heldu zata. Herri huntako jendek Arrazoinaren Irla deritzote, eztea hala ? Beraz egoiliarrek Arrazoindunen izena ukan behar dute ; ezen Frantzian ezta Frantzesik baizik, Alemanian Alemanik, eta gure herrian herritarrik, eta hortan guzian Arrazoindun bat ere ez : ezta Frantzesik, Alemanik eta herritarrik baizik. Arrazoindunak Arrazoinaren irlan dira ; erran gabe doa.

Filosofoak. - He ! burura ezak, adixkidea, burura ; aspertzen gituk.

Bladik. – He bada ! aspertzeko astia baduzu, zaude. Badiot beraz gure herriko jaunari, ameslari bat baitzen, hau erraiten entzun daukotala : arrazoindunak ezkinenean, ontsa xipi bilakatzen ginela arrazoindunak zirenen aitzinean. Enuen orduan izpirik haren gogamenean ikusten : baina mekatxes ! huna herri huntan egiaztatzea. Ezkira Frantzesak, Gaskoinak, eta bertze zerbait baizik ; Arrazoindunekin gira, eta horra zerk daukun goratasuna xipitzen.

Poetak. – Frantzesak arrazoindun ezpalire bezala.

Bladik. – He ! mekatxes : eztira Frantzesak baizik ; ezin izan daitezke sortzez bi herrietako jaiok.

Fontiñakek. – *Kadediz*, nik, asmamena ezin hobe dakusat ; gizon hunek arrazaz gaskoina izan behar du, zinez ; eta hunen gogoeta ene egiten dut ; zuen guzien errespetua salbu eta, hartuko dut bakarrik duen sasitik hunen erranaren garbitzeko libertatea. Badiot beraz gehiago so egiten dautzuetala, eta are gehiago nizala larre-gizon hunen ideian azkartzen : gure xipitasuna, diubiban, ezta moldez berdina ; ohar zaitezte, Jaunak, mailka doala.

Bladik. – Beti maldan behera, beti gero eta gazkiago.

Filosofoak. – Horrelako asmakeriak utz ditzagun.

Bladik.- He ! mekatxes, utzako zu ene gogoetari zabaldura.

Fontiñakek. – Mailez mintzo nintzazuen ; he ! zergatik mail horiek, *kadedi*?

Bladik. – Bertzeak baino eroago batzu badirelakotz behar bada.

Fontiñakek. – Gizon hau urrez mintzo da : nik uste erotasunaren heinak duela gauza arautzen ; eta hori dela, so egizue laborari huni, larre-gizon bat baizik ezta.

Bladik. – He ! hor ! hor ! etzazula hoin azkarki zapa.

Fontiñakek. – Eta larre-gizon hau, bizkitartean, gu guzien arteko handiena da.

Bladik. – Ba, zerrendako zuhurrena niz.

Fontiñakek. – Ez zuhurrena, baina erotasunak gutienik joa, eta eniz ustegabetzen : zorokeriaren gudu gunea, ikusten duzue, mundu handia da, eta laborari hunek eztu ezagutzen, erotasunak eztu urrundik baizik hunkitzen ; eta horra zerk daukon hemen gorputza luxeagoa emaiten.

Bladik. – Erotasunak osoan zauritzen zituzte, zuek, enau, ni, garamixkatzen baizik : bizkitartean, ene garamixkekin itxura ona dutala ikusazue.

Fontiñakek. – Mailari jarraikiz, hunen ondotik heldu niz, ni, hau baino xipiagoa, baina bertze guziak baino handiagoa. Eniz ere hortaz ustegabetzen ; munduan, eniz menpekoa baizik, eta behin ere ez tut bertzeak bezain eroa izaiteko biderik ukan.

Bladik. – Ho! zure kaizua ikusiz, bide soberakinak ukan dituzu.

Fontiñakek. – Ene itzuliari bararraiko, eta Elhorriño da ene ondotik.

Bladik. – Alabainan, gelaria ezta etxekanderea bezain xipitto ; eztela hain eroa izan behar du.

Fontiñakek. – Ezta bada gure gibeletik baizik heldu alta, eta hori emazten arrazoina gurea baino arinxagoa delakotz.

Elhorriñok. – Elhe txar bat ezpada, hori guzia aski zuzen iduri lizateket.

Fiosofoak. – Eta nik, urrikalgarri edireiten dut.

Bladik. – Mekatxes ! oizu, filosofo, zu mintzo zirena, zure goratasuna orotako exkaxena da.

Fontiñakek. – Ba, ezin ikusiena, gehienik herrestatua ; eta badu arrazoin ona. Jaun filosofoak untzian erran dauku arestian Frantzia utzia zuela, Bastillan egon behar beldurrez.

Bladik. – Etzira ostatuetan zoridun.

Fontiñakek. – Eta orai ihes zoala jakitatezko liburu xipi baten, hitz xipi ausart batzuen, sendimendu xipi batzuen gatik ; eta zintzoki hoinbertze xipikeriek emana ahal daukuke mintzo naukon gizon xipi hau. Goazen Jaun poetara.

Bladik. – Ontsa lehertua da, mekatxes !

Poetak. – Eztut alta ene arrazoinaz jeus erraitekorik.

Fontiñakek. – Zure ofizioko jendetan, bizkitartean, ezta zentzu ona laudatzen ; eztuzua erran « epigrama » baten gatik zinabiltzala bidaiian ?

Poetak. – Egia da. Aski maite ninduen gizon botheredun baten kontra egina nuen, izpirituko joko huts batez gaitzitu baita behar gabe.

Bladik. – Gaizo bertsu egilea. Badirela horrela gaizki erabiliak izaita maite eztuten omere gaixtoko gizon batzu.

Fontiñakek, *Kondesari*. – Zure aldi, Anderea.

Kondesak. – Ixil zaite, etzazta zure arrazoinamenduak gustatzen.

Bladik. – Ikustea aski da zamaz jujatzeko. Eta gure medikua ?

Fontiñakek. – Ahazten nuen : den ofiziotik, kritika jadanik egina da.

Medikuak. – Ongi ! Hitz ederrak egiten dauzkiguzu hor.

Fontiñakek, *gortelariaz mintzatuaz*. – Eztut Jauna galdekatzen, baitu hamar urte hunen segetari nizala, eta halabeharrak Frantzian jaio-arazi baitu, nahiz familia espanyolekoa den ; Indietako erretorde izaitera zoan arreba Anderearekin, eta Elhorriño, bidaiari horren amoros gertatu nizan nexka gozagarriarekin.

Gortelariak. – Eztut uste, Fontiñakeko Jauna, zorokeria egiten ikusia nauzula.

Fontiñakek. – Jauna, errespetuak ahoa hesten dauta, eta zure goratasunera igortzen zitut.

Bladik. – Alabaina, zure buruan zoraldi nagusi batzu badituzkezu?

Fontiñakek. – Bake, ixil; horra gure gizona itzultzen.

AGERRALDI VIII

BELEKTUR, POETA

Belekturrek. – Goazen, elgarrekin mintza gaiten; zutaz aburu ona dut, gure hizkuntzaren ikasteko asmua jadanik ukana duzunaz geroz.

Poetak. – Jaun Belektur, utz dezagun hor asmua, ezta ihiziendako baizik egina. Xipiak girela egia da.

Belekturrek. – Ho! ezin gehiago.

Poetak. – Edo bederen hala uste gituzu, eta guk ere; baina xipitasun egiazko edo alegiazko hori etzauku jin zuen lurretan oina ezarri dugunez geroztik baizik.

Belekturrek. – Ontsa segur zirea? (*Berex*) Horrek baluke gure errexixtroetan aipu denaren itxura.

Poetak. – Egia erraiten dautzut.

Belekturrek, *besarkatuaz*. – Ailiz hutsean etzirela, eta ene idurikoa dutala besarkatzen hoin ezin ezaguna den izaitan! Zuretako urrikia sarr-arazten dautazu. Nola! gizon bat zirateke?

Poetak. – Ondikotz! bai.

Belekturrek. – He! nork zitu bada ziren izanaran ezarri?

Poetak. – Batere eztatik bada.

Belekturrek. – Ez ote lizateke izaita arrazoindun baten handitasunetik eroria zirela? Eztuzua zure nahasmenduen zigorra jasaiten?

Poetak. – Baina, Jaun Belektur, eztatut ezagutzen. Izaitekotz ez ote lizateke sorginkeriazko ukhaldi bat?

Belekturrek. – Zure ahuleziez bertze sorginkeriarik eztut hor ezagutzen.

Poetak. – Uste duzua, adixkide maitea?

Belekturrek. – Dudarik eztuzula, adixkidea: horren erraiteko arrazoinak baditut, eta bozkarioz hartua sendi niz, zuhaur jelosten hasia zirenaz geroz. Uste dut ezagutzen zitutala duzun itxura aldatuaren artetik: ba, zure soinaren xipitasuna ezta zure arimak duenaren iduri bat baizik.

Poetak. – Ha beraz! Jaun Belektur, irlatar bihotz onekoa, bida nezazu, zure eskuetara emaiten niz; zer egin behar dutan ikusazu. Ondikotz! gizona ontsa gauza guti dela badakit.

Belekturrek. – Jainkoen dizipulua da, arrazoindun denean; hala eztenean ihiziena.

Poetak. – Bizkitartean, gogoari emaiten dutanean, nun dira ene erokeriak?

Belekturrek. – Ha! berriz gibelera erortzen ari zira.

Poetak. – Neure burua enezake ihizien lagun bezala ezarria ikus.

Belekturrek. – Eztut oraino erran dutana zuri doazula erraiten; baina dakusagun: zinen herrian zer ari zinen?

Poetak. – Zure hizkuntzan eztuzu hitzik zer nintzan erraiteko.

Belekturrek. – Hanbat gaixto. Zerbait ontsa bitxi zinen beraz?

Poetak. – Ez, zerbait biziki ohoragarri, gizon izpirituduna nintzan eta poeta ona.

Belekturrek. – Poeta! merkatari erraiten baliz bezala dea?

Poetak. – Ez, neurtitzak eztira sal-eroskin bat, neurtitz merkatari bat poeta dela ezin erran da. Orizu, ene herrian izpirituko lan batzuetan jostatzen nintzan, helburua bertzeri noiz irri, noiz nigar egin-araztea baitzuten.

Belekturrek. – Nigar egin-arazten duten lanak! ontsa bitxi da hori.

Poetak. – Horiek tragediak deitzen dira, elgarrizketetan erraiten baitira, jende hain samurrak baitituzte, aldizka bertutezko eta maitasun bizizko olde hain mireskarriak; ogendun noble batzuek urgoitasun hain ustegabegarria baitute, haien gaitzeginek zerbait hain handi, eta bere buruari egiten dituzten erasiek zerbait hain bihoztun; gizon batzu ororen buruan ahulezia hain errespetagarrikoak, batzuetan elgar erahiltzen dutenak molde hain miragarri eta hautatuan, nun ikus ezpaitaitezke arima hunkia senditu gabe eta atseginez nigar egin gabe. Eztautazu ihardesten.

Belekturrek, *ustegabetua, hari serioski behatuz*. – Horra egina dena, enago gehiago jeusen esperanza; zure mota nehoiz baino ezin argituagoa zata. Zer gaizkiegin miragarrien, bertute ogendunen eta ahulezia hautukoena nahas-mahastea! izan behar da eztuela haien arrazoinak ez bururik ez buztanik. Jarraik zaite.

Poetak. – Eta gero badira komediak, hetan erakusten baintuen gizonen bizioak eta irrigarritasunak.

Belekturrek. – Ha! hor nigar egitea barkatzen dauet.

Poetak. – Ez batere; horrek irri egin-arazten zauen.

Belekturrek. – Hee?

Poetak. – Irri egiten zutela diotzut.

Belekturrek. – Irri egin behar den lekuan nigar, eta nigar behar denean irri! izaite moldegaitzekoak!

Poetak, *berex*. – Hor diona aski gozagarria da.

Belekturrek. – Eta zertako egiten zinituen lan horiek?

Poetak. – Laudatua izaiteko, miretsia ere, nahi baduzu.

Belekturrek. – Laudorioa ontsa maite zinuen beraz?

Poetak. – He! baina, gauza biziki gozagarria da.

Belekturrek. – Usteko nuen hoinbertze maite zenean etzela gehiago merexi.

Poetak. – Hor diozuna goga daiteke.

Belekturrek. – Eta miresten zituztenean, eta hartako gai zinela uste zinuenean, bazindoala bertzer erraitera: Gizon miragarria niz?

Poetak. – Ez, zinez; hori ezta erraiten: irrigarri izanen nintzan.

Belekturrek. – Ha! badantzut. Irrigarri zinela gordetzen zinuen, etzinen hala *inkognito* baizik.

Poetak. – Zaude bada, elgar argi gaiten; nola entzuten duzu hori? enintzan beraz zoro bat baizik izanen, zure ustez?

Belekturrek. – Zoro miretsi bat; argituz aurkitzen den guzia horra zer den.

Poetak, *ustegabetua*. – Egia lerrakeela balidurike.

Belekturrek. – Etzirea bat enekin? nik bezala ikusten duzua?

Poetak. – Bai, hein batean; eta sendi dut aldi berean argi eztezaketan barneko mugimendu bat.

Belekturrek. – Ustez badakusat ere zure goratasunean aldaketa zenbait. Har kuraia, gizon xipi; begiak idekizkizu.

Poetak. – Joan nadin onhar ezazu; nitaz nihaurek gogoetatu nahi dut: bada egiazki ene baitan iragaiten den ohigabeko zerbait.

Belekturrek. – Zoaz, ene haurra, zoaz; gogoeta serio sak egizkizu zuhaurez; zure zorotasun osoaren ezagutzera indar egizu. Ezta hori guzia, dudarik gabe, eta berriz elgar ikusiko dugu, beharrez.

AGERRALDI XI

BELEKTUR

Xoratua niz, ene esperanzak berpizten ari dira; behar dira bertzeak ikusi. Badea norbait?

AGERRALDI XII

BELEKTUR, MEGIZTE

Belekturrek. – Gure izaite xipietan handiena ikus-arazatazu.

Megiztek. – Badakizu guziak kaiola batean ezarri ditugula. Galdatzen duzuna berean ekharriko duta?

Belekturrek. – He bada! den bezala ekharratazu.

AGERRALDI XIII

BELEKTUR

Zergatik ezten bertzeak bezain xipi ikusi behar dut; horrek ere zerbait ikas-araziko dauta haien arrazaz. Gu bezalakoak direla ikustea zer bozkariora!

AGERRALDI XIV

BELEKTUR, MEGIZTE, LAGUNERIA, BLADI *kaiolan*.

Bladik. – Mintza bada, Belektur adixkidea: he! mekatxes, zori batzuendako hartzen gituztea? luma baduta kaiolan ezarria izaiteko? Ibarrean saltzera eremanen den oilasko bat bezala niz hor. Ezar nezazue izaitekotz korroilako pulinda!

Belekturrek. – Zure kaiolaren idekitzea aski zauzua gostuan izaiteko? oizu, horra idekia.

Bladik. – Ha! jinkuaz, behar duzuea nahasiak izan zuek, gure hesteko. Bada, zer da?

Belekturrek. – Etzirezte, diotenaz, gure irlan sartzean baizik ttipi bilakatu. Egia dea?

Bladik. – Oizu, horra gure goratasunaren ixtorioa. Hemen lehenbiziko urratsetik, senditu niz gerrirano jausten; eta gaitzago, bigarren urratsean, enindoa zangora baino; eta gero aztal-beharrian senditu niz.

Belekturrek. – Hortaz gauza bat jakin behar duzu.

Bladik. – Nahi baduzu biga.

Belekturrek. – Bi mende badu hemen zuek bezalako izaitte ttipi batzu hartu zirela.

Bladik. – Haien kaiolan nizala pariatu nahi duzua?

Belekturrek. – Zuer bezala egin zizaien; ezen etziren handiago; baina gero gu bezain handi bilakatu ziren.

Bladik. – He! mekatxes, badu sei ilabete bertze hainbertze ukaiteko aiduru nagola: hortako behar den segetua ikasatazu. Jinkuaz, behin zure bidea baldin badoa Passy-rano, gizon gozo bat ikusiko duzu; eztut zurekin guti drinkatuko. Zer egin behar den erratazu.

Belekturrek. – Xipi pollita, jadanik errana dautzut; arrazoinekorik baizik jeus.

Bladik. – Nola! xeheria hori hortik sendatzen da?

Belekturrek. – Bai. Ezpaitzen iduriz hala; eta agian zu ere berdin?

Bladik. – He! alajinkua, horra beraz arestiko ene khondua Gaskoinaren mailekin; horra zer den; egia duzu, eniz arrazoinekoa.

Belekturrek. – Aithormen horrek zenbat atsegin badematan! Adixkide xipia, bide onean zira; jarraikazu.

Bladik. – Ez, mekatxes! arrazoinik eztut, hori dut gogoan. Eniz lele bat baizik, buzoka bat baizik, eta hori bide gurutzetan adar soinu baieztatuko dut, gehiago ahalgetua izaiteko; ezen, mekatxes! ahalgegarri baita.

Belekturrek. – Biziki ontsa. Miragarriki gogoetatzen duzu. Geldi etzaitela.

Bladik. – Ba, badoa biziki ontsa. Baina errazu bada: goratasun hau ezta jiten ari.

Belekturrek. – Guardi emazu; arrazoinez eskas izaiteko badagizun aithormen hori behar ez bezalakoa izan daiteke; eztuzu behar bada zure itxuraren berriz hatzemaiteko xedetan baizik egiten?

Bladik. – Ez! egiazki ez.

Belekturrek. – Ezta aski. Eztuzu helburu hori ukan behar.

Bladik. – Jinkuaz! balio du bada bizkitartean.

Belekturrek. – He! haur maitea, arrazoina etzazula arrazoinarendako baizik nahi ukan. Gogoia emazu zure erokerietara; hetaz zintzoki ahalge izan zaite, hori da iduriz egiteko dena.

Bladik. – Mekatxes! huna ni ontsa trabatua. Izkiriitzen banaki, ene haurkerien zerrenda ttipi bat zirri-marra nezauzuke; laster egina lizateke. Ene arrazoina eta ozartasuna hain dira oraino bata bertzearekin nahasiak, nun horrek guziak egiten baitu jeus ezagutzen eztaukotan zama bat. Galdez eta ihardestez garbi dezagun.

Belekturrek. – Enakike, zer ziren ezpaitut abantzu batere ikusten. Baina gogoan erabilazu hori zuhaurek, eta susta zaite arrazoinaren maitatzera.

Bladik. – Ha! Debrientxoa, gauza bat ederra da, hoin gogorra ezpaliz.

Belekturrek. – Gure artean diren eztitasuna eta bakea ikuskizu; etzituztea hunkitzen?

Bladik. – Egia da hori; oharr-arazten nauzu. Aurpegi batzu badituzue hain onak, itxura batzu hain zintzoak, bihotz batzu hain bizkorrak...

Belekturrek. – Arrazoinaren ondorioa da.

Bladik. – Arrazoinaren ondorioa? Emaizta handikoa izan behar du! Harendako adixkidantzaz xoratua niz. Goazen, adixkidea, etzitut gehiago uzten. Huna ni ahalge, huna lilluran, huna behar den bezala. Arrazoin hori ematazu, eta atxik dutan goratasuna. Bai, adixkidea, sei oinez gorako gizonak eztu pampina arrazoindun bat balio; azken hitza dut eta azken errana. He! oizu, hori diotzutan batean, horra nun higitzen ari nizan. Ha! mekatxes, ontsa so egitazu! begizta; goiti noala uste dut. Eniz gehiago zure aztal-beharrian, galtzaria hatzemaiten dut.

Belekturrek. – Oi zerual! zer mira! hau ageri da.

Bladik. – Ha! debrientxoa, horra nun gelditzen den hortan.

Belekturrek. – Kuraia. Arrazoina maitatua duzuneko, saristatua zira.

Bladik, *ustegabetua eta hats-bahitua*. – Egia hori; osoki harritua niz: baina izan behar du eztutala bada oraino behar duen bezenbat maitatzen; edo, ene liberatzea burura dezan eztuket merezi. Adi nezazu. Lehenik erranen dautzut edale bat nizala: nehork eztu nik bezain gura onez zurgatu. Hain usu dut arrazoina galdu, nun berak berriz aurki nezakeela ustegabetzen bainiz.

Belekturrek. – Ha! ene bozkarioa! Gizonak dira, horra egina dena. Burura ezazu, ene iduriko maitea, burura; oraino inharrosaldi bat.

Bladik. – Ondikotz! huts meta bat badut haien burura heltzeko handiegia; baina, edalera horri doakonaz, ene diru guzia hortako xahutu dut beti; eta gaizkiago, adixkidea, gure mozkinak saltzen nituenean, zenbat erosle eztut enganatu, jender enihauren enganatzea ere onhartu gabe! zer abilezia!

Belekturrek. – Miragarri.

Bladik. – Eta Maturin laguna, zer eztut egin haren emaztearen gaizki ezartzeko? Zorionez ene aldera beti gogor izan baita; hortakotz baitut eskertzen: baina, arrazoinez, lagun baten ohorean zergatik alhatu nahi ukan, guretik nahi ukan lezan nahi elizatekeenean?

Belekturrek. - Ikus ahala nola bertzelakatzen ari den!

Bladik. – Ondikotz! bai, ene goratasuna aitzina doa; eta arrazoinak ontsa fagoratzen nau. Oizu, adixkidea; mahasti phuxka bat eta phentze phuxka bat banituen; ene aiotz eta laborantzarekin makurrik gabe bizi nintzan; Duflot kapitaina heldu zata hortan, eta holaxet erraiten dautu: “Bladi, nahi nuka ene untzian zerbitzatu? Nahi duka diru irabaztera ethorri?” Etzazkita *diru* hitz hortan beharriak zutitzen, astaña batenak bezala? Eztituta, zure errespetua salbu, abere, adixkide, jendakiak uzten? Eniza taulazko kaiola hartan hetsia egoitera joaiten? Eta gero aroa khexatzen da, horra ekaitza, urak jatekoak andeatzen ditu; ezta gehiago ez orhe ez irinik. He! zer gertatzen da bada? Nigar, oihu, sakre, gosez hiltzen; kaiola hondatzen da; arrainek Duflot Jauna jaten dute, berak gogotik janen zituelarik. Dotzen-erdi bat atheratzen gira. Hunara heltzean ttipitzen niz. Horra ene itzuliak badematan diru guzia. Baina, mekatxes! Arrazoin horrekin ezagutza egin dut, eta urregin baten saldegi guzia baino nahiago dut hori. Oizu, Belektur adixkidea, behazu; horra oraino egiten zatan handitze bat: diru jokari batez bezala iduri du; handi bilakatzen niz bapatez; horra orai nintzan bezala!

Belekturrek, *besarkatuz*. – Etzinezake sinets zenbat zorioneekin badakusatan zure bertzelakatzea.

Bladik. – Ostia! ene lagunez nola trufatuko nizan! nola loriatuko! nola haziko!

Belekturrek. – Ha! zer diozu hor, gaixoa? Zer sendimendu zozoa! Berriz ttipitzen ari zira.

Bladik. – Oi! mekatxes, egia da ; huna berriz eroria, laburtzen ari. Ai ene! Ai ene! Urriki dut. Barkamenbu galdatzen. Xume izaiteaz botu egiten. Urgulurik gehiago nehoiz ez, nehoiz... Ha!... ha! ha! ha! Berriz goiti ari niz.

Belekturrek. – Ez berriz hortara.

Bladik. – Xumetasuna zein segetu ona handi izaiteko! Hori nork erran lezake? Besarka zaitzatan, laguna. Aitak egina nau, eta zuk berregina.

Belekturrek. – Behazu ontsa zuhauri hemendik goiti.

Bladik. – Ho! mekatxes, xumetasuna, diotzut. Loria horrek soina nola jaten duen! Ho! gehiago eztut soberakinik erabiliko.

Belekturrek. – Erregeri berri on horren eremateaz berantetsia niz.

Bladik. – Baina, erratazu, ene lagun gaizoak urriki ditut; garitatea badut haiendako. Nik baino balio gehiago badute: orotako gaitzena niz; lagundu behar dira, eta sarri, nahi baduzu, arrazoina entzun araziko dauet. Ikusiko nauten orduko, ene han izaitzak pheredikatuko ditu; malgu bilakatu behar dute, eta ustegabez hebainduak gelditu.

Belekturrek. – Biziki ontsa arrazoinkatzen duzu.

Bladik. – Zinez! esker handiak zuri.

Belekturrek. – Haier erakaspén emaitako bertze bat baino hobea izanen zira: mundu beretik jalgitzen zira, eta nik eztitutan argiak ukanen dituzu.

Bladik. – Ho! eztituzula! Erraitea laket zaizu. Iguzkia zu zira; eta eniz argizagia ere, ni, zure ondoan; baina hoberenetik eginen dut, ene lerro aphaalaren gatik baztertzen ezpanaute.

Belekturrek. – Nola, lerro aphaala! Laborari bat zinela errana dautazu.

Bladik. – Horren gatik da ere.

Belekturrek. – Eta gutietsiko zituztel! Oi giza-arrazoina, horrarano utzi ahal izana hiza! He bada! zuri doakonaz duten erotasunaz balia gaiten; haiek baino arrazoindunago zirela ikusteaz aphaalduak izan beite, zu hain guti estimatzen zituztena.

Bladik. – Eta ez A ez B eztazkítana! belhauriko eman behar lizateke zure zentzu onari beha egoiteko. Baina horra uste dut gure lagunetarik bat heldu.

AGERRALDI XV

BELEKTUR, MEGIZTE, BLADI, FONTIÑAK

Megiztek. – Jaun Belektur, huna baitezpada mintzatu nahi zaizuená.

AGERRALDI XVI

BELEKTUR, BLADI, FONTIÑAK

Fontiñakek. – Diubiban! Bladi nagusia, eniza burxoro! Arestiko xipa hura zireá?

Bladik. – Bai, anaia; huna kuxkutik athera berria den oilaxkoa.

Belekturrek. – Gauza bera gerta zaitzun eztago zuri baizik, gizontto.

Fontiñakek. – He! *cadeditz*, hiltzera noa hor, eta hortaz aholku galdez heldu nintzan.

Belekturrek. – Oizu, nola egin badaki, hunek; elgarrekin uzten zituztet.

AGERRALDI XVII

FONTIÑAK, BLADI

Fontiñakek. – Goazen, adixkidea, xarbo xipia zure eskuetara emaiten dut; bermolda dadin zure gomendio uzten.

Bladik. – Hain errexik jeus ezta. Bota barnera arrazoinetik; ‘ta gero, brix, gorputz osoa heldu zaizu.

Fontiñakek. – Nola, arrazoinetik! Arestian zuzen asmatu dugu beraz!

Bladik. – Ba, sudurra gainera emana nuen. Zozo bat zirela ontsa aithortzea aski da, eta zertan.

Fontiñakek. – Zozo bat? Hitza elaitheka alda? Ez batere higun zatalakotz.

Bladik. – Ezetz, mekatxes! bizian ukanen duzun ideia ederrena da.

Fontiñakek. – Entzun nezazu, gizon ona; eztirea hutsak aithortu behar?

Bladik. – Biziki ontsa.

Fontiñakek. – He beraz! ezta zozokeria enetako. Ene gaitza ezatza hortan: zurea zen; bakoitzak bere zama. Eztut alta neure buruaren gupidesteko xederik, gehiago ezpainiz estimatzen: baina gogoari emaiten, ozar baino gutiago zoro aurkitzen dut neure burua, ergel baino gutiago lele.

Bladik. – Bono! Mekatxes! hori dugu erran nahi: badoa lasterrez. Nork bere buruaren salatzeke gutizia emaiten du mutiko hunek. Hori dea guzia?

Fontiñakek. – Ez, ez: emazu gezurtaria nizala.

Bladik. – Dudarik ezta, Gaskoina zirenaz geroz; baina ohiduraz dea ala gertaldiz?

Fontiñakek. – Gure artean, oro gertaldi zata; ohiduratako emazu beraz.

Bladik. – Zer da bada hori? Gezurra dion gizon bat, elhea galdua duen gizona bezala da.

Fontiñakek. – Hori nola izan daiteke? ezen aldi berean gezurtaria niz eta elhekaria.

Bladik. – Berdin da, elhakari izanik ere, diotana egia da; gezurra dionak ezpaitu nehoiz behar den elhea erraiten, hitzik ezpalerrake bezala da.

Fontiñakek. – Gogoeta hori etzata hastio; asmamenekoa da.

Bladik. – Goazen berriz gure miserietara. Itzulzkizu zure sakelak; zorroaren zola erakutsatazu.

Fontiñakek. – Pozoindari bat izanaz salatzen niz.

Bladik, *gibelatuz*. – Oi! hortako, aholkua behar dut; sendatzeko itho beharko baitzira behar bada, ikusten duzu! Eta hemengo egoiliarrak abisatu behar ditut.

Fontiñakek. – Pozoindatzen dutana ezta gorputza, badagit hobeki.

Bladik. – Behar bada ur-errekak?

Fontiñakek. – Ez: hori guzia baino gaizkiago.

Bladik. – He! mekatxes, mintza laster.

Fontiñakek. – Gizonen izipiritua dut usteltzen; itsutzen ditut; hitz batez, lausengaria nintzan.

Bladik. Ha! zaude; ezen hastapenean zure pozoinak itxura ontsa gaixtoa zuen; baina laztagarri da hori; dena afruntatua niz.

Fontiñakek. – Neure burua hastio dut. Asma ezazu ene nagusiaren irrigarritasunean, erdia nik egina dela.

Bladik. – Gauza hortaz ontsa hasperendu behar da.

Fontiñakek. – Hatsa do-doa hartzen dut.

Bladik. – Goratuko zira beraz?

Fontiñakek. – Senditzen dutanetik eniz hortaz dudana. Jarraik zakizkit, nahi dut mirak jo ditzan Elhorriñoren eta ene nagusiaren begiak. Igurika eztezagun, dagigun laster; lehia dut.

Bladik. – Berehala goazen, eta gure lagun guziek bere khondua ukan dezaten behar dena egin dezagun.

EGITADI II

AGERRALDI LEHENA

FONTIÑAK, BLADI, ELHORRIÑO

Elgar pherekatuz bezala sartzen dira.

Fontiñakek, *Bladiri*. – Ontsa beraz, besarka haizatan oraino, adixkide maitea, Bladi adixkide mina. Ni bezainbat iraunen duen esker onaz hertsatua niz: hitz batez, arrazoina zor dauiat eta ene itxurara berritzultzea.

Elhorriñok. – Nik, Fontiñak, ehindutan hastio, baina egun aithortzen dauiat ene bihotza hire aldera ontsa jarria dela; *Bladiri* zor dukan bezenbat zor deat.

Fontiñakek. – Ontasunak alde orotarik nasaiki heldu zazta beraz.

Bladik. – Alajinkua! hortaz guziaz askietsia izaitekoa badut: sendatu dugu Fontiñakeko Jauna, et gero Fontiñakeko Jaunak sendatu zitu; eta horrela, sendatzez sendatze, ontsa niz, ontsa da, ontsa zirezte; eta horra hirur eri mediku bilakatu direnak; ezen medikusa zira bertzerendako, Andereño Elhorriño.

Elhorriñok. – Ondikotz! eztut haier zerbitzu emaita baino hoberik galdegiten.

Fontiñakek. – Ha! sinesten dut; arrazoina baduen edonoren baitan, urko atsegabetua ezta gomendio beharretan.

Bladik. – Miragarri da hori! Zein jende zuzena bilakatzen den arrazoin horrekin!

Fontiñakek. – Ariman sendi dut ezti bat, goxo bat.

Bladik. – Eta enea ontsa atsedenean da.

Elhorriñok. – Hain thesor handia da arrazoina.

Bladik. – Mekatxes! gal etzazula zuk; ontsa gertakizun baita neska baten eskuetan.

Elhorriñok. – Abisuaz ontsa eskertzen zitut.

Bladik. – Xorutzen nau, Fontiñakeko Jauna; xumetasuna badu; gu gizonak bezain arrazoinekoa da.

Fontiñakek. – Neure burua ontsa zoriondun estima nezake hau bezainbat hala baldin baninz.

Bladik. – Oraino! Gaskoin bat xume! Oi! zer aldamera! Zoaz, ondorano purgatua zira.

AGERRALDI II

MEGIZTE, FONTIÑAK, BLADI, ELHORRIÑO, MEDIKUA

Megiztek. – Jaunak, huna zuen lagun bat zuen ikustera jiteko othoiztu nauena.

Bladik. – He! Nun da bada?

Fontiñakek. – Eztut nik ere ikusten.

Medikuak. – Huna hemen.

Bladik. – Ha! hor higitzen ari zen zerbait ikusten nuen; baina zer zen enakien. Uste dut gure medikua dela.

Medikuak. – Hura bera.

Elhorriñok. – Goazen, adixkideak, hortik atheratzera entseatu behar da.

Medikuak. – He! Andereñoa, eztut hoberik galdegiten; ezen, egiaz, nizan bezala egoitea gauza ontsa itsusia da, nik ontasuna badutalarik, aberatsa nizalarik eta ene herrian estimatua.

Fontiñakek. – Etzaudela ero horier.

Medikuak. – Baina, eztuta neure etxetik urrun egon beharko, beharrean, eta bizitzeko behar denik gabe?

Bladik. – Ixil zaite bada, jende gormanta. Jatekoa eskas duzua hemen?

Medikuak. – Ez; baina ene ontasuna, zer bilakatu da?

Bladik. – Zer ezteuskeria bere ontasunarekin! haur bat bere pampinaren ondotik bezala da. Oizu, jaka bat, janariak eta arrazoina, gizon batek hori baduenean, horra neguko eta udako hornitua; horra mankerdi bat bezain horratua. Ikusiko duzu, ikusiko.

Elhorriñok. – Errozu zen bezala berriz izaiteko zer egin behar duen.

Bladik. – Nahi duzua nik artha dezatan?

Fontiñakek. – Dudarik gabe; ohorea zuri da; gu guzietako gehiena zira.

Bladik. – He! mekatxes, ez gehiago ohorerik, eztut hunki ere nahi; eta ontsa badakit enizala erotegietarik athera den gaizo bat baizik.

Fontiñakek. – Demagun beraz izpirituz hebaindu hori Elhorriño Andereñoaren eskuen artean.

Elhorriñok. – Ni, Jaunak! hor zireztenean eni dago ixiltzea.

Medikuak. – He! adixkideak, horra komplimendu ontsa luzeak, oinazetan den gizon batendako.

Bladik. – Ho! bada, aphaltasunak ibili behar du gutartean; neure burua beheititzen dut gora egoiteko. Zuretako azkarregi da hori, ñimiñoa; eta banoa, lagunek manatzen dautatenaz geroz, mutiko handi bilakatzen zuri ikastera, eta zure xipitasunaren *tu autem* zer den; baina bortitz izanen niz, aitzinetik diotzut; zure ttipitzea laidoez lehertu behar dut: laguneri galdegizu bada!

Fontiñakek. – Bai, zure osagarria horri dago.

Medikuak. – Zer! zure segetu guzia eni laido erraitea da? Eztut nahi.

Bladik. – Ho ontsa! atxikizkizu beraz zure laur zangoak.

Elhorriñok. – Baina entsegu egizu, gizon xipi.

Medikuak. – Laidoak Fakultateko dotore bati?

Bladik. – Dotorerik ez dotrinarik ezta; botikari bazine ere.

Medikuak. – Dakusagun bada zer den.

Fontiñakek. – Bono, hartzen duzun xedeaz goosten zitut. Elhorriño Andereñoa, egitera utz dezagun nagusi Bladi, eta entzun.

Bladik. – Lehenik, hasi behar zaizu mediku bazira zoro bat zirela erranez.

Medikuak. – Huna laborari bat ontsa ausarta.

Bladik. – Ausarta! eniz zure menean. Erratazu, khexatu gabe, ezkondua zirena, emaztea bazinuena han?

Medikuak. – Ez, alhargun niz; emaztea hogeita borts urtetan hila zata birietako gaitz batetik.

Bladik. – Fakultateko dotrina izana gatik ere?

Medikuak. – Enuen salbatzeko ahalik ukan.

Bladik. – Haurrik baduzua?

Medikuak. – Ez.

Bladik. – Ez zuzen ez gaizki?

Medikuak. – Ez, diotzut. Hirur banituen; pikotatik hil dira, duela laur urte.

Bladik. – Debrua dotorea! eta jendea zertarik sendatzen duzu bada?

Medikuak. – Nahi duzuna errazu, bertze baten baino gehiago laster egiten zuten ene ondotik.

Bladik. – Azken lasterra baitzuten. He! eztiozua aberats zirela?

Medikuak. – Dudarik gabe.

Bladik. – He! bena, mekatxes, jendea hil-araziz biziaren irabazteko beharrik eztuzunaz geroz, mediku izanez ogendun zira beraz. Beharrak jende hil-araztera bortxatzen duenean oraino, baina aberats denean, ezta balio; eta zoro bat zirela erranez banarraika beti, eta, handitu nahi baduzu, jendeak behar direla berak hiltzera utzi.

Medikuak. – Baina azkenean...

Fontiñakek. – *Kadediz!* Eztuzu arrazoinkatzen duen baino hobeki hiltzen.

Elhorriñok. – Segurki.

Medikuak, *baserrear*. – Ha! banoa. Ihizi horiek nitaz trufatzen dira.

Elhorriñok. – Ezta joa izana gabe; berriz itzuliko da.

AGERRALDI III

BELEKTUR, FONTIÑAK, BLADI, ELHORRIÑO

Fontiñakek. – Ha! Horra lehenbiziko argi arraiak haren ganik ethorri zauzkun gizon zuzena. Zaugi, Belektur Jauna, zure haurretara hurbil zaite, eta zure besoetan harzkizu.

Bladik. – Ho! esker onak emanak dauzkot jadanik.

Belekturrek. – Eta nik, zirezten izanaraz jainkoer emaiten deztauet. Ezta gehiago zuen lagunez baizik ari izan behar.

Bladik. – Bat huts egin dut orai berean; eta bertzeak ontsa hisituak dira, gehienik gortelaria eta filosofoa.

Elhorriñok. – Ene aldetik, ene etxekandereari arrazoina entzun araziko daukotala uste dut, eta hemen berean geldituko girela; ontsa baigira!...

Belekturrek. – Zuer horren sinets-arazteko xedea nuen, haurrak; zuen herrian berriz eror zaitezketen behar bada.

Bladik. – Jainkoa! Gure burumunak berehala urtuak litzate. Arrazoina erokerien herrian, elhur pilota iguzkian bezala da. Baina, iguzkiaz mintzatzean, erratazu, aita Belektur; arestian, iragaitean, herriko oilanda gazte bat aurkitu dut, osoki gixakoa, alafe, eskua hartu baitauta, eta erran: “Horra beraz handitua zirela! Biziki ontsa doazu; komplimentuak egiten dauzkitzut.” Eta gero, horren erraitean, begiak nitan zerabiltzan, ikusi behar zen; eta gero: “Mutiko ederra, beha zautazu; utz nezazu zure maitatzera. – Ha! Andereñoa, trufan ari zira, egin dut; abantailak eztitut nik emaiten, nik ditut galdegiten.” Eta gero ethorri zira, hortan gelditu niz. Zer erran nahi du horrek?

Belekturrek. – Horrek erran nahi du maite zituela eta aithortzen zautzula.

Bladik. – Maitasun aithortze bat neroni! eta gaizkirik eztea hortan?

Belekturrek. – Batere ez. Nola bada? herriko legeak du horrela egin dadin nahi.

Bladik. – Goazen, goazen, trufari bat zira.

Elhorriñok. – Belektur Jaunak irri egitea maite du.

Belekturrek. – Ez, zinez, seriozki ari niz.

Fontiñakek. – Baina azkenean, Frantzian ere, hori hasten ari zen.

Belekturrek. – Nahi zinuke emazteak gizonen jauki diten! Emazten zuhurtziak horri iharduk lezakea ere?

Fontiñakek. – Arrazoin duzu ezta ohiki azkarra.

Bladik. – Mekatxes! egia da, orotan ezta zuhurtzia aurdikirik baizik ikusten.

Belekturrek. – Zer bilakatuko da ahulezia indarrak jaukitzen badu?

Bladik. – Adio karrosa!

Belekturrek. – Zer bilakatuko da maitasuna, ahulena, emaztekoa, maitasunaren olden gaintzeko lanaz kargatzen baldin baduzu? Zer! xarmatzea gizonen gain ezarriko duzu! Eta emazteak hartara erortzen baldin badira, zer erranen dauezu? Orduan zuek zirezte desohoratu behar, eta ez hek. Zer lege bitxiak zuenak maitasunari doakonaz! Zoazte, haurrak, eztitu arrazoinak eginak, baina bizioak; bere abantailak ontsa entzun ditu. Emaztek gizonen ihardukiko zutela ezarri den herri batean, bertutea tirrien bixitzeko baizik balia eladin nahi izan da, eta ez gaintzeko.

Bladik. – Mekatxes! emaztek jitea aski dute, ene indarrak bermuki igurikatzen ditu. Ikusiko dute bertuterik ez tutanez irri egiteko baizik nahi.

Elhorriñok. – Zuen ohidurer jartzeko, nahiz zentzua baduten, neke ainitz ukanen dutala aihortzen dautzut.

Belekturrek. – Hanbat gaixto; berriz eroria bezala ikusten zitut.

Elhorriñok. – Ondikotz! Jauna, oraikoan uste dut.

Bladik. – He! mekatxes, laster egizu bada; urrikal zaite; horra zure goratasuna joaiten ari.

Elhorriñok. – Bai, amor emaiten dut; nahi den guzia eginen dut; eta, obeditzen dutalako phorogutzat, oizu, Fontiñak, maita nezazun othoizten zitut, othoi zinez.

Fontiñakek. – Ontsa hertsatzen nauzu.

Elhorriñok. – Arrazoin duzula senditzen dut, Belektur Jauna; eta zuen leger jarriko nizala hitzemaiten. Ordu huntan senditu berri dutanak haien aldera errespetu gehiago emaiten dauta oraino. Goazen, ene etxekanderea intziraka ari da; onhar ezazu hortik haren jalgitzera ar nadin; mintzatu nahi dut.

Bladik. – Zure laguntzera utz nezazu ere.

Belekturrek. – Ekhar dezautzuten erraitera banoa orai berean.

Fontiñakek. – Eta nik, ene aldetik, ene nagusiaren burxoratzeak gudukatuko ditut.

AGERRALDI IV

BLADI, BELEKTUR

Bladik. – Alajinkua! Elhorriño Andereñoa, zer diozu hortaz? Ontsa lege ederrak badira herri huntan.

Elhorriñok. – Orok xoratzen nau hemen.

Bladik. – Mekatxes! oizu, horra arestian lausengatua nauen neska hura, gure gana heldu.

AGERRALDI V

ELHORRIÑO, BLADI, IRLATARSA BAT

Irlatarsak. – Ha! Ene mutiko ederra, berraurkitzen zitut; eta zu, Andereñoa, ziren bezala ikusteaz xoratua niz.

Bladik. – Ni ere hortaz azkarki xoratua niz. Mutiko ederrari doakonaz, halakorik ezta hemen.

Irlatarsak. – Eni, hala iduritzen zaizkit.

Bladik, *Elhorriñori*. – Amorez ari zatala ontsa ikusten duzu. Baina, Andereñoa, mintza zaizkit: ederra nizala zein xedetan erraiten dautazu? Horren jakiteko aburua dut. Gustatzen nizaizua?

Irlatarsak. – Segurki.

Bladik, *Elhorriñori*. – Gogoan ontsa harrazu jeus eztezaketala egin. Ontsa lardea niz, eztea hala?

Irlatarsak. – He zer! hain gozagaitza aurkitzen nauzua?

Bladik, *berex*. – Zu! ez... Bai, bai. Ametsetan ari bainiz. Mekatxes! huni gogorki egitea zer domaia!

Elhorriñok. – Nagusi Bladi, hoin nexkato pollitaren irabazteak zure artha merezi du bizkitartean.

Bladik. – Ho! baina gauzak behar du jin; ezpaita oraino ontsa ondua, eta ikusiko dut maitatuko nauenean; doala bere urratsean.

Irlatarsak. – Bakar-bakarrrik maitatzea ontsa trixte da.

Bladik. – Ene zuhurtziak eztu oraino jostagarri dela deliberatu.

Irlatarsak. – Huna, uste dut, zure lagunetarik bat heldu; banoa zure bihotzetik jeus igurikatu gabeen.

Bladik. – Zaude, zaude, adixkide gaixoa, berriz jinen zira. Kuraia ez gal, entzuten duzu?

Irlatarsak. – Hori ikusiko da.

Bladik. – Goraintzi, goraintzi. Zer egin badut. Sobera eremu irabazten duzu, eta ahalgetua niz. Goraintzi!

AGERRALDI VI

KONDESA, ELHORRIÑO, BLADI

Kondesak. – He bada! zer nahi dautate? Oi zerua! zer dut ikusten? zein enkantamenduz hartu duzu zure itxura egiazkoa? Menperatzen eztutan etsipen batera erortzen niz.

Bladik. – Zaude, ene anddere ttipittoa, zaude bada gostuan. Ezta hemen burumunen antolatze ttipi batez baizik ari.

Elhorriñok. – Badakizu, Anderea, arestian Fontiñakek eta laborari hunek arrazoin eskasez baizik ezkinela xipi uste zutela; eta uste zuzena zuten: egiaztatu da.

Kondesak. – Zer ameskeriak! eroa ote niz?

Bladik. – Baietz! Mekatxes, horra zertan den.

Kondesak. – Nik, izpiritua galdua dutala! Zein ezinbertzetara eniz hertsatua!

Bladik. – Behazunez, mozkor bat nizala aithortua dut bada, nik.

Elhorriñok. – Ene erokerien aithortzeaz baizik eztut arrazoina hatzeman.

Bladik. – Bono, bono, hatzeman! Bere itxura ahatzi behar du! Gibeletik hoinbertze laster egiteko horra philda bat ederra! arrazoin galduaz nigar egin dezala, horra dena.

Elhorriñok. – Fontiñakek eni horren sinets-arazteko nik zuri egiteko dutan bezenbat neke ukana du, etxekandere maitea; baina amor eman dut.

Bladik. – Ni bezalako bilaun batek jende arrazoin baten izanara duenean, nahi duzua beti zure ihizi izanara atxiki? Gorteko anderauren batek!

Elhorriñok. – Etzozula gehiago Gorte zorigaitzeko hori aipha.

Kondesak. – Nigarrek enaute mintzazera uzten.

Bladik. – Horra on baino hobe dena; baina eztario zure erotasunak baizik: arrazoinak xorta bat ez; jeus ezta aitzinatzen.

Elhorriñok. – Hori egia da.

Bladi. – Etzaitela khexa, etzitugu garitatez baizik gutiesten.

Kondesak, *Elhorriñori*. – Baina, othoi, ikas ezaztazu ene erokeriak!

Elhorriñok. – He! Anderea, gogoeta apur bat. Eztakizua gazte zirela, eder, eta mail handiko neska? Hirur gaitasun horier ihardoki duen neska bat erratazu; erretazu bat.

Bladik. – Gazteria hori, haizera itzultzen da. Gaitasun horrek lorios egiten du.

Elhorriñok. – Eta edertasuna?

Bladik. – Emazteak hain zozo ditu bilakatzen!...

Kondesak. – Zure ustez, Elhorriño, xori-buru bat niz beraz, zozo eta lorios bat?

Elhorriñok. – Anderea, hain zuzen diozu, nun hortan sar nadin ezpaitu balio.

Bladik. – Etzira uste gabetarik hoin xipi. Ontsa badakusazu zure diruaren ordaina emana zaizula.

Kondesak. – Urguluntzi, zozo eta xori-buru!

Bladik. – Ba, hasnaurri egizu, hor ontsa xeha ezazu zure baitan, sendagailutako balia zakidizun.

Kondesak. – Azkenean, Elhorriño, hau guzia onez onean dela sinetsi nahi dut; baina diozunaren iduripena duen ezer eztakusak neure baitan.

Bladik. – Mekatxes! alta argia sudurrari aski hurbil ezartzen dautzut. Mintza zaizkogun apur bat kriketasun hortaz. Untzi hartan zama handi bat bazadukan.

Elhorriñok. – Lagun zaite, Anderea; gogoan harrazu, behazunez, aphaindura bat zer den.

Bladik. – Zaude. Aphaintzeko bat, eztea hain ontsa antolatua den mahi bat, hainbertze puxkileriekin, argi batzu badituena, zilharrezko khutxaño batzu eta mirail bat estalgi batekin?

Elhorriñok. – Hori bera da.

Bladik. – Ho! gure herriko andereak berdina bazuen.

Elhorriñok. – Orhoit zirea, ene etxekandere maitea, zurearen gainean zinuen aurpegiko tresneria andana hartaz?

Bladik. – Tresnak aurpegiko! Amak etzaukona emana aurpegi bat jadanik egina?

Elhorriñok. – Ongi! kriketa baten aurpegia nehoiz egina dea? Lantzen da egun oroz: behar dira akomeatu bekuruntzak, bekaldiak. Eztea egia egun batez, zure mirailan, behako ezti baten hatzemaiteak hirur oren gusta zazkitzula? Nahi zinuenaren erdia etzinuen hale ere egin; ezen, nahiz behako ezti bat zen, zerbait burgoi nahasi behar zizakon; burgoitasun laurden batek behar zituen eztitasunezko hirur laurden neurriratu; ezta gauza errexa. Noizten urgoiak ezta gehiegi hartzen zuen; noizten eztiak urgoia ithotzen. Ezta haztakina eskuetan; egiten ikusten nuen,

eta enaukon gehiegi baizik behatzen. Enituena zure itzuli-mitzuli guziak errepikatzen? Ikusi behar nintzan begiez behakoetan suzko neurri batzuen bila, ahuldurazko, xorokeriazko eta nobleziazko batzuen. Mila baino gehiago banituen, bertze hainbertze tiro baitziren, zure menean baizik ikasia enuelarik. Bat bazinuen bizia eta aldi berean hiltzera emana, gogoia gal-arazter baitauta: biziko sei ilabete bederen gusta behar ukana dautu, hari jarraikitze hartu nuen lepho-gogortze bat bertzalde.

Kondesak, *hasperenka*. ! Haaa!

Bladik. – Zer ezteuskeria andana! Kriketa baten begi izaitea zer zori izigarria!

Elhorriñok. – Eta gure antolamendua! eta gure buruaren egitura, Frantzian bereziki Anderea han egona baita! eta xingolen hautatzea! Hori ezarriko duta? ez, begitarte gogortzen dautu. Hau entsea dezagun; uste dut iluntzen nauela. Ezar dezagun horia, histen nau; zuria, larru-ara ilhauntzen dautu. zer ezarriko da? Margoak hain dira lugatuak, diren guziak izanik ere! Aphainkeria barurean dago; ez du behar dena ere berekin. Bitartean entseatzen da, ekhertzen, berriz ezartzen, khexatzen; besoak akhiduraz erortzen dira, ez ditu gehiago urguluak baizik atxikitzen. Azkenean bururatzen da; horra buru hori antolatua, horra begiak harmatuak. Hoinbertze garazia harendako egin diren xoriburua sarri ethorriko da. Maite dea? Ez. Baina emazte guziek tiro egiten daukote, eta guziek huts egiten. Hal zer ukaldi ederra, hatzemaiten ahal baliz!

Bladik. – Baina egin-ara horrekin, zuek jenden gainera tiro egiten duzuen munduko emazteak, tirokariak ziratela ontsa entzuten dut.

Elhorriñok. – Nunbait han, Bladi gaizoa.

Kondesak. – Ha zerua!

Bladik. – Deitoratzen da. Arrazoina da erotasunarekin guduka.

Elhorriñok. – Etzaitela nahas, Anderea; osoki zurea den bihotz bat zaitzu mintzo. Zorigaitzez orhoitik ez dut, eta eniz zure erokerien erdiaz baizik berriz orhoitzen. Jaiotzeko gaian, urgulua: jende horiek nor dira? zein etxetakoak? eta burjesia xipi hori enekin gomparatzen? Eta gero menekoen agurtzeko den onhezia burgoi hori; bere lekuaren hartzean den itxura gora hori; nor bera zer den estimatze hori eta bertzeak zer ez tiren. Andere hau atherano lagunduko dea? Hori eztea agurtuko baizik? Khondutan hartu gabe begitarte pollit guzien alderako gorromio hori, doinu axolagabe 'ta ohargabeko batez erhausten baitira. Zenbat ez tituz hantuak aurkitu, gixenak zirelakotz? Mehe zenari etzinaukon larrua hezurren gainean baizik uzten. Hunek bazuen sudur bat izpiritudun izaitea debekatzen zaukona. Begi batzu burgoi zirena? galduak bilakatzen ziren. Eztiak zirena? horra zozoak. Biziak? horra eroak. Hogeita bortz urtetan, berrogeikora hurbildua zen. Emazte xipi batek bazituena garaziak? ha! pampina! Handia zena eta ontsa egina? ha! zigantea! Bere burua ferian erakuts-araz zezakeen. Horren gainera emazu emazte baten alderdia hartzen den xorroxtasun hori alegia ezeztatuz handitzen diren gaitzerran batzuez, ezpaitira alegia geldi-arazten laster egin-arazteko baizik, eta hain ontsa hedatzen baitira, nun gehiago ezpaitaizke barrea.

Kondesak. – Geldi hadi, Elhorriño, geldi, othoi.

Bladik. – Alajinkua! huna ixtorio bat ontsa jostagarria eta aldi berean lastimagarria. Zer jostakina, mundu handi hori! Zein maltzur gaixto bitxia! Behar lizateke, mekatxes! Zubi-Berrian erakutsi, ikusgarri bezala. Xaramela hori gogoan atxik nezake. Mota orotako xingola, musker, urdin, hori, aurpegi batekin adixkidetasunik eztutenak; margoekin bizitzekorik eztuen kriketasun bat; beso batzu ezin egonean; eta gero urgulua haier erraiten: kuraia! eta gero behako baten ezitia, burgoiarekin bustitzen dena; eta gero merkateria horren phizatzeko haztakina: zer da hori guzia?

Elhorriñok. – Burura ezazu nagusi Bladi; erran dutan guzia baino hobe da hori.

Bladik. – Alajinkua! Eginen dut bada. Oizu, behako heren bat bertze laurden batekin; erloia bezala muntatu behar den aurpegi bat; begitarte horren ikustera datorren xori-buru bat; emazte batzu xori-buru horren ondotik ihizira doazenak, tirokatzera; ta gero erhautsa ta beruna begian; jaiotze batzu jenden etxea galdegiten dutenak; burjestsu batzu bitxiki gomparatuak; aurpegi pottolo batzu hantura badutenak, gizenarekin; andere huni ekhentzen zakon goratasun phuska bat bertze bati emaiten denaren ordainez; sudur batekin ezin akomea daitekeen izpiritua, eta bihotz onez gaitzerraitea. Badea oraino? Guzia ukan nahi baitut, sendatua izanen denean andere huni erakusteko; irri egin-araziko dauko.

Elhorriñok. – Anderea, itxuratze horrek badu segurki arrazoinera deitzekoa.

Kondesak, *abalgetua*. – Elhorriño, begiak idekitzen dauzkit; amor eman behar da: ero bat bezala bizi izana nun. Lagun nezan; zer bilakatzen ari nizan eztakinat.

Bladik. – Ha! Elhorriño, adixkide ona, horra egina, pampina joan da; huna nehoiz eginen den jalgitze ederrena.

Elhorriñok. – Ha! ene etxekandere maitea, zein askietsia nizan!

Kondesak. – Zenbat zor deatan, Bladi; eta hiri ere, Elhorriño.

Bladik. – Mekatxes! zenbat bozkario dutan! xipitasunik gehiago ez; ukhaldi batez hil-hotza ezarri dut.

Kondesak. – Ha! haurrak, enetako eztienik dena hortan guzian, orai gauzez dutan gogamen sendo eta arrazoinduna da. Zein goxagarri den arrazoina!

Elhorriñok. – Hitzemana nautzun, eta, sinetsi nahi banauzu, hemen egonen gira. Eztugu berriz irriskutan jarri behar; berriz erortea, gu emazten baitan, gizonetan baino biziki errexago da.

Bladik. – Nola, emazte bat! beti erdi-eroria da. Emaztea beti hormaren gainean dabil.

Kondesak. – Etzaitela beldur izan; arrazoina hemen berraurkitu dut; ehoiz eniz hartarik urrunduko. Hura balio luenik zer ukan nezake?

Bladsik. – Phildarik baizik ez. Lehenik bada hemen gobernariaren semea, mutiko bat baita ontsa egina.

Kondesak. – Biziki gixakoa; ohartu nako.

Elhorriñok. – Hartaz maitatua izaitea ezta neke izanen.

Bladik. – Oizu, hunara heldu da bere arrebarekin.

AGERRALDI VII

KONDESA, ELHORRIÑO, BLADI, PARMENEZ, LOREDI

Loredik. – Zer ikusten dut? Ha! anaia, jende pollita!

Bladik. – Alta arestiko pampina hura da.

Elhorriñok. – Ene etxekanderea da, Jauna ohartua zizakon eme xipi hura.

Parmenezek. – Nola, zu Anderea?

Kondesak. – Ba Jauna, nihaur, arrazoina berriz nagusitu zatana.

Loredik. – Eta ene ar xipia?

Bladik. – Bere goratasunaren emaiten ari zako hari; Gaskoina ondotik du, erran daukunaz.

Loredik, *Kondesari*. – Zorion bera ukan lezan ontsa nahi nuke. Eta zu, Anderea, zinen izan-arak begitarte xoragarri bat gordetzen zaukun. Adixkidantza galdegiten dautzut.

Kondesak. – Zurearen galdegitera nindoazun, Anderea, herri huntan betiko gerizarekin.

Loredik. – Adixkide maitea, atsegin handiagorik ezin egin dezaukuzu; eta xumetasunak ene anaia gauza hortan argi emaitera haizu usten balu, nik bezainbat bozkario erakuts lezakeela uste dut.

Parmenezek. – Emeki, arreba.

Kondesak. – Ez, Printzea, zure bozkarioa ager daiteke; ezta atsekabetzeko irriskutan izanen.

Bladik. – He! mekatxes, hain zuzen, ezta horrela ihardetsi behar; hari dago berearen atxikitzea, eta ez zuri. Hemen gizonak dira fazoin egile, eta ez emazteak. Ekhar zure maitasuna, zer egingen duen berak ikusiko du.

Kondesak. – Nola! hori eztut hartzen.

Elhorriñok. – Anderea, hori ezkuz aldatua baita. Gure erresuman gu setiatzen gituzte; hemen guk ditugu egiten, gaztelua azkarkiago zaindua baita.

Bladik. – Gizona hemen, emaztearen barandagailua da.

Kondesak. – Ohidura hori ontsa berri zata; baina ene bizian gogoan ukan dut aldi bat baino gehiagotan, gizonak ikusi ditutanean emazten ahuleziez espantu egiten.

Loredik. – Horrela, adixkide maitea, ene anaia maite baldin bazinu, etzazula hari mintzatzeko fazoinik egin.

Elhorriñok. – Bai, bai, ezin zuzenago da hori.

Kondesak. – Eragozpen apur bat emaiten dauta.

Elhorriñok. – Guardi emazu; faxoin horiekin ni berriz erortzer niz.

Kondesak. – Nahiko duzun bezala.

Loredik. – Anaia, Anderea gure azturez jakinduru da, eta segetu bat erran behar dautzu. Atzerritarra dela orhoit zaite, eta bertze batek baino ikustate gehiago merezi duela. Nik, ezpaitut ehoren segeturik jakin nahi, uzten zaituztet.

Bladik. – Ixilik nago, ni ere.

Elhorriñok. – Eta ni berdin, banoa.
Bladik. – Zure arestiko ar xipia ongi aitzinatua denez ikustera goazen.
Loredik, *Kondesari*. – Ainitz agiantzatzen dut. Goraintzi, koinata maitea.

AGERRALDI VIII

KONDESA, PARMENEZ

Parmenezek. – Xoratu niz, Anderea, arrebak emaiten dauzkitzun izen goxagarriez, eta zuen bien artean hoin ontsa hasten ari den adixkidantzaz.

Kondesak. – Hura baino maitagarriagorik ezer eztut ikusi eta... familia guzia bere idurikoa du.

Parmenezek. – Sendimendu hortaz eskertzen zitugu; baina baduzu, diotenaz, segetu bat eni erraiteko.

Kondesak, *hasperen batean*. – He! ba.

Parmenezek. – Zertaz da, Anderea? Egiten nezauzukeen zerbitzu batez ote lizateke? Zuri baliagarri izaitera lehiatzen ezten ehor ezta hemen.

Kondesak. – Ontsa ona zira.

Parmenezek. – Mintza zaite deblauki, Anderea.

Kondesak. – Ene herriko legeak zuretarik ontsa bertzelakoak dira.

Parmenezek. – Gureak hauteskarriagoak iduritzen zazkiketzu?

Kondesak. – Duten zuhutziaz hartua niz; baina...

Parmenezek. – Zer! Anderea? burura ezazu.

Kondesak. – Neurer jarria nintzan, eta ohidura gaitzak nekez dira galtzen.

Parmenezek. – Arrazoinak kondenatzen dituen orduko, ezin daitezke aski laster utz.

Kondesak. – Hori egia da, eta nehork enindezake uztera ekhar zuk baino lasterrago.

Parmenezek. – Dakusagun; laguntzen ahal zituta? Oraino gelditzen zaitzun neke hortako ahal bezainbat zurekin niz.

Kondesak. – Ontsa izendatzen duzu; nekea da zinez. Baina, Printzea, ezer eztuzua gogoan, zuhaurek?

Parmenezek. – Hemen guk, gizonek, eztugu gogoan zer dugun erraiten.

Kondesak. – Ohar zaite bizkitartean atzerritar bat nizala, errana dautzuten bezala. Gauza batzu badira hetan ezpainindaike oraino osoki azkartua izan.

Parmenezek. – He! zein dira? Emadazu bakarrik iduripen bat: zer den jakiten lagun nezazu.

Kondesak. – Norbaiten ganako sendimendu bat baldin banu, behazunez?

Parmenezek. – He bada! ezta hori debekatua: maitasuna sendimendu naturazko eta beharrezko bat da; eztira dituen bixitasunak baizik arautu behar.

Kondesak. – Baina sendimendu hori, harendako nuenari aithortu behar naukola errana dautate.

Parmenezek. – Ezkira bertzela bizi hemen; jarraikazu, Anderea. Norbaiten ganako ixuririk baduzua?

Kondesak. - Bai, Printzea.

Parmenezek. – Sendigaitz izanen eztelako itxura guzia badu.

Kondesak. – Hitzemaiten dautazua?

Parmenezek. – Eztaiteke berme izan norberaz baizik.

Kondesak. – Ontsa badakit.

Parmenezek. – Eta zure ixuria noren aldera duzun jakin gabeen niz.

Kondesak. – Eztela bertze baten alderakoa ontsa badakusazu. Ha!

Parmenezek. – Etzaitela gorri, Anderea; maite nauzu eta maite zitut. Ene aithorraren zintzoak zureak emana dautzun nekea ezezta dezala.

Kondesak. – Maitagarria bezain bihotz onekoa zira.

Parmenezek. – Eta zu, hartako gai ziren bezainbat maitatua. Zure sendimenduak erranen dauzkozunean ene aitari eginen daukozun atseginaz aitzinetik segurtatzen zitut. Duzun izanara baino, eta hemen egoiteaz horren iraupena baino ezer etzauko balio handiagokoa izanen. Eztut gehiago hitz bat baizik zuri erraiteko, Anderea. Zuk eta zure lagunek “Printze” deitzen nauzue, eta hitz horrek zer erran nahi duen argi-arazi dut; etzazula gehiago erabil. Eztugu titulu hori hemen ezagutzen; ene izena Parmenez da, eta bertzerik eztautate emaiten. Urgulua gudukatzen denean, neke ainitz bada haren suntsitzen. Balaka baladi, zer bilaka laiteke? Gaitz ororen ithurburua lizateke. Manatzeko ezarriak direnak, zeruak hartarik begira beitza, bertzek baino bertute gehiago behar baitute hek, haien gaitzen kontrako zuzenbiderik ezpaita!

AGERRALDI IX

PARMENEZ, KONDESA, FRONTIÑAK

Fontiñakek. – Ha! Anderea, berriz ezagutzen zitut, ene begiek aurkitzen dute berriz munduan zen jende xoragarriena! Horra ene bizian arrazoina eta edertasuna elgarrekin ikusi ditutan lehenbiziko aldia. Onhar ezazu, Jauna, Anderea ereman dezatan; hunen anaiaren izpirituak jazarlea egiten du, uztarka ari da; erotasuna zaila du, eta gudari lagun beharrean niz.

Parmenezek. – Zoaz, Anderea, etzaitela deusetan gupida izan hortik haren atheratzeko.

Fontiñakek. – Lana izanen da harekin; gortelari goiarin bat baita.

EGITALDI III

AGERRALDI LEHENA

KONDESA, LOREDI, GORTELARIA, FONTIÑAK, LHORRIÑO, BLADI

Kondesak, *gortelariari*. – Bai, anaia, gogoia joiten dautzuten behazuner amor emeezu; aitzinean ginuen izanaran berriz jarriak ikusten gituzu; etzitua horrek bildu behar? Ni mintzo nizaizuna, ikusazu orai nola nizan; zure arreba ezagutzen duzua bere erokeriez egina duen aithormen zintzoan? Kuraia horren ukaiteko gai nintzala uste zinuena? Hori estimatu gabe egon zaitezke, eta ezatazua zuhaurendako gutiziatzen?

Bladik. – He! mekatzez! gure miresteko begien idekitzea aski da, ahatzi gabe Gobernariaren alaba bera den Andereñoa hementxe dela, eta berriz zure hunara itultzeari baizik eztagokona zure begi ederrez zurekin solastatzeko; entzuteko ontsa gozagarri izanen baitzaizu.

Loredik. – Bai; izanen zirela azmatzen dutan bezala zure ikusteko bozkarioa ematazu. Zuretako gai ezten izanara hortarik jalgi zaite, hortan ehortzia bezala baitzira.

Fontiñakek. – Zure golko barnean ukanen duzun atsegina bazinaki!

Bladik. – Horra gure medikua sendatua; hortako guzier besarka ari da; hain bozik da, nun ibiltzale bat ithotzer baitu. Noiz ithoko gituzu bada zuk ere? Hisiturik ezta orai zu baizik, neurtitz egile horrekin, berriz erori baita, eta filosofoxka lorios hori, ontzeko zozoegia baita, eta phegar bat bezala arrazoinkatzen.

Kondesak. – Goazen, anaia, ez gehiago zalantzan egon, othoi-othoi.

Elhorriñok. – Hortara jin behar da, Jauna. Bertzela egiteko biderik ezta.

Gortelariak. – Zer izanara!

Bladik. – Horri zer egin? Gogoan dutalarik, zure arrebak ontsa jasan ahal duela egina daukotan laidoa; horra bera erraiteko; hea thirabirakatu dutanez galdegikozu, eta bere gogo gaixoan jasan duen guzia, eta hetaz erasiatu dutan xoxokeriak; inharrostaldia galdegikozu.

Loredik. – He bada! hortan sinetsiko gituzua?

Gortelariak. – Ha! Anderea, zer gertaldia! Fagorez galdegiten dautzut ephe batez utz nezazun Fontiñakekin.

Kondesak. – Ba, anaia, utziko zitugu; baina, gure aidixkidantzaren izenean, ez gehiago iharduk.

Fontiñakek, *Bladiri, berex*. – Bladi, etzaitela urrun, beharrean baldin baniz eskukaldi baten emaitako.

Bladik. – Ez, ingurune huntan ibiliko niz.

AGERRALDI II

GORTELARIA, FONTIÑAK

Gortelariak. – Aithortzen dauiat, Fontiñak, khordokatua sendi nukala.

Fontiñakek. – Sinesten dut: arrazoina eta zu, funtsean, etzirezte elgar ez entzun ukanik baizik gaitzitu.

Gortelariak. – Ene arrebak erraiten dituen erhokeriak oro aithortu dituela egia dea?

Fontiñakek. – Ixtorioak badio ezin hobeki aithortuak dituela, zinez.

Gortelariak. – Hark hain loriosa zelarik, nola jasan ahal dik nahasmen hori?

Fontiñakek. – Badiote alabaina hatsarrean gogoan lan handitan zuela. Oihu ainitz: Zertan niz? Gorrituz. Nigarrak jin dira, etsipen apur bat, guziaren gainetik haserre ttipi batzu. Egoitza handikeriak zaintzen zuen; baina azkenean arrazoinak hain hurbildik hertsatu du, nun, erraiten den bezala, leihoetarik egotzi duen, eta zurea jadanik jauzia bezala ikusten dut.

Gortelariak. – Baina, erratak, zer nahi duk onhar dezatan; hortan baituk ene eragozpena.

Fontiñakek. – Desenkusa nezazu; hornitua zira; zure eragozpena ezin daiteke ethor gaiaren nasaitasunetik baizik.

Gortelariak. – Nik eztiat ahulezia horietarik neure baitan ezagutzen, gorri-araz dezaketen zorokeria horietarik; eztiat ezagutzen.

Fontiñakek. – He bada! ezagutzeko lekuan ezarriko zitut!

Gortelariak. – Irriz ari zira, iduriz, Fontiñak?

Fontiñakek. – Nik dutan ofizioan irriz, itsu baten sendatzeaz ari behar denean! Eztuzula uste ukan.

Gortelariak. – Nun da bada itsu hori?

Fontiñakek. – Jauna, laburzki ar gaiten; bizia labur da; egitekoez mintza gaiten.

Gortelariak. – Ha! izitzen nauk. Zer erranen dautak? Khitzika eztiat maite.

Fontiñakek. – Erdi-erdian hatzemaiten zitut. Ttipikeria batekin hasten zira hor. Untzi betegi haiekin bezala da zurekin; higitu orduko badariote.

Gortelariak. – Hasten nizan ahulkeria hori erran nahi zin auketana bada?

Fontiñakek. – Biphil zaitzatan duzun beldurra da. Haurrik eztuzua nehoiz ikusi bere amañoaren besoetan? Badazaguzua kuxkulak inharrotsen dauzkon jostagailua kantuñoarekin ñiñiaren bozkariatzeko? Zenbat egite duzuen ñiñi horrekin, zuek jaun handiek! Hurbiltzen zaizkitzun guziak ikuskizu, guziek jostagailua eskuan dute; kuxkulak jo behar du, eta kantuñoak ibili. Behatzen dautazu? Zer duzu gogoan?

Gortelariak. – Nori mintzo ziren osoki ahazten duzula.

Fontiñakek. – He! duibiban, heldar-oihala utzazu; higundua izan zaiten ordu da.

Gortelariak. – Horra ezagutzen eztutan frikun bat. Nun duk bada zor dautakan errespetua?

Fontiñakek. – Nahi duzun errespetua, badakizu! kuxkularen inharrostea da; baina jostagailua galdu dut.

Gortelariak. – Ezteusa!

Fontiñakek. – Gehiago barkatzerik ez, zandiz. Gizon batek besoa atheraia duelarik, eztea berriz lekuan ezarri behar? Oinhazerik gabe egiten dea hori? eta eztea gero ibiltzen? Etzaizu zuri besoa, burua zaizu lekuratu behar! gortelari burua, diubiban, edozein beso izan daitekeen bezain bere moldean atheraia duzula

hitzemaiten baitautzut. Oihu eginen duzu: baina maite zitut, eta jakin-arazten dautzut gor eta elkor nizala.

Gortelariak. – Dutan haserrea sinesten badut...

Fontiñakek. – He! diubiban, zer egin zinezake? Orai eltzo bat indar berdinez guduka laiteke zurekin.

Gortelariak. – Zoaz hemendik, ziren ausarta; zoaz.

Fontiñakek. – Gaiari lot gaiten bederen;

Gortelariak. – Utz nezazu, diotzut; ene zorigaitz handiena hemen zure ikustea da.

AGERRALDI III

GORTELARIA, FONTIÑAK, BLADI

Bladik. – Zer harramantza entzuten dut hor? Iduri du pimpirina bat burrumbaka. Zerk zitu bada khexatzen?

Gortelariak. – Ikusten dukan frikun horrek dautak munduan den ladagarrien guzia erran.

Fontiñak eta Bladi elgarri kheinuka ari dira.

Bladik. – Nork, horrek?

Fontiñakek. – Ondikotz! nagusi Bladi, nuen xedea badakizu. Jaunak uste ukan du sistatua nuela, enintzalarik oraina eztenaren hurbiltzen baizik ari ezagutzen daukozun odol gaixtoaren ekhentzeko.

Bladik. – Malestruk bat baitzira; besoa gibelatuz ontsa egin du.

Gortelariak. – Ozar horren ikusteak sumintzen nau.

Bladik. – Aljinkua! eta ni ere. Ontsa horri dago horrelako pollit baten khexatzea, gizon phuxkaño bat baizik eztelakotz! He bada! zer da? Arrazoinaren bidez, handi bilakatuko da.

Gortelariak. - He! hitzemaiten dauiat eztautala arrazoinak huts egiten.

Bladik. - He! mekatxes, huts egiten balauzu ere, biendako badut, nik; etzaitela eragozpenean egon.

Gortelariak. – Zer nahi izanik ere, ene alderdia hartu nahi ukaitez eskertzen haut.

Bladik. – Oizu, eskertzen nau, dio. Hoin zuzenik jeus badea? Ezta jadanik hain lorios, untzi hartan bezala han ezpaitzautan so egiten ere. Mekatxes! bihotza hunkitzen dauta: hea, belhaurika gaiten berehala huni barkamendu galdegiteko, eta ontsa behera apha hunen heinean izaiteko.

Gortelariak. – Hurbil eztakidiatala.

Bladik, *Fontiñaki*. – Baina, zorigaitzekoa, zer errana daukozu bada hoin aiherkari bilaka-arazteko?

Fontiñakek. – Astia eztauta utzi, diotzut. Etheta zirenean, enindakon pherekatzen hasia baizik: prestatzen ari nuen.

Bladik, *gortelariari*. – Hori behar dut nihaurek akomeatu; baina zure bizia ezpaitakit, galdekatzen dut bakar-bakarrik kopia baten ukaiteko. Onhartzen duzu?

Hori guzia biziki eztiki erabiliko dut, ahalgetzerik ukan eztezazun. Goazen, Fontiñakeko Jauna, hunen ixtorian zorokeriarik baldin bada, erran daitela zuzen-zuzena. Zertan zinen?

Gortelariak. – Gehiago mintza dadin enezake jasan.

Bladik. – Eztut erran nahi zuri mintza dadin, ezpaita hortako gai; eni zata mintzatuko bazterka.

Fontiñakek. – Jaunaren diru maileguetara erortzera nindoan.

Gortelariak. – Eta zer egiten dauie ene maileguk, errak?

Bladik, *gortelariari*. – Ez entzunarena egizu bada. (*Fontiñaki*.) Maileguez ari zira: zer egiten du horrek, itzultzen den ber?

Fontiñakek. – Badateke; baina esku-zabalegia da zorren ordaintzeko.

Bladik. – Oizu, jendeak esku-zabal izaiteaz erasiatzen dituen xoriburu hau! (*Gortelariari*.) Bizkitartean esku-zabaltasun mota hori eztut ontsa entzuten; itxura apur bat frikuna du.

Gortelariak. – Eztakit zer erran nahi duen.

Fontiñakek. – Argitzen dut: Jaunak bihotza handia baitzuen.

Bladik. – Bihotza handia! Guzua bazadukana, urkoaren ontasuna eta berea?

Fontiñakek. – Hori bera. Arima handiek guzia emaiten dute, eta jeus ez itzultzen, hunenaren nobleziak zuzenbidea ithotzen zaukon.

Bladik, *gortelariari*. – He! nahiagoko nuke zuzenbideak balu noblezia itho ukana.

Fontiñakek. – Are gehiago nun noblezia horrek egiten baitu hartzedunen mahia ebasten dela, bereak duen ospearen zaintzekotan.

Bladik, *gortelariari*. – Zer da ote ospe iresle hori? aintzira batean ugotso baten egitea badu. Etzira hoin gaixtoki ezin ase izan, behar bada?

Gortelariak, *trixteki*. – Behargabe horri ihes egiteko ahal dutan guzia egin dut.

Bladik. – Hem! Arrain zenbait iretsia ukanen duzula ikusiko duzu.

Fontiñakek. – Ikusi bazinu han jende guziaren pherekatzen, komplimendua zerasala, oro hitzeman ez eta jeus ez atxikiz!

Gortelariak. – Erraiten duen guzia entzuten dut.

Bladik. – Goregi mintzo baita. Eni dio ahapetik alegiaz ezti emaile bat zinela; baina entzuten duzula eztaki.

Fontiñakek. – Begitartean gezurrik baizik eztuten jende horietaz zer diozu?

Bladik, *gortelariari*. – Mekatxes! othoi, etzazula horrela elhe hutsik aurpegira bota.

Fontiñakek. – Begiek guzier “Maite zitut” erraiteko moldea hartua duten jendeak.

Bladik, *gortelariari*. – Egia dea zure begiak belzkeria saltzera moldatuak zirela?

Fontiñakek. – Jende batzu, azkenean, menpekoa besarkatzen dutenean, ikusten ere ez tutenak. Phereku mekanika batzu dira, erresortekilako beso batzu bere baitarik zure gana heldu zauzkitzunak zer ari diren jakin gabe.

Bladik, *gortelariari*. – Aiaiai! horrek khexatzen nau. Badio zure besoek badutela erresorta bat harekin jendeak besarkatzen baitituzte espes egin gabe. Hauts ezatazu erresorta hori; muntatu den gerren-itxultzale baten itxura du.

Fontiñakek. – Ahotik erortzen zezteen alhe batzu dira; lelo batzu, hetaz alta menpekoa espantuka ari baita, ohiki baino zozoago bilakatzeko atsegina emaiten dauela.

Bladik. – Horra jende zozo batzu. Zer diozu? Arrazoin duia?

Gortelariak. – Zer nahi duk ihardets dezotan, ene heineko gizon batendako errespetu guzia galdua duenaz geroz?

Bladik. – Mekatxes! Fontiñakeko Jauna, heinaz ez trufa!

Fontiñakek. – Eniz gizonaz baizik mintzo, eta ez lerroaz.

Bladik. – Ha! zuzen da hori, eta ezberdintasunaz askietsia izan behar duzu; ezen horra, behazunez, jateko ez zamatua den abere bat: he bada! jatekoak onak dira, enuke hetaz gaitzerran nahi; baina deramatzan hortaz abere bat dela erraitea ezta gaizki erraitea, eztea hala?

Fontiñakek. – Jaunak onhartzen balu, bere heinekoendako duen adixkidantzaren ixtorioarekin burura nezake.

Bladik, *gortelariari*. – Adixkidantza? Baietz, libertate hori utzako zu, horrek bizkortuko zitu.

Fontiñakek. – Egun batez jaun horietarik batekin zindagon. Elgarri gaixtakerian entzuten zintuztetan. Elgarren aldera adixkidantzazko hitzak baino jeus amultsuagorik. Gogoan zuen elhen atxikitza entseatu nintzan, eta zatiño baten itzulpena egin nuen. “Zandiz! zinion hari, gortean ez tut ehor zu bezainbat estimatzen; hortan berme nago, orotan erraiten dut, jakin behar duzu; diubiban, ohorea maite dut, eta zuk baduzu.” Huna hitzaldi horren itzulpena: “Ene fortunaren burkide madarikatua, ezagutzen haut, jeus ez tuk balio; gal nindezakek galtzen ahal baninduk, eta berdin egin nezakekala gogatzen duk. Ehiz hutsean; baina etzakala sinets, ahal bada. Utzak heure burua ene hitzetan enganatzera. Sinesten ditukanen hatzemaiteko lan egiten diat, eta hireak sinesten ditiatala erakustera emaiten dauiat. Bada, zozoa nizala uste ukan ezak, hire aldi hau bilakatzeko; eskua emadak enek tinkatuz. Ha! zandiz, zein maite hautan! Ene begitarteari beha ezak eta hartara aldatua diatan xamurtasun guziari. Maite hautala uste ukan ezak, nitaz ez gehiago beldur izaiteko. Othoi, zimarkun madarikatua, ene komedia apur bat sinets ezak. Lokharr-araz hezatan onhar ezak, errexkiago itho hezatan.”

Bladik. – Etzen beraz hori guzia ganibet ukhaldi batendako baizik? Bihotza ontsa trahitzale duzue beraz zuek!

Gortelariak. – Egun nitaz gaizki mintzo da; lehen ene laudorioa egiten zuen.

Fontiñakek. – Ha! nintzan zimarkuna, Jauna! nigar egin dut laudorio horietaz, nigar egin: frikuna zure laudatzen ari zen, eta etzininduen gehiago estimatzen.

Bladik. – Egia da hori; gaixo bat bezala hatzemaiten zinituela errana dauta.

Fontiñakek. – Leriitzen zinindutan, diotzut. Enganamenduez gosetua ikusten zinitutan, guziera galdez zindagon: ematazu, ematazu. Emaiten nautzun, hantzen zinitutan, banuen ahala: alegiak gaiez hornitzen ninduen, eskasean ez izaiteko bidea zen.

Gortelariak. – Ha! zer dut entzun!

Fontiñakek, *Bladiri*. – Hartzen ari duen eragozpen hori zuhurtziaren aitzin-mezua ote lizateke?

Bladik. – Hori jakin behar da. (*Gortelariari*.) Nahi duzua orai barkamendu galdegin dezatzun? Aski azkar zirea hortako?

Gortelariak. – Ez, ezta gehiago behar. Eztut gehiago ogendun hatzemaiten.

Bladik. – Zinez? (*Fontiñaki*.) Ixo! hitzik ez erran; behazu hunen gorputzarari, badoa lasterrez! Ha! oraino pixka bat; kuraia! Gortelari horiek ontzen zenbat neke duten! Ontsa! horra heldua: horra heinean.

Bere buruarekin izartzen du.

Gortelariak, *ametsetan egonik, eskua bier emaiten daue*. – Fontiñak, eta hi, Bladi adixkidea, biak eskertzen zituztet.

Bladik. – Ho! Ho! gordeka ontzen ari zinen beraz? Mekatxes! urrundik itzultzen zira!

Fontiñakek. – Zandiz, hortaz dena xoratua niz; utzi behar zituztet, berriaren ekhartzeko Gobernariaren alabari.

Bladik, *Fontiñaki*. – Ontsa errana, laster egizu beti. (*Gortelariari*.) Ero batek bezala maitatuko zitu.

AGERRALDI IV

GORTELARIA, BLADI, BELEKTUR, POETA, FILOSOFOA

Belekturrek. – Geldi hadi! geldi!

Gortelariak hartzen du filosofoa eta Bladik poeta.

Bladik. – Nundik bada harramantza hor?

Belekturrek. – Urrikoa merezi duen gauza da. Jainkoek bi izaitte xipi horien ontsa etsai izan behar dute; eztute jeus egin nahi horiendako.

Gortelariak, *filosofoari*. – Nola! zu, Jaun filosofoa, zu, arrazoindun bilakatzeko gu baino ahulago, gorteko gizon batek, behar bada gizon guzietan lilluraz eta erokeriaz joenak, arrazoina berraurkitzen duenean? Filosofo bat gortelari bat baino galduago! Jende handienekin ibiltzean baino gaitz gehiago biltzen den jakitate bat zer ote da bada?

Filosofoak. – Jauna, gortelari batek zer balio eman dezaokeen badakit: baina ezkira hortaz ari. Ozar hortaz ari gira, hetan nitaz trufazen den bertsu batzuen egiteko ausartzia baitu.

Belekturrek. – Horiek bertsuak deitzen baldin badituzu, gu guzien kontra ere eginak ditu galde moldean, Gobernariari bidaltzen zauzkonak, bere libertatea eskatuz; eta nihaur ere ezin hobeki antolatua nintzan.

Bladik. – Biphiazale txar ezteusa! Bertze ainitz egiten duen har bat: baina, mekatxes, zer egina nautzun erasiatzen gituen galde batean gure ezartzeko?

Poetak. – Nik, eztautzu et gaitzik egin nahi.

Gortelariak. – Zergatik egiten daukuzu beraz?

Poetak. – Ez batere; jiten zauzkun gogoeta batzu dira eta gozagarriak; jalgi behar dute; berak egiten dira. Haien izkiriitzea baizik eztut egiten, eta Gobernaria jostatuko zuten; apur bat zuen kaltetan, egia da: baina horrek dauko gatz guzia emaiten; eta filosofoaren kontra hitz doi bat maltzur zenbait ezarri dutalaketz, horrek haserrean ezarri du. Nahi duzua zati zenbait irakur dezautzutan? Ontsa jinak dira.

Filosofoak. – Poeta ausarta!

Poetak, *gortelariaren eskuetan zalapartaka*. – Ene epigramak ona izan behar du, ezen ontsa ziztatua da.

Gortelariak. – Izanara hortan bertsu egitea! ezin asmagarri da.

Bladik. – Izpiritu errabiatu mota bat izan behar du.

Gortelariak. – Uzten badira joka hasiko dira.

Belekturrek. – Egia! joka ari zirenean ethorria niz; hartu nahi ukan ditut, eta ihes egin dute: baina elgarretarik berexiko ditut eta betiketoz atxikiko dituen norbaiten eskuetan ezarriko. Horiendako egin daitekeen guzia, jatera emaita da, gizonak direnaz geroz; ezen ithotzea ezta haizu. Emazkitazu, bertze baten eskuetan eman ditzatan.

Filosofoak. – Zer erran nahi du horrek? Gu berriz hetsi! eztut nahi.

Bladik. – Oizu, eztea hori gizon ontsa orraztatu bat “nahi dut” erraiteko!

Filosofoak. – Ha! mintza hadi, hi, bilauna. Nola sendatu hiz?

Bladik. – Zuhur bilakatuz. (*Bertzzer.*) Utz gaitzazue apur bat mintzatzera.

Filosofoak. – Eta zer ote da zuen zuhurtzia?

Bladik. – Eroa ez izaitea da.

Filosofoak. – Baina eniz eroa, ni; eta eniz bizkitartean sendatzen.

Poetak. – Eta ez sendatuko ere.

Bladik, *poetari*. – Ixil zaite, suge txarra. (*Filosofoari.*) Badiozu etzirela eroa, ameslari gaizoa: hala zirenez badakizua? Gizon bat ero delarik, badakia berak?

Belekturrek. – Biziki ontsa.

Filosofoak. – Biziki gaizki; ezen bilaun hau ere ero da beraz.

Bladik. – Eta zergatik hori?

Filosofoak. – Hala hizala ezpaituk uste.

Bladik. – He bada! mekatxes, horra ni hatzemaña; hori hain ontsa josi du nun jeus ezpaitut ikusten; andea nezatan beldur niz.

Filosofoak. – Sinets nezak, ehaizala horrekin josta. Jende horiek lanjerosak dituk.

Bladik. – Izurritea baino gaitzago. Burumuna merkatari hori eremazue ‘ta Erotegietara sar edo Ezinsendatueta.

Filosofoak. - Nola, bortxatuko naute?

Belekturrek. – Goazen, biak jarraik zaizkidate.

Poetak. – Poeta bat Erotegietara!

Bladik. – He! alajinkua, zure etxera eremaitea da.

Belekturrek. – Ez gehiago arrazoinka, eni jarraiki behar da.

Bladik. – Urriki emaiten du. (*Gortelariari, berex.*) Zaude seriocki, ikusten baitut hemengo andereñoa zuri beha. Orhoit zaite zure loriaz, eta ontsa bermuki maita ezazu.

AGERRALDI V

LOREDI, GORTELARIA, BLADI

Loredik. – Azkenean, zeruak ene agiantzak entzun ditu.

Gortelariak. – Ikusten duzu, Anderea.

Bladik. – Ha! ikusteko eder zen.

Loredik. – Molde hortan zein maitagarri ziren!

Gortelariak. – Arrazoina badut, eta ontasun horrek baliorik eztu; baina, horren ondotik, jeusek enau, gertatu zautanean, zuri ene bihotzaren eskaintzeko atseginak baino gehiago bozkariatzen.

Bladik. – Ha! ontsa gira emaitera doan bihotz horrekin... Erakutsakozu bada doi bat bortitz izaiteko duen eginbidea.

Gortelariak. – Zertaz irri egiten duk bada?

Bladik. – Jeusez, jeusez; jakin-araziko zaizu. Mintza zaite, Anderea; hemen gelditzen niz nola izanen den ikusteko.

Loredik. – Zure bihotza ezkaintzen dautazu, baina zuri enearen eskaintzea eni dago.

Gortelariak. – Gogoratzen zata alabaina arreba molde hortara mintzatzen entzuna ukaitea. Baina egiazki, Anderea, hortan zuen leger jarraikitzeaz ontsa ahalge ninzateke: egin direnean, etzinen hor; ikusi baldin bazinintuzte, aldatuko zituzten.

Bladik. – Tarratata! Hori bezalako mila ikusirik ere, jeus etzuen eginen. Bertze gaitz mota hortarik senda zaite.

Loredik. – Othoi othoi, zuretako sendi dutan amodio guziaren gatik, etzaizkitala horrela mintza.

Bladik. – Horrek sobera aphaltzen zitu: indarra hemen ni niz, eta horra ahulezia.

Loredik. – Gizona zirela orhoit zaite, eta ezer elizatekeela zure oldetara zure buruaren uztea baino behar ez bezalakoagorik. Eztu zure bihotzak amor eman behar; hatzemana izan dadin aski da bada. Nihaturen kontrako erakaspena emaiten dautzut; eni ihardukitzen ikas-arazten, baina aldi berean ene amodioaren eta

estimuaeren merezitzen. Ematazu bada zure garhaitzeko ohorea; zure maitasuna izan dadila enearen saria, eta ez zure ahuleziaren emaitza huts bat: zure bihotza etzazula apha amor emaiteko lukeen ezin egonaz; eta, zer izan behar duzun gogora osoki emaiteko, etzazula ahatz gu biak elgar maitatuz, nihaur ere baino gehiago, ahal bada, ene bertutearen zure gain hartzeko gai bilakatzen zirela.

Bladik.- Alajinkua! Horra emaztea ontsa ezagutzen duten legeak, berak ezpaitira batere fida.

Gortelariak. – Nahi duzunari amor eman behar da beraz, Anderea?

Loredik. – Bai, maita zitzatan nahi baduzu.

Gortelariak, *oldez* – Nahi dutanez, Anderea! Ene zoriona...

Loredik. – Geldi, othoi, gutiets zindezaketala senditzen dut.

Bladik. – Polliki, polliki; zure maitasuna bi eskuez atxikazu: zoaz eskorga bat bezala.

Loredik. – Zure uztera bortxatuko nauzu.

Gortelariak. – Ontsa gaitzitua ninzateke.

Bladik. – Nolaz eztuzu erraiten ontsa gozo zaizukeela?

Gortelariak.- Horrela mintzatzen enakike.

Loredik. – Zure buruaren garhaitzen etzinakike beraz? Goraintzi, uzten zitut; ene sendimendua elizateke gehiago arrazoinduna.

Bladik. – Eztea hor oraino eroriko den goratsun bat.

Gortelariak, *badoan Lorediri*. – Anderea, entzun nezazu: nahiz bazoazin, etzitulala geldi-arazten badakusazu; eta, uste dut, ene ezazoltasunaz askietsia izan behar duzu. Orain osoki joaiten bazine ere, berriz zure ez deitzeko kuraia banuke.

Loredik. – Ezazoltasun horrek enau batere nardatzen; baina eztut nahi orain akitu, eta banoa.

AGERRALDI VI

GORTELARIA, BLADI

Gortelariak, *hasperenka*. – Haa!

Bladik. – Higi etzaitela; zure giza-heinean egon zaite; bertzela ere, soinekotik atxikitzen zitut.

Gortelariak. – Baina, Bladi adixkidea, joana da bizkitartean.

Bladik. – Joan dadila; itzultzeko baditu joaiteko bezain zango onak.

Gortelariak. – Zenbat maite dutan baldin bahaki.

Bladik. – Ha! eni horren erraitea haizu uzten dautzut, eta gordeka haren maitatzen ezta gaitzik; zuzen da hori, eta ere badiote gehiago dela hemen maitatzen, eta are gehiago dela eder; ezen ainitz oinaze ukaiten da, eta oinaze hori baita gure heinekoa, diotenaz. Gure herrian emazte onek eztute bertzerik egiten. Eztuta ba laztan bat, nik ere? nexka pollit bat, ikustateak emanez eta hain gozagarri diren hitzño batzuekin ene ondotik dabilana? Baina, mekatxes, ixilik nago. Nola haizatzen dautzut ikusi behar da. Ene irabazteko konsolamendua eztu sarri baizik ukanen. Mekatxes! oizu, ene gana heldu ikusten dut. Behazun on bat orain berean

ikasiko dautzut. Hartaz xoratua niz alta. Bizkitartean, nola deramatan behazu huni. Nola egiten dutan ikusazu. Eman zaite hor, hitzik gabe.

AGERRALDI VII

GORTELARIA, BLADI, FONTIÑAK, IRLATARSA

Fontiñakek, *gortelariari*. – Onhar ezazu, Jauna, Bladiri mintza nindakidion, eta gaia hau duen (*Irlatarsa erakutsiz*;) galde bat aitzinera dezotan.

Bladik. – Ha! ha! Fontiñakeko Jauna, biligarro on bat zira, nahi nauzu amuan zizaririk gabe hatzeman. Hea bada! zure galdearen gaia, zeren nahitan da!

Fontiñakek. – Lehenik zure bihotzaren, gero zure eskuaren.

Irlatarsak. – Horra zer den.

Bladik. – Aldi bakar ontsa gotor emaita da. Horra egiteko ainitz. Gizon baten bihotzaz emazte baten hartaz bezala egiten dea? bertze zeremoniarik behar da.

Fontiñakek. – Zure baimenaz berme izana niz alta.

Irlatarsak (*Bladiri*). – Fontiñaken aldera duzun adixkidantzan segurtatu niz.

Bladik. – Ba; baina zure khondua ezta enea: eztut berdin karkulatzen.

Fontiñakek. – Etzazula ez erran. Zure xumetasunak irabaztea onhar dezan ordu da. Gustatzen zaizula badakit, nexka xamur eta xoragarri hau.

Bladik. – He! baina, zinez, ixil zaite bada, ez hori gogoan ukan. Gorridura batzu heldu zazta, nola gorde ezpaitakit.

Irlatarsak. – Ene xedea ezta zure penatzea: eta ordainik ukan etzinezakeela egia bada...

Bladik. – Eztut hori erraiten.

Fontiñakek. – Burura dezagun beraz. Hoinbertze merezimenduk hunki zaitzala!

Bladik, *gortelariari*. – Ikusirik aski baduzua? Akhitzen hasia niz. Galdeari baia emanen dut.

Gortelariak. – Emak.

Fontiñakek. – Bladi adixkidea, Jaunak sustatzen zituela entzuten dut.

Bladik, *irlatarsari*. – Mekatxes! ezta bakerik beraz; ontsa lehiatua zira, andereñoa!

Irlatarsak. – Eztea eztabadatze aski?

Bladik. – He bada! bihotz hau, hoinbertze nahi duzunaz geroz, hartuz ontsa egin duzu, ezen, debrientxoa! batere enautzun emanen.

Irlatarsak. – Horra ni zorionean.

Bladik, *Loredi ikusiz*. – Hobe. Baina ez gehiago hitzik; horra bertze maitale bat heldu. (*Gortelariari*.) Ontsa muttur egikozu, eta beha ezozu soinaren gainetik.

AGERRALDI VIII

GORTELARIA, BLADI, FONTIÑAK, IRLATARSA, LOREDI

Loredik. – Berriz heldu niz. Enintzan atheraia zure phorogatzeko baizik, eta phorogua eztuzu hobekiegi baizik jasan. Zure ezazlotasunak berak izitzen hasten nau.

Gortelariak so egiten dauko hitzik erran gabe.

Bladik, *Lorediri*. – Oraino etzira hain eri.

Loredik. – Ematazu ihardesteko fagorea.

Gortelariak. - Zure iziaren hausteko beldur ninzateke, batere ezpaitut hastio.

Bladik. – Ongi hori; oneski bururatzen ari da.

Loredik. – Batere hastio eztuzun ene izia! Emazu argi gehiago.

Gortelariak so egiten dauko ihardetsi gabe.

Bladik. – Mekatxes! horra begi ontsa argiak!

Loredik. – Maite nauzula erraiten dautate.

Bladik. - Badakitena baitiote.

Fontiñakek. – Oiharzun batzu dira.

Loredik. – Aithortzen dituzua?

Gortelariak. – Ontsa ikusten duzu.

Bladik. - Egina da beraz?

Loredik. – Bai, egina da; bada aski; eta gaineratekoa neure gain hartzen dut aitaren ondoan.

Fontiñakek. – Bila etzira joanen, sartzen ari baita.

AGERRALDI IX

GOVERNARIA, PARMENEZ, LOREDI, IRLATARSA, GORTELARIA, KONDESA, FONTIÑAK, ELHORRIÑO, BLADI

Kondesak. – Ba, Jauna, zure ongi-eginak mukuru betezkitzu: mila ikustate zor dauzkitzut; emeezu oraino gainera eni zure semearen emaiteko fagorea.

Gobernariak. – Ohore bademozu, eta maitatzen duzulakoan xoratua niz.

Kondesak. – Xamurki.

Bladik. – Hori ikusiz gure herrian ontsa irri egin lezate.

Gobernariak. – Deliberatzea zuri dago alta, ene semea; Anderea maite duzua?

Parmenezek, *abalgetuz*. – Ba, aita.

Loredik. – Fagore bera behar dut, aita, eta Albarez galdegiten dut.

Gobernariak. – Guzia onhartzen dut. (*Elhorriño erakutsiz*.) Eta nexkato pollit hau?

Bladik. – Hori ene gain hartzen dut. (*Fontiñaki.*) Arestian galde bat egin dautazu, Fontiñak; gora-gora itzultzen dautzut gure adixkide Elhorriñoren alde. Hortaz zer diozu?

Fontiñakek. – Gapelupean gorritzen ari niz.

Bladik. – Erran nahi du: topa hor. Notaria nun da bada, ezkontza horien guziendako, eta kontratuaren izkiriatzeko?

Gobernariak. – Haien aitzinean ezkontzen denen hor izaitez bertzerik eztugu. Arrazoina badenean, behar diren guziak eginak dira. Jainkoek bere fagoreak mukurru eman bezazkitzuet! Zuen lagunetan zenbait zorigaitzean ahituak daude oraino; handik atheratzeko ezereen ez ahaztera sustatzen zaituztet. Nork bere zorionaz egin dezakeen erabilpen ohoragarriena, hartaz bertzeren abantailetan baliatzea da. Besta batzuek orai iragar dezatela zuek arrazoindun bilakatuak ikusiz dugun bozkarioa.

LIBERTIMENDUA

Maitasunaren jainkoari eman zaitezte, bihotz gazteak,
Molda dezazkezue, ahul izan gabe,
Maitasunezko sendimenduak.
Arrazoinak, bereak dituen zuhurtziatzko legekin,
Eztautzue debekatzen izaitea Maitale,
Bai izan zaitezten maital(e) arin.

MENUET I

Oi hau egoitza zoriduna,
Arrazoinari dakusana
Gort(e) egiten Maitasuna !
Haren ahalak
Zenbat xoragarriak!
Gura dugun oro,
Hasperenak oro,
Atseginak zazko.

MENUET II

Bihotzik urrikiak ehoiz ez nahasten,
Irla xoragarri huntan,
Garbiena den suaren
Garrak ditugu senditzen,
Arrazoinak du manatzen
Maitasunari hemen.

KANTU JOKO

1

Hik baitagik gotorraren,
Hir(e) itxura handiosek,
Goratasunak, gastuek
Jende jakingabe bat die biltzen,
Gaitzeko gizon, zigante hau itxuratzen.
Hemen galtzen handitasun,
Ikusten zaik xipitasun,
Ezteus, aphaltasun,
Arrazoinaren baitan ehiz hi
Mutil xipi-xipi,
Umeki 'ta ñiñi,
Xinaurri bat baizi.

2

Hi filosofo ausarta,
Trufa gaitako dukana
Gizonen ahultasuna,
Hunen gabeaz hiz hoilatzen:
Munduan hizala gizandi duk asmatzen.
Nahigabe xipienak
Dauzkik ekhentzen kuraiak,
Ahitzen bermetasunak,
Arrazoinarekin ezpaihiz hi
Mutil xipi-xipi,
Umeki 'ta ñiñi,
Xinaurri bat baizi.

3

Hilkor axolagabea
Beti baituk erasia
Haur xamurrak senditzera
Emaiten dituen gar ezkiez,
Haren ondoan gizandi bat hiz hir(e) ustez.
Beg(i) eder bat jin dadila,
Hark eztiáz berehala
Daik eremaiten ahala.
Kupidonen guduan ehiz hi
Mutil xipi-xipi,
Umeki 'ta ñiñi,
Xinaurri bat baizi.

4

Ñaño bat izanez jori,

Itxuratik irrigarri,
Soinaratik trufagarri,
Plutuz-ek iduriz du handitzen:
Urre 'ta zilharrak gizandi dut(e) egiten.
Ezpadu haren laguntza,
Soinara den ederrena
Frantzian kredit gabe da;
Ezta, Plutuzek ezpadu nahi,
Mutil xipi-xipi,
Umeki 'ta ñiñi,
Xinaurri bat baizi.

5

Zein hintzan iduriz bero
Senar, emazte hartzean!
Noiz nahi hintzan orduan,
Hire gar hanidez mintzo:
Zigante bat uste hintzan ezkontzerano.
Sei ilabetez ezkontzak
Elhe hoin atrebituak
Dauzkik ahatz-araziak.
Ehiz orai, aho-handi,
Mutil xipi-xipi,
Umeki 'ta ñiñi,
Xinaurri bat baizi.

6

LABORARI BATEK

Aspaldirik ez oraino
Osoki nintzala zoro,
Bai eta zin-zinez asto,
Jaun gortelariak, zuen baitan
Zigante handienak iduri zitzaztan.
Gaur-egun begitakoa
Arrazoinak daut emana,
Garbia dut ikuspena.
Zuen fazoinetan orai 'tut ikusi
Mutil xipi- xipi,
Umeki'ta ñiñi,
Guziak xinaurri.

IKUSLERI

Zentzuaren aldehari,
Jeinuan duzue zori,
Thali-k emana zueri:
Zuen baitan sinetsirik,
Ezpaita zuen ustez zigantea den ñañoirik,
Baldin gure komedia
Bada zuez onetsia,
Utz dezagun gutizia.
Ikastaldiez dituzuen erakatsi
Mutil xipi-xipi,
Umeki 'ta ñiñi,
Ala xinaurri.

*

*

Jean GIRAUDOUX

Kantu goiena

Egitaldi bakarreko antzertia

Kantu goiena lehen aldikotz eman zen Parisko “Comédie française” antzokian 1938-ko urriaren 12-an.

JOKAGAIAK

FLORENZA
KHUTXAZAINA
JOIEN ANDRE ITXURAZKOA
BI EMAZTE JITO
PRESIDENTA
JERONIMO
BITTOR
OSTATUZAINA
BERIBILTARIA
IHIZTARIA

*Edandegi aberats bateko zabalza ederra.
Boulogne-ko Oibanean edo Zekuanaren bazterrean.*

AGERRALDI LEHENA

PRESIDENTA, BITTOR

Presidentak. – Zein mahi hartuko dut, mutil?

Bittorrek. – Nahiko duzuna.

Presidentak. – Thea ona dea zure etxean?

Bittorrek. – Eztakit. Sagarnoa edaten dut.

Presidentak. – Andere gazte bat ikusiko duzun orduko, ene aldera bida ezazu. Anderetan xoragarriena.

Bittorrek. – Hemen andere xoragarriak berak biziki ontsa bidatzen dira...

Urruntzen da.

Presidentak. – Mutil! Hurbil zaitel! Jendeari horrela mintzatzeko dretxorik eztuzula badakizu!

Bittorrek. – Mintzatzen naue mintzo zaitan bezala.

Presidentak. – Banator hunara lurraz goragoko oren baten beharretan bainiz egun, bakezko galeria baten, zorionezko zabalza baten. Horra nola antolatzen dautazun, ene zabalza!

Bittorek. – Zerra-zahiz ozkatua dut. Ene egitekoa hortan gelditzen da.

Presidentak. – Baina azkenean, adixkidea, oro gogoz hertsí zireztea, zuek, mutilak!... Ez, ez, enauzu ixil-araziko. Europako mintzari hisituena bezala ontsa ezaguna niz!... Zerbitzatzen dituzuenak zuen aldera zer diren ezagun gabean iraunen duzuea! Zure ofizioakoak ohartuko ote dira azkenean edandegi hoberena, - zurea, nahi baduzu, - eztela ororen buruan elgarretara hitz-hartzeko etxe bat baizik, - mintzatzera utz nezazu! – mutilaren eta zerbitzatzen duenaren hitz-hartzeko etxe bat? Zeren bila heldu dira edandegira, jendeak? Ez zure kafearen, beti ezin gaitzagoa baita, - ixil zaite othoi! – zure bila!... Bere mutilaren aurpegiaren bila – Ederrak etzireztela Jainkoak badaki alta...

Bittorek. – Jauna!

Presidentak. – Mintzo niz.

Andere khutzazainak, *bitartean khondu-mahi gora batera igana baita onibuz gidari baten artha guziarekin*. – Jauna mintzo da. Egitera utzazu. Orotako mintzo da. Bertzela ere, berezian, etzira ere Apolon... Bere mutilaren aurpegia...

Presidentak. – Eskerrak, Anderea! Haien mutilaren aurpegiak badu etxetik haien jalgi-arazteko zinemako begitartek baino indar gehiago. Bankozain, elhaberrilari, koronel, orok badiote: - Andere ezkutariekin, ezpatalariekin, Burdinolhetako Bilzarreko segetariarekin auhaltzeaz asean niz: goazen edandegira. Han, bederen, bakarrik izanen niz, bakarrik Izidorekin, edo Renerekin, edo Juxtauekin... Zer duzu izena?

Bittorek. – Bittor, jaun maitea.

Khutzazainak. – Xarlex du. Baina ostaturazainak ere Xarlex du. Bittori – izena Xarlex zuenean – Xarlex ostaturazaina ere itzultzen zen. Horrek zerbitzuari bere gaitasuna ekhertzen zaukon... Beraz Bittor izendatu dugu.

Presidentak. – Ezta gaizki, Bittor. Garhaile erran nahi du... Eta guziak heldu dira, Bittor...

Khutzazainak. – Egiazko Bittor leherturik izana da, duela sei ilabete... Maisons-Lafitte-ko bere etxea erre eta berehala... Barkatu, Jauna... Eta guziak heldu dira, Bittor...

Presidentak. – Eskerrak... Eta guziak heldu dira, Bittor! Eta azkenean badute minuta batez zoriona, bakea, artegunea, bere ofizioko, etxeko, herriko eginbiden artean. Jainkoak badaki alta gaizki zerbitzatzen dituzue! Bekokiak basoen garbitzeko oihalaz idortzen dituzue. Kafe bat ere ez oinen mainurik gabe. Tisana bat bertze bateko orstoak igerika ukan gabe. Karta jokolarier emaiten duzue andere jokia, belota jokolarier bertze joko bat. Maite zituzte, bizkitartean. Eta familiari maltzurki ebatsi duten omere onezko erresalbu guzia, gure gaitzaldi eta hondamen guzietarik baztertu ahal duten barneko onezia guzia, badadukate zuekin egoiteko, Triztan eta Izoldena bezain solas ixil eta gartsu batean, eztea hori egia, Anderea? ezpaitute hartan zuen izen ttipia eta edan-arazten dauezuen irazkaiarena baizik erraiten.

Khutzazainak. – Ezta osoki zuzen, Jauna. Basoa sukaldean ikhuzten da. Mutilak berriz ikuzten badu, bere irriskuetan egiten du eta bere oihal bereziarekin. Baina Triztan eta Izoldez, zure hitz-itzulua baitezpadakoa da, eta egia bera.

Bittorek. – Jaun maitea, beraz eztugu elgar ontsa entzun. Ezen guk, jiten direnak, erran nahi dut ohikoak, maite ditugu, biziki maite. Zergatik uste duzu gu, mutilak, gure bizi guzian hor egon gaitezkeela egarririk gabe edariak emanaz, eta goserik gabe zanduitzak? Bertzek bezainbat dohain badugu, Jaun maitea. Gure margazki saloina badugu. Baditugu gure baxelierrak. Nik, thalendu ainitz banuen salbatzale izaiteko. Igerika eztakit, baina, salbatzeko, odol-hotza da ukan behar, ez igerika jakitea. Baina ez, margazkitzeko orde, salbatzeko orde, bagaude hor, jendetzearen eta erasion erdian urinduak, badakigulakotz ikusiko ditugula bapatez, bakoitza bere orduan, harresietarik jalgirik, gure ohikoen buruak irriñotan. Eztira hek ere beti ederrak, Jaun Presidenta. Haieri esker, badakigu zer diren begitarte maite batean buru-garsoildua, horidura eta lupua. Baina hor dira... Gostua berremaiten dauete aireztatuak izaitera uzten ditugun jan-edan horier guzier. Hek dira goizaldeko gure granadina, eguerdiko armañaka, arratseko belberina... Haiekin eztugu aldizkatzen hitzerdi, behako, erdi-irrik baizik, baina maite ditugu, Jaun Presidenta, eta ohituak direnik gabeko edandegia, Khutzazainak ere erranen dautzu, kaperarik gabeko eliza da.

Khutzazainak. – Saindurik gabekoa, erran nahi du Bittorek. Haren hitz-itxulia Jaun Presidentarena baino gutiago zuzena da.

Bittorek. – Nik saindurik gabe erran nahi dut? Segurki! Saindurik gabe. Baina bere izenak ehoiz erran eztauzkuten sainduak, Jaun Presidenta, eta ainitzetan, eguna ilun denean, badugu haien jakiteko gutizia!

Khutzazainak. – Bat badakit, eta bi.

Bittorek. – Molde hortan zuri Jaun Presidentaren erraitera bortxatua niz, jakin gabea, zu ikusiz. President zira, ezta huts egiterik. Baina zeren eztakit, batzorde baten, konseilu baten, ala Errepublikaren! Zuzen ezpaniz, ene errespetua baizik etzazula ikus.

Presidentak. – Badoa, Bittor. Hain zuzen, izen hori dut... Beraz, zer gatik etzinautan mintzatu nahi arestian?

Bittorek. – Ezpaitzinen ohikoetarik, Jaun President maitea. Orai, hala zira. Berriz egizkizu zure hirur galdeak. Ikusiko duzu eztugunez antolatzen, zorionezko zabalza!

Presidentak. – Zein mahi hartu behar dut, Bittor?

Bittorek. – Ez ziren hori, Jaun Presidenta! Nahasmenetako mahia da. Bira zoaz.

Khutzazainak. – Oroz gainetik emazte baten aiduru bazaude. Bian, eztiak dira. Argiak egiten du, erran dauta dirutzetako behatzale batek. Bien argiak matelak saheska joiten deztee. Eztiak dira.

Presidentak. – Ezkiaren azpiko mahia?

Bittorek. – Bederatzia? Eztautzut Bederatzia konseilatzen, Jaun Presidenta. Mahia madarikatua da.

Khutzazainak. – Ingurunetan bereaz egin duen norbait aurkitzen baldin bada, azken rhumaren edateko beti Bederatzira izana da.

Bittorek. – Ordaintzen du, gehienetan.

Khutzazainak. – Hea, Jaun Presidenta! Nahi duzuna biziki onsa ikusten dut. Zure gogo izanara badugu batzuetan guk ere, nahiz khutzazainak giren. Hartan guzia errex, laño den mahi bat nahi duzu?

Bittorek. – Eta ohigabeko?

Presidentak. – Hori bera.

Khutzazainak. – Hartan naturaleza zuretako den bat, orstoetarik erroetarano, arrunkeriak bere lekua eztuen bat, iletarik aztalerano.

Bittorek. – Bizia hartan joko eta benedizione den bat, hala izan behar bailuke, Jaun Presidenta, eta ezpaita hala?

Khutzazainak. – Hartan zure burua gazte, eder sendi duzun bat?

Presidentak. – Ahal bada.

Bittorek. – Zoaz Bira, Jaun Presidenta!

Khutzazainak. – Zoaz Bira.

Bittorek. – Eztut halakorik hemen Bia baizik ikusten, baina segurtatzen dautzut.

Khutzazainak. – Bian ainitzetan jartzen niz, auher orduetan, igurikatzekeo bakarrik. Eta ni, bizkitartean, enago jeusen aiduru.

Presidenta Bian jartzen da.

Presidentak. – Goazen Bira!... Thea ona dea hemen, Bittor?

Bittorek. – Ez Xinan bezain ona, auzoan baino hobea.

Presidentak. – Andere gaztetan xoragarriena ikusten baldin baduzu, Bittor, alde huntara igorrazu berehala!

Bittorek. – Ezta galduko, Jaun Presidenta. Nihaurek ekharriko dut izaitekotz.

Presidentak. – Eztiki ekharrazu... Ene bozkario guzia da.

AGERRALDI II

PRESIDENTA, JERONIMO

Jeronimok. – Florenzaren beha zaude, Jauna?

Presidentak. – Ba, Florenza Andereñoa igurikatzen dut.

Jeronimok. – Nor nizan erranen dautzut: Jeronimo niz.

Presidentak. – Lariatua. Nahiz eztutan hartzen bi izen horiek zer duten ikusteko elgarrekin.

Jeronimok. – Hartuko duzu. Ikustekoa tinkia dute. Ezin tinkiagoa. Marra ttipi batek ditu berexten. Haren gizongaia niz.

Presidentak. – Florenza ezkontzen baita!

Jeronimok. – Ezkondeiak eginak dira.

Presidentak. – Zorionak... Den emazte xoragarriena ezkontzen duzu.

Jeronimok. – Eskerrak! Florenzak errana zautan alabaina nitaz ontsa gogatzan zinuela.

Presidentak. – Ha! Florenzak zitu igortzen?

Jeronimok. – Zurekin hitz hartua zela erran daut. Ordainez igortzen nau aitzinetik. Nahi duke ezagun nezazun.

Presidentak. – Ikustate guziak baditu.

Jeronimok. – Zuretako, guziak. Etzinezake hobeki erran. Ezin gehiago maite zitu, Florenzak. Zutaz baizik ezta mintzo. Zutaz baizik ez orhoitzen. Eztu zure araura baizik jukatzen. Hitz batez, maite zitu, Florenzak.

Presidentak. – Florenzaren ganik maitatua izaiteko zoriona estimatzen dut.

Jeronimok. – Zein ona zinen harendako, zoridun izaitera nola laguntzen zinuen, bizitzera nola sustatzen, haren solas bakarra da. Zuri esker etzen jeusen beldur, Florenza! Oraino ere, eztago zuri baizik!

Presidentak. – Gizon onari, emazte sendikorra.

Jeronimok. – Zutaz goratzen da, Florenza. Munduko hitzaldilari lehena zirela dio. Zinemara ezta joaiten, marrazki bizidunetara ere, ezpazira zu berrietan. Agertzen zirenean, haren eskua besoan tinkatzen senditzen dut. Atzo irratian zure hereneguneko hitzaldia moztu ukan behar dut, nigarrez hasiko zela uste ukan dut. Hots, Florenzarendako ezta zu baizik.

Presidentak. – Zorionean ikusten nauzu.

Jeronimok. – Arropendako bezala da. Ontsa senditzen dut atheratzeko zuk hautatuko zinituen jantzi batzu hautatzen dituela. Harendako zuk dituzu egiten aroa eta margoa. Arratsean, etzana nizanean, ikusten dut zaiaren ekhentzen, dilindan ezartzen, miresten. Ontsa senditzen da zu zituela gogoan. Zuretako da jantzen, Florenza!

Presidentak. – Hautetsia niz.

Jeronimok. – Hortako du beranta. Betegina izan nahi du. Ikusiko duzu. Jantzi urdin hutsa du, axeriarekin. Bereziki maite dituzu, urdin hutsak, ene ustez?

Presidentak. – Bereziki.

Jeronimok. – Eniz ostatuaz mintzo. Banindagon zergatik ote dituen Florenzak, ostatuan, bere ohidura zorrotzak, ezin aldatuak. Zure janaritik jaten duelakotz da, zure arnoetarik edaten. Ni, beti hutsean niz. Ene aphairu moldekin, haren khexatzera heltzen niz, gogoz baztertzer... Zuenekin, berehala eztitua da, xamurra.

Presidentak. – Heldu dea bada? Bere besteguna du eni ezkontzaren jakinarazteko hautatu? Diozun bezala, baditu ikustate guziak enetako, Florenzak!

Jeronimok.- Besta? Florenzaren besta dea egun?

Presidentak. – Florenzaren biziak ezazu iduri biziki jakintsun zirela!

Jeronimok. – Aithortzen dut. Ezta oraino solasaldia gauza hortarano ethorri... Urtaburua?

Presidentak. – Urtarrilaren 8-an sortua da Florenza. Gauerditan. Gau osoan thorratu behar ukan da bizi dadin. Beltz-beltza bilakaua zen.

Jeronimok. – Ontsa thorratu dute. Jeus ezta zinez gelditu.

Presidentak. – Besta urriaren 10-an egiten zako. Ezta santa Florenzaren eguna, baina san Brunorena. Baina familiako ohidura da. Bizi zenean haren amak hala nahi zuen.

Jeronimok. – Ha! ama hila du? Zein damu den! Parisen?

Presidentak. – Ez. Mayenne-an. Aita han bizi baitu.

Jeronimok. – Ha! aita bizi du? Zein ontsa den! Mayenne-an? Zein bixi!

Presidentak. – Bizi. Jakin dezazun, ilabete oroz ikustera joaiten zako, hamabortzean. Treina Montparnasse-en hartzen du hamarrak eta hogeita hamahiruretan. Karrosa gixetetik abiatzean herena da. Haren ohiko lekuaren gainean, bada Gisors-ko harmahiaren argazkia. Bi ilabetetarik anaiak laguntzen du.

Jeronimok. – Anaia ere? Hobe. Bizian ezta bakarrik. Ha! haren besta da? Zeren edatea du maite besta eguneko, Florenzak?

Presidentak. – Eztut gehiago batere gogoan.

Jeronimok. – Eskain dezakoten zer du maite, gehienetan?

Presidentak. – Hori ere gogotik osoki atheraia zata.

Jeronimok. – Azalea bat?

Presidentak. – Maite ditua azaleak, hortenziak, orkideak? Ziniak hunkitzen dua? Rezedak erotzen? Hori bapatez gogotik atheraia zata. Horrelako hutse batzu baditut... Ikusazu, bortz orenetako Konseilua ahatzia nuen, Konseilu gotor bat. Hara heltzeko astia doi-doi badut.

Jeronimok. – Berantua izanik Florenza lastimatua izanen da.

Presidentak. – Errakozu dolu dutala. Beribil bat, Bittor!

Jeronimok. – Beribilik ezta, Jaun Presidenta. Ethorriko den lehenbizikoa Florenza, Florenza Anderea izanen da seguraz. Barkatu, Florenza Andereñoa erran nahi dut. Hoberena, ene ustez, igurikatzea da.

Khutzazainak. – Zaude, Jaun Presidenta. Fida zaite Biari.

Jeronimok. – Bertzela ere, uste dut hor dela!...

Khutzazainak. – Ezta dudarik. Andereño Florenza andere gaztetan xoragarriena baldin bada, Jaun Presidentak dion bezala, horra hemen!

Jeronimok. – Presidenta hemen da, Florenza.

Khutzazainak. – Jaun Presidenta Bian da, Florenza Andereñoa.

Bittorek, *khutzazainari*. – Uste dut eztutala gehiago ene besoetan ereman beharko.

Khutzazainak. – Zorion du. Guziak lurrera erortzera uzten dituzu.

AGERRALDI III

FLORENZA, PRESIDENTA, JERONIMO

Presidentak. – Egun on, Florenza.

Florenzak. – Egun on, Jaun Presidenta.

Jeronimok. – Zintzoki artzen ahal hiz, Florenza. Hiretako den guzia errana dakenat. Khondatu dazkenat, diru aldatzetaz egin behar dinan hitzaldiko... Sarri arteo! Uzten zituztet...

Presidentak. – Zergatik uzten gituzu?

Jeronimok. – Florenza nitaz mintzatuko zazu. Nahiago dut ez hor izan. Eta ere eztut zure moldeko elhea. Hau, zu bezala mintzo da. Hirur hitz erran

dauztazu, baina zu bezala mintzo dela ikusteko aski izan zata. Lotura berak. Doinu bera. Zure zintzurra du, Florenzak, zure ahasabaia. Hortzetan, mihi xoragarriak...

Florenzak. – Biziki ontsa. Utz gaitzak.

Jeronimok. – Zenbat dembora behar duzue?

Presidentak. – Bortz minuta, ene ustez.

Jeronimok. – Irriz ari zira! Florenza eztuzu ezagutzen! Elhekaria da, zutaz hasi orduko. Zenbat nahi dun, Florenza?

Florenzak. – Hamar minuta.

Jeronimok. – Entzuna. Oren erdia, eta hor niz.

AGERRALDI IV

FLORENZA, PRESIDENTA

Presidentak. – Egun on, Florenza...

Florenzak. – Egun on, Klaude...

Presidentak. – Goraintzi, Florenza!...

Florenzak. – Zergatik deitzen zira Klaude? Ezta elgarretarik berexteko izen bat, Klaudel!

Presidentak. – Barka ezatazu. Klaude izendatua ninduten egun batez aurkituko zinitutala baitzakiten. Galduko zinintutala etzuten asmatua. Enaute Alfred izendatu.

Florenzak. – Hanbat gaixto. Horrek lagunduko ginituen.

Presidentak. – Hobeki hornitua zira: Florenzak baditu bi helburu. Biziki ontsa entzuten da: Goraintzi, Florenza. Horrek errhausten zitu. Hiltzen zitu. Baina entzuten da.

Florenzak. – Zergatik goraintzi? Elgar aurkitzen da, Parisen!

Presidentak. – Elgar aurkitzen da Zahelean, Mont-de-Marsan-go arautzeko garan. Parisen, bekanago da.

Florenzak. – Elgar aurkitzen ginuen.

Presidentak. – Elgar aurkitzen ginen adixkide batek, gure biden gurutzarazteko, erosten baitzituen josleak, antzokietako buruzagiak, deputatuen gambara, eguraldia, euria. Adixkidantza zen adixkide batek beti elgarretara bultzatzen ginintuen, zekunda, minuta bakoitzean, gauaz eta egunaz. Horrela hamabortzetik aldi batez elgar aurkitzen ginuen, oren batendako.

Florenzak. – Hain zinen lanaz hartua. Bazter-araztera enintzan menturatzen. Bertzerik ehor enuen ikusten.

Presidentak. – Ontsa segur niz.

Florenzak. – Nor ziren eztautzut nik ikasiko, ez eta etzirela leku berezi batean egon-arazten. Etzira nehoiz oso-osoan hor, hor zirenean; zutarik gelditzen zizatana, hor etzirelarik, ainitz zen.

Presidentak. – Biziki sobera. Hori aski zizaitzun.

Florenzak. – Hor ez izaite bat zen ezta, betea, hor berekoa. Ene ehun lanak zuri emaiten nauzkitzun, zurekin jeus ikustekorik etzutenak ere. Anaiaren

soinekoak zuretako trikotatzen nituen. Ene harmairuak zuretako oihaleztatzen. Orain ezagutzen ditut hor ez izatezko oihalak, zurdakia, organdila, gotoin leundua. Bideko soinuariari dirua emaiten naukon zuregatik. Bazuen horrek zerbait igurikatsetik, berrogei eguneko sukarretik, dohatsutasunetik. Zure ez hor izatea zen.

Presidentak. – Ezta berdina, harekin?

Florenzak. – Ez. Izigarri da, harekin.

Presidentak.- Ezpaitzinen bekaizti, Florenza. Eta hala baitzira.

Florenzak. – Jeronimoren gatik bekaizti? Nitaz zer gogo duzu Jeronimoren gatik bekaizti nizala uste ukaiteko? Zer da, Jeronimo? Ikusia duzu... Jeronimotik zer geldi daiteke hor eztelarik? Hor ez izateak eztu itsusten ere, barreatzen du. Urtua da, Jeronimo, hor eztenean. Banago haren ganik zer dutan orain, hogeit hamarretan hor berean delarik, haren izena ezpada!

Presidentak. – Etzitu agian ainitzetan uzten?

Florenzak. – Hogeit egunez, arratsalde batez utzi nau.

Presidentak. – Biziki gaizki da. Nora zoan?

Florenzak. – Soldadogoko konseilura.

Presidentak. – Hartua dute? Utziko zitu, gerletara joaiteko?

Florenzak. – Hartu dutenez? Badakusatan guziko itsu da, entzuten dutan guziko elkor, baina hartu dute. Lañoenik den guzia da, irriskutan den, kondenatuenik den guzia. Baina hek ez tute jeus ikusi.

Presidentak. – Gerlak ikusiko du ba, segurki.

Florenzak. – Orotan erretzen da. Orotan joiten du. Athexka guziek zimikatzen dute. Eurretako guziek begian sistatzen. Badu ilabete bat haren thorradura, lotura, gantzugailu molde guziak ezagutzen ditutala. Gau betean erburukoak heldu zazko. Beti ari niz haren gantzuten, zizinatzen. Itzekin, beribiletako sistekin, haren odola xurgatu behar dut egunean hamar aldiz. Suge bipera batek behar balu ethengabe ausiki, enuke egitekorik gehiago. Zorigaitz ttipietako jainko da.

Presidentak. – Jainko xume bat. Esker ezazu.

Florenzak. – Zuk, nehoiz ez marranta bat, hats galtze bat. Zure baitan bazinuen, zuk, zerbait hilgaitza, ezin zauritua...

Presidentak. – Hamabortzetik oren batez. Gaineratekoan enintzan behar bada zauri baizik.

Florenzak. – Ehoiz eztuzu ukan begian ikatz erhautsik. Ehoiz ez hagin hotzik. Mahian mozten ari zinenean ere, atheak jo-arazten zinituenean, khutxak idekitzen, bizitegietago suge-gorriak etzinituen ausikitzen, etxetako saiak mokokatzen, goiti eremiletako lehoin-nabarrak aztaparrak biltzen zituen. Zure bihotzak eztiki joiten zuen, emeki, beti...

Presidentak. – Egia da. Ene bihotza joiten entzun duzu...

Florenzak. – Harena badoa lasterka, lauhazka, gelditzen da. Zekundetan gelditzen da, mendetan. Harenak soin guzian ilunki joiten du, burhezurretik oinetarano... Burua nun ezar ezta kizu...

Presidentak. – Bere lekuan dauden bihotzek abantail handiak badituzte.

Florenzak. – Nola da, Jeronimo, pollita?

Presidentak. – Eztuzu ikusi?

Florenzak. – Ikusi dut zekunda batez, aldi bakar batez. Iduri bat zata gelditzen. Geroztik, ez.

Presidentak. – Ontsa da.

Florenzak. – Dudan nago. Pollita da behar bada. Ezta ontsa... Zu, ontsa zira! Zu, aldi oroz ikusten zira. Ez ikustea ezin da, aldi oroz. Bekoki bat baduzu xamurtasunaren aldera ezin urrikaldua. Aho bat baduzu hezkaitza, beti ikustatean. Miresten dutan guzia baduzu, lephoa errege batena, gogo berdina, zangoak zuzen. Hura, ezpada belhaun-makurra, doi-doietarik da. Hori ikusten dut.

Presidentak. – Nola bildu zitu, kantuz ari dea?

Florenzak. – Makur, nehoiz egin den bezain makur. Behin ere eztuzu ene aitzinean kantatu. Enuen ere munduko nagusi batek ene aitzinean kantatuko zuelako esperanzarik. Baina nola lizatekeen badakit, kantatzen bazinu. Badakit entzun zitutalakotz batzuetan Operan *Don Giovanni* edo *Othello*-ren kantatzen, zure urrungo bidaietan. Hark xixtu egiten du. Egiten zuen bederen. Eguerdi eta hirur laurdenez geroz, badu ezpainean arraildura bat.

Presidentak. – Nun aurkitu duzu?

Florenzak. – Karrika handian elgar jo dugu. Indar guziez lasterka zoan... Min egin dauta.

Presidentak. – Urrundik heldu zen. Botaia zuten duela hogeitau urte...

Florenzak. – Hogeitau bat... Min egin dauta... Eniz oraino heltzen nitan dutan akhidura hau maitasuna dutanez ala mina jakitera. Zurekin...

Presidentak. – Enekin?

Florenzak. – Jeus ez... Errepika da... Utz dezagun... Nola da, Jeronimo? Adimenduna?

Presidentak. – Begia erne da. Elhea errex.

Florenzak. – Bekokia hutsa...

Presidentak. – Zertan baliatzen du, bekoki hori?

Florenzak. – Jeusetan. Notari batek emaiten dauko ilabete sari arteko bat. Heltzen da.

Presidentak. – Bizian zer ari da?

Florenzak. – Jeus ez. Hor da: ofizioa hori du. Ezta bizitegitik higitzen. Mubleria badabila hein gorenenean. Harekin hartzen da nola eta zergatik gizonek egin dituzten soinekoen ezartzeko krakoak, tirantak, tauletak. Ukharaike botoin bat egun guzia argitzen emaiten duen mixterioa zako. Badago, leiho heskailu batekin, oheburuko biribil batekin, eguerditarano badadukaten harremanetan. Jostagailuek ere libertitzen dute. Kautxuzko ahate bat ezartzen badut mainuko untzian, eztu handik atheratzerik. Eztu nehoiz ere lanxede bat. Beti aroaren ikertzen ari da, arthoski, leihotik, aronurtzekotik, beroneurtzekotik, baina ezta nehoiz jalgitzen, hegaldatzen, airatzen. Airekorik etzen aroetako airekolari bat bezala da.

Khutzazainak, *Florenzaren soak harena aurkitu eta*. – Halako arkaingeru bat...

Florenzak. – Zurekin, enituen ofizio handiak baizik gogoan, egiteko handiak. Munduko guduak, egarriak, thesorak banazkien, jarraikitzen nindeen.

Zurekin petrola zen, urrea, burdina. Harekin, zeluloida, bernisa gogorra, zilhar-bizi hartua, aluminiuna. Badu sakelako lan-mahi bat. Sakel-orenen gatinetako zoldadura guziak badazki, zerrapoetako nahaste guziak. Burdinaki ttipietako jainkoa da.

Presidentak. – Egunak badoazke lazterrez.

Florenzak. – Bai. Urteak bezala. Ene astea zazpi urtez egina da. Ezpazitut abisatu, ezta astirik ez ukanik. Gure iragana, harekin lehenbiziko egunaren ondotik, jadanik urrunegi baitzen.

Presidentak. – Bekaizti dea, iragan hortaz?

Florenzak. – Eztu iragana ezagutzen. Ehoiz eztauta galde bat egin. Eztuke berea ere ezagutzen. Eztu nehoiz aiphatzen. Iduri du aurkitu nauen egunean iaioa nizala uste duela. Tipia izana nizala ahatz-arazi dauta, bertze ohe batzu, bertze etxe batzu ukanak ditutala. Dutan gorputzaran sortua niz, ene ile kuxkulekin, ene galtzerdiekin. Galtzerdi pare hau, ez bertze bat. Ezinbertzea ezarria du, ene hortz garbitzekorano.

Presidentak. – Oraiaz da bekaizti?

Florenzak. – Asmamen gabekoa da. Badu mustroen lañotasuna. Aierurik eztu. Ongia eta gaizkia eztitu ezagutzen. Eztaki emaztegai leialenak bertze norbaiti maitasunezko eskutitzak izkiria dezozkeela, bera maitariari tinki estekatua den emazteak aitzineko alokariari kheinuak egin, erret-ezkontide batek bere senar lokartuaren ohean berean engana dezakeela. Eztaki irabaztea, galtzea, den guzia eztu ezagutzen.

Presidentak. – Ezta banizala jakin gabe?

Florenzak. – Adixkidantza maitasun izan daitekeela eztaki, elgar entzutea estekamendu, gogo berdintasuna idetasun... Ordu huntan, lañoki, hartaz mintzatzeko girela hemen uste du.

Presidentak. – Zer ausartzial!

Florenzak. – Hain guti da bekaizti nun neure buruari behatzea ekhendu baitaut. Zurekin osoki zure nintzan eta ene baitan enuen hutsik baizik sendi. Den guzia zinen enetako, eta gizon bakoitzaren ondotik ikharatuz nindoan. Zu zinen bakarrik, eta metroan esku batek hunkintzen baldin baninduen, indarrrik gabe nintzan. Gorde gabe iragan dezaket Konkordiako plaza, orai... Besoak eztitut gurutzatuko ere... Salgaiketariet athea buluzirik idekitzen dauet.

Presidentak. – Baditu nahikariak, haserreak?

Florenzak. – Ez. Noizten omore ona, irriño berdin bat, arthatzerako lehia. Ene ondoan senditzen dut aithortzera bultzatzeko gaxtagin baten gelan ezartzen den lagunkide hetarik bat bezala. Hor da, hek bezala, axolarik gabe, maitagarri. Ene janaritik jaten du. Ene urean ikuzten da. Ene ohean etzaten. Mintzatzeko lanik ere eztu hartzen. Aithor dezatan igurikatzen du.

Presidentak.- Aithor dezazun, zer?

Florenzak. – Hura ezagutu aitzineko zoriona. Hanbat gauza ederrekin, hanbat izaite onekin, estimatzen denarekin, pherekatzen denarekin nuen gogaidetasuna. Eskuez ene jantzi larru horratuzkoen ez hunkitzean niz, gizaiduri bati, xori bati ez so egitean. Aithor nezake! Hari berari eztaukot lo denean behatzen, hatsa eztiki hartzen duenean, zuk egiten zinuen bezala, den hura

eztenean. Atzar nezake. Aithor nezake. Lehengo ene zorion guzia, ene zorion ezin zundatua, gure gambarara jauzi laiteke... Galdua nintzateke.

Presidentak. – Eta horrela da beti?

Florenzak. – Ez. Batzuetan kontrakoa da. Omorea doi-doia gutiago alai. Irriñoa doi-doia aphaltzen da. Baina huts egiterik ezta... Aldi hortan, ene gambaran ezarria dute aithor eztezatan.

Presidentak. – Eztezazun aithor zer?

Florenzak. – Hori eztakit. Ikasteko zuri beha nago. Ene ez ontsa izaitetik jujatzen badut, ohointza gordetzearen, larrantzaduraren eta diru falsuaren arteko zerbait dateke. Hasteko, salatzen baduzu garbiki erahiltzen zituen lagunarte batekoa niz... Ustegabetzen zitut, Klaude, penatzen?

Presidentak. – Maitasunaren berri ikasten ari niz, Florenza. Khario da beti.

Florenzak. – Horra zer nautzun erran-arazi nahi. Ezen maitasuna da, eztea hala? Ezta hori baizik, baina hori da zinez?

Presidentak. – Dudarik ezta batere.

Florenzak. – Hura eztut maite. Argi da. Baina maitasuna dea?

Presidentak. – Ezta zure maitasuna. Zure maitasuna osoki bertzelakoa da. Badu gure iduria. Elgar entzutea da, baimena, errextasuna. Hori, kontrakoa da. Baina maitasuna. Jeronimo maite duzu bertze emazte baten maitasunarekin.

Florenzak. – Maitasuna hartua daukotan jende bitxia! Eztut ezagutu nahi. Hartarik zein urrun nizan!

Presidentak. – Demborarekin elgarretara hurbilduko zirezte.

Florenzak. – Demborarekin? Ez, demborarik ezta gehiago, Klaude! Gaitzena hori da. Zurekin dembora bazoan. Baziren asteak, ilabeteak; arropen gutiza, bizkarrekoena, urtaroak bazirelakotz; bidaiak, eremua bazelakotz. Lurra itzulikatzen zen. Biziki ontsa sendi nuen lurra itzulikan. Senditzeko bidea aurkitua ginuen, hotelean. Eta ere biribila dela begi garbiz ikustekoa. Harekin, horrelakorik ezta, hitzemaiten dautzut. Harekin minuta ezta iragaiten, dembora geldi batean bizi niz. Ezin geldiagoan, bidatzeko liburxketan dioten bezala, baina ezta gutiago laztagarri. Hori bezalako atxikimendu ttipi, urrikalgarri, xume batek, eztu munduaren hondamen hori merezi. Egiten badakien guzia, jende arteko horrek, bere lan-mahi erabilgarriarekin, betierekotasunaren emaita da, munduaren geldiaraztea... Orduan, Klaude, batzuetan... Ezkitu nehork entzuten?

Khutxazainak. – Ez, ez, nehork!

Presidentak. – Beraz?

Bi emazte zorion erraile, errementxel jantzietan, bapatez sartuak dira. Batek hartzen du berehala Florenzaren eta bertzeak presidentaren esku bat.

AGERRALDI V

FLORENZA, PRESIDENTA, JITOAK

Lenbiziko jitoak, *Presidentari*. – Hik, thesor bat baduk sakelan, thesor gotor bat.

Bigarren jitoak, *Florenzari*. – Hik badun bat zakuan. Begiak erretzen dauztan.

Presidentak. – Bittor!

Khutxazainak. – Bittor! Haizazkizu Karmen horiek!

Bigarren jitoak, *Florenzari*. – Hik, hire bizian hirur gizon. (*Zerbait lastagarri irakurtzen balu bezala*)... Ho la la! Ho la la!

Khutxazainak. – Bittor!

Lehen jitoak, *Presidentari*. – Hamar libera. Maite haukanez erraiten dauiat.

Bigarren jitoak, *Florenzari*. – Ikusten dinat ezkontza bat. Ikusten ditinat bi gorputz...

Lehen jitoak. – Bortz libera. Noiz hilen hizan erraiten dauiat.

Bittorek, *bapatez agertuz*. – Zoazte, huxu!

Lehen jitoak. – Loiaixti Bittor eta karra President betxa.

Bigarren jitoak. – Baiana Florenza, betxa Khutxazaina.

Khutxazainak. – Iez, andere. Horrela dun...

Jitoak badoaz, Bittorek haiçaturik.

Khutxazainak. – Goresten zitut, Bittor. Zorionezko zabalza bezala, ezta gaizki.

Bittorek. – Horra, Jaun Presidenta! Guzia erregelan da.

Presidentak, *Bittori, emazte bat erakutsiz eskutitz baten izkiriatzan hasia dena mahi madarikatuan*. – Uste duzu? Bereaz egiten duten mahian emazte baten ikusteak eztautzu jeus egiten?

Bittorek. – Hain da itsusia!... Lekuz aldatzen dut?

Presidentak. – Bai. Zerbitzu egin zinezatake.

AGERRALDI VI

FLORENZA, PRESIDENTA

Presidentak. – Beraz, batzuetan?

Florenzak. – Nola?

Khutxazainak, *hunkitua*. – Beraz, batzuetan...

Presidentak. – “Beraz batzuetan...”, hortan zinen.

Florenzak. – Beraz, jeus ez. Beraz, egina da.

Presidentak. – Nor da egina?

Florenzak. – Ene eresia ttipia. Ontsa kantatu dut, eza? Etzen gaizki, nahiz jadanik luzexko. Bururatua da.

Presidentak. – Beraz, ... batzuetan? ...

Florenzak. – Ez, egina da! Errana dutana errana. Baina etzazula urrunegi ereman.

Presidentak. – Nahiko duzun bezala.

Florenzak. – Emazteak ezagutzen dituzu. Deitoratzeko gutizia batek hartu nau bapatez, errorano deitoratzekoak, sabelerano. Luzatzeko, oiher egiteko, kantatzeko gutizia batek bezala. Hori da, kantatzeko. Buruan banuen aire bat, aire

hunkigarri bat. Molde orotara hartu dut, fugan eman. Zurekilako ene fuga da. Baina ezta baliorik, ez eta arrazoinik. Emazte alaienak, egun batez, bere etsipena oihukatzen du; emazte zoriondunenak, bere herstura. Gorputzaren lana da, ez arimarena. Enintzan batere batere barne.

Presidentak. – Nahiko duzun bezala. Osoki bat gira hortan. Kantatu duzu... Gogoan eztaut airea baizik atxikiko.

Florenzak. – Bai. Orai, mintza gaiten. Huna zerk ekhartzen nauen, Klaude. Ezkontzen niz.

Presidentak. – Zorionak, Florenza.

Florenzak. – Jeronimorekin ezkontzen niz, mutiko gazte horrekin. Elgar entzuten dugu. Elgarri gustatzen gira. Zorionean izanen.

Presidentak. – Hala gerta daite.

Florenzak. – Zergatik zatan gustatu? Ene bizian begitartez zuzen-zuzena sartu delakotz, ene gorputzean, karrika handi huntan, oltzarri bat bezala. Hor gelditu da. Lotu. Ekhentzeko arrazoinik eztaut batere... Zalduneriako koronel batzu badira horrela bizi direnak obuz zati batekin bihotzean. Sotoan gurtzen ezpadira arnoaren erausteko, ehun urte bizitzen dira. Jestu sobera eginen eztautala hitzemaiten dautzut... Jeronimo xoragarri dela gaineratu gabel!...

Presidentak. – Hala da.

Florenzak. – Bizian zer ari den? Ezta segurki nekean izanen. Trebea da, badu antzea, jeinua. Bizian atherako da Xinako bihurrikeria batetik egiten den bezala, eskuez. Mekanikerian eta eletrikan, badu ethorkizuna. Eztaut aski ezagutzen. Baina nik, nizan ezjakina, sendi dut badirela behereko mundu huntan leinuru batzu, eletrikako indar jauzte batzu, urtze batzu, hari baizik eztaudenak. Ezta jeus, baina sua asmatuko zutenetarik da.

Presidentak. – Nehoiz ezta berantegi...

Florenzak. – Nola bildu nauen? Ez gazte delakotz. Jende guzia gazte da, gazteria guzia. Baina aitzinean zu baino zaharragokoak ziren itxura andana bati bere adinaren emaitako antzea badu, oinazeari, jateko gurari, atseginari. Larru gaztearekilako herioa, biziki atsegingarri da...

Presidentak. – Gutiagorekin ere norbait bil laiteke... Beraz?

Florenzak. – Beraz ezkontza hortan sartu nahi dut harendako gai... Izaite garbi horrendako. Axolez, orhoitzapenez garbi da. Adinez garbi. Ezta maleta bat baizik. Eurria dela erraiteko, maite duela erraiteko hitz bat baizik. Parzifalen izena gotorxko da harendako. Baina ondarkinik, ligarik gabeko izaitea da. Dotez eztauzkot iraganeko gauza batzu ekharri behar. Eniz gogoetaz mintzo, sendimenduez. Horiek bortxaz hartu behar dira... Nahiz hark eztauten hartu... Ez eta ere hatzik, orbainik, hiltzeko eritasunik... Nahiz bat eztauten...

Baina gauzak...

Presidentak. – Zuri beha nago...

Florenzak. – Haren ganik ezpaikoa lizatekeen guziaren urruntzea zor daukot, gezurrez baizik argi enezakeen guziaren.

Presidentak. – Nehoiz ezpaitaukozu gezurrik erranen?

Florenzak. – Bizia gezurrez ari zako enekin ikusteko baduen guzian. Eztut oroz gainetik hortan sartu behar!

Presidentak. – Hots, haren orde z bekaizti zira, hura ezpaita hala, edo hala gerta dadin baino lehen?

Florenzak. – Nahi baduzu... Ene iraganeko gauza guziak, bazterten ditut beraz. Hetarik ukan ditutaner itzultzen dezteet... Horra hemen...

Presidentak. – Horra zer?

Florenzak. – Zure joiak... Barkatu... Ene joiak?

Presidentak. – Emanak daukitzutan joiak?

Florenzak. – Eztut zure ganik baizik ukan.

Presidentak. – Ezin hobeki! Zure jitoak zuzen ikusia zuen... Lehenbiziko aldian ikusia zinitutan bezala hor zira, Florenza, bi esku hutsekin.

Florenzak. – Bai. Buluzi-buluzia. Lephoa. Ukharaiak. Zintzurra.

Presidentak. – Zer egin behar ditut?

Florenzak. – Bada hutsik den esku ainitz behereko mundu huntan.

Presidentak. – Emaztendako joiak bere haragiaren haragia, hexur batzu, trunbilo batzu bilakatzen zirela uste ukaitera emana nintzan... Horrek eztautzu jeus egiten?

Florenzak. – Neure haragitik haragiaren atheratzeak? Ez. Gehiago jeus ez.

Presidentak. – Ezin hobeki!... Galduko ditut segurraz ere.

Florenzak. – Asuratuak dira.

Presidentak. – Halabeharra ordaindu nahi duzua? Onhartuko duela ezta errana. Erhaztunak arrainen barnean aurkitzen baldin badituzu, jakinen duzu zer erran nahi duen.

Florenzak. – Jeronimoren etxean otharraina konserbukoa da.

Presidentak. – Utzi behar zinituen. Urera bota zinezazkeen.

Florenzak. – Mundua nora loake, emaztek joien aldera dituzten eginbideak ahazten balituzte!

Presidentak. – Bertze norbaiti eman...

Florenzak. – Orduan, zu zinitutan enganatzen.

Presidentak. – Nekagarri da aldi bakar hoinbertze urtaburu, hoinbertze argien aurkitzea.

Florenzak. – Arrats oroz berraurkitzen nituen. Bizkarrez Jeronimori, tiranta xoko batean behatzen nauen. Hori etzata gehiago haizu.

Presidentak. – Zaku batean, zaku bakar batean ezarri dituzu. Hexur harrabots bat bada barne hortan.

Florenzak. – Higi etzazkizula. Entzuna dut.

Presidentak. – Etzitu gibel-arazi zure buruari: “etxera sakelan ene joia guziekin sartuko da” erraiteak?

Florenzak. – Hil baninz, axolarik gabe eremaiten nituen. Baina eniz hil. Jeronimo bizi da.

Presidentak. – Gogor da. Eta phizu. Ene soinak hemendik goiti ezin urtuzko zerbait ukanen du. Diamanta ezeztatzen duen urik ezta... Ezta gozagarri... Zer eginen duzun badakizua, Florenza, orai eni eman eta? Berriz hartuko.

Florenzak. – Eztuzu entzuten.

Presidentak. – Biziki ontsa entzuten zitut. Zure botuen egiten ari zira. Nahirik ez libertaterik ezten lekura sartzen. Joiak athean ere emaiten dira. Harri baliosek badute argiaren hartzeko molde berezi bat, zeru hunen azpian, maite denaren alderako zimarku bat baita ageriki... Baina etzitut baiesten.

Florenzak. – Jeronimori buruz azkar izan nahi dut.

Presidentak. – Bide gaixtoa. Zure harmak uzten dituzu. Broxa da emaztekiek gelditzen zaizuen bakarra, erhaztuna mazona. Gizonekin buluzirik gudukatu nahi duzuenek irabazteko esperanzarik batere eztuzue.

Florenzak. – Jadanik galdua dut.

Presidentak. – Konzienziarik eztuzu gehiago. Zure soina, eztezagun aipa. Ezpaliz Jeronimoren aitzinean izaiteko baizik, hexur bat behar duzu: segetu bat, balioa duen zerbait.

Florenzak. – Badut: maite zitut.

Presidentak. – Horrek norat eremaiten zituen badakusazu. Hori duzu bazterrerat utzi behar. Zure baitan egina dutan sendikor den guzia itzul ezatazu, nahi baduzu, itzul ene mintzaera, Jeronimok dion bezala, itzul ene musika. Neure burua itzul ezatazu. Nik, gaur, nitaz zer eginen dutan eztakit sobera, baina hori ene egitekoa da. Zentzu gabekoagoetarik athera niz... Ene aingeruek eta nihaurek, etzitugu Jeronimoren aldera ahul, esklabo, indarrik gabe baizik bilaka ahal. Ezkazitazula gehiago ikus. Baina hari ihes egiteko bide guti horiek badituzu, zure axolagabearen salbatzeko, ez pairatzeko, zure joiak dira. Etzazkitazula itzul.

Florenzak. – Eztute Jeronimo maite. Enganutzen dute.

Presidentak. – Dударik batere gabe. Hortan bakarrak dira. Ihardokitzen daukon eta enganutzen duen zure baitako zati bakarra. Beha zeezu. Eztira amor emaitekotan, eskuko zaku batean ere... Zure soinean bezain eder dira. Oi Florenza, harri horiekin sendimendu egin dezazun eztut hartzen. Zure baitako zati axolagebeak dira, erdainariak, sendimendu gabeak... Soberakinik eztuzu. Ihes gitera utz etzazkizula !... Harrazu kortxet haut. Diamanta da. Sorgortasuna bera.

Florenzak. – Burkide berezi bat baldin badu Jeronimok, diamanta da.

Presidentak. – Biziki ontsa... Khutxa azkarrean hetsiko ditut. Gogoan ezarri nahiko dituzun egunak izanen dira behar bada. Ordain-khondu osoz ezartzen ahalko dituzu.

Florenzak. – Gogoan beti bat ukanen dut.

Presidentak. – Perla?

Florenzak. – Bai, lehenbizikoa.

Presidentak. – Hori...

Florenzak. – Akizen emana dautazu. Bazen ezki handi bat, larrazken hartan.

Presidentak. – Ezkinen oraino adixkidetuak. Bazen ere gaztenondo handi bat.

Florenzak. – Hamar egunez jin zira errespetuki ene mahian jartzera zabalzan. Hamekagarrenean, ethorri orduko, eskua hartu dautazu. Itzuli duzu, ahurraz goiti. Hartaz kuxku bat egin duzu, uste nuen sos bat ezarriko zinuela. Ez... Eta perla sortu da.

Presidentak. – Hotelzaina erotua zen.

Florenzak. – Arrazoin zuen. Frantxoa zen. Zaintzen ninduen. Miresten. Eta bapatez ene ezkerreko eskuan perla horri ohartu zen. Segur zen bortz minuta lehenago etzela han. Botoila ekharria zuen eni “andereñoa” erranez. “Anderea” erranez zerbitzatu zuen.

Presidentak. – Hainbertze nintzan hunkia nun zuri bekoz-beko eman behar ukana bainuen eskuna eta ezkerre zein zinituen gogora emaiteko.

Florenzak. – Gehiago eztugu hitzik erran. Eskaintza betegina zen. Elgar ezagutzen ez tutenen arteko eskaintza, eta muturik daudenena.

Presidentak. – Eta abantzu berehala joan zira, ezkerreko eskularrua berriz oneski ezarriz salaren iragaiteko. Frantxua eta ni baizik ezkinen orkatz larru-pean trumbilo ttipiaren ikusteko. Bihotza hersturan, ikusten zinitutan itzaltzen, nitarik abantzu haur beharretan, perla baten beharretan.

Florenzak. – Atxikiko dut, hori... Hanbat gaixto Frantxuarendako. Hanbat gaixto Jeronimorendako. Onhartzten duzu...

Presidentak. – Emazte xoragarria, perla bera bi aldiz eskaintzen zaukona...

Florenzak. – Zergatik nauzu joiaz horrela estali, Klaude?

Presidentak. - Hantureriaz. Bakoitzak bere burua ahal bezala ordaintzen du.

Florenzak. – Zure aitzinatzetako aroa zen. Zu itzul beha nindagon antsiarekin, herria, mundua zer bilakatzen ari zen jakiteko. Esmeralda bat ekhartzen zinautan.

Presidentak. – Egun osoan baliatua nuen esmeralda bat, nihauren kontra baliatua, ene tirrien, ene haserren kontra, Jeronimoren kontra eginen zaizun bezala. Bilkuretan, sakelan nuen. Horra! Zenbat asaldatzeren garhaitzen enauen lagundu. Eskuzabaltasun sobera erakusten nuelakotz erasiatzen ninduten. – Zer du ona izaiteko? zioten etsaiek. – Zer du ahula izaiteko? zioten Frantzesek. – Zer du zuzena izaiteko? zioten alderdigabekoek. Nuena, enekin zure esmeraldaren ukaitea zen. Bertzek bazuten herrazko edo herrikoasunezko, edo abantail-nahizko pilota bat. Nik, enuen gehiago gogoeta bat ere ukan nahi, higo bat banuen. Banituen haren egia, garbitasuna, zuzentasun osoa. Sakelan hunkitzen nuen. Bihi bakarreko arrosario bat zen. Adixkideak eta etsaiak desafiatzen nituen, ene karatezko phizu guziaz... Harroka bat da! zion nitaz bilzarreak... Horra harroka...

Florenzak. – Nitaz gogatzea etzen aski izanen?

Presidentak. – Ezta maitasunarekin zaintzen. Ezta nor bere buruarekin zaintzen. Bere gduetara emaiten den Estatuko gizona, bere khonduko pairatu, dudatu, edo maitatu nahi lukeen elhaberrilaria bezala da. Enuxent bat edo urguluntzi bat. Egiatzko oinazea ezta ontsa ezagutzen, bere egiatzko herria eztu nehork ontsa zaintzen gudari sariztatu bezala baizik, nork bere bihotza bihotz

sendikaitz batez ordainduz baizik, sari batekin baizik. Enintzan bakarrik. Ene auzo Alemanak eskuan itzulikatzen zuen ezpelezko arraultzea bezalako bat. Harekin, Alemania berriz josi du. Eta zoriondun, hari bezala, urrikirik gabeko sari batek, gudu arratsean, bapatez orhoitze urrikalkor bat emaiten zauenak. Bilkuraren ondotik, Alemanak nora laster egiten zuen, bere arraultzearekin, hori eztaikit. Nik ene zorionera egiten nuen, zure gana... Eskuneko eskuan ezartzen dut, eza?

Florenzak. – Arrats hartan eskunean ezarri duzu.

Presidentak. – Horra ene galtze handieneko egunean nuen errubisa. Eztautazu ezetsiko! Ordaintza bat hartze du. Konseilua baino lehen gambaran behatu daukotala orhoit niz, untxia noiztenka ideki dutala, zigarreta untxi bat bezala, eztabada betean. Eztut pipatzen, eztut presarik hartzen, bilkuran untxien idekitzeko dretxoa badut bada. Versailles-ko iguzkia, Genebakoa zein aberatsa zen harri-mozte holandres hortan iraganik! Ukharraikoa erhaztunarekin doa, Florenza. Kortxeta ere.

Andere gazte 'ta pollit bat sartua da, nehorke ikusi gabe, bapatez. Bere lekuan dago xutik, malguki hibituz.

Florenzak. – Zer nahi du, horrek?

Presidentak. – Beti emazte bat jalgitzen da joiak airera higitzen direnean. Uste dut horien itxurapen bat dela. Eztu lanjerrik.

Florenzak. – Pollita da.

Presidentak. – Gutiagoz ere hala lizateke. Erhaztun-erhian duzu ezartzen harri-urdina?

Florenzak. – Ez Klaude, hisi etzaitela. Harri-urdina eztut nahi. Hura dut hautesten dut!

Presidentak. – Horren itxura zuri beha dago. Eztuzu jendearen aitzinean laidoztatuko? Zein erhitan?

Florenzak. – Erdikoan... Irriñoaz ari da!... Hartzen du!... Nitaz trufatzen da!

Presidentak. – Urdin-nabarra?

Florenzak. – Urdin-nabarra eztut nahi.

Presidentak. – Erhi-ttipian, eztea hala?...

Joienean itxurako andereak. – Erhi-ttipiak dira, jakina den bezala, zama phizuenak hobekienik jasaiten dituztenak.

Florenzak. – Egiten duzuna gaizki da, Klaude. Enauzu estimatzen. Neure burua estima dezatan eztuzu nahi. Egintza ederra, Zuediarrer zaingoako gure billeten, Alemaniari Stresaren onharr-araztea jakin duenarendako, bortxaz emazte bati harri balios batzuen harr-araztea! Zuhauri kuraia gabekoa nizala phorogatu beharretan zira, nihauri ere. Zure konsolamendua izanen da. Eztuzu behar bada konsolatua izaiteko beharrik ere. Emazte baten aphaintzea, onhartzen eztuenarekin ere, gizonkiaren jokia da.

Presidentak. – Arrazoin dut.

Florenzak. – Biziki ontsa. Berriz hartzen ditut. Hartzen ditut guziak. Eztitut oraino iretzi behar, gehiago ere eneak izan ditent? Jeronimoren kontra zainduko naute. Ene baitan nihaur eztena bederen ezetzi ahalko daukot...

Zainduko naute ere zure kontra. Oroz gainetik zure kontra. Ene ezkont-egunean nola hautesten nauzun erranen dautate. Garbi-garbia, gezurrarekin. Xuriz jantziko niz, biziago izaitera bultzatuak izan daiten.

Presidentak. – Ontsa. Berriz emaztatzu.

Florenzak. – Ez. Ez! Atxikitzen ditut! Bertzerik eztuzu zuhaurekin, behar bada?

Presidentak. – Ondikotz bai, Florenza. Ene jitoak ere etzuen huts egiten. San-Bruno da, egun.

Florenzak. – Ene besta? Jelostua nintzan. Egun goizetik besta uhaka ari da ene inguruan.

Presidentak. – Jeronimorekin ezkontzen zinela enakien. Zure lepho ingurukoa nehoiz eztautzut eman... Ekhartzen nuen.

Florenzak. – Zein ederra den!

Lepho ingurukoa ezartzen du. Joien itxurako anderea hurbildu da.

Presidentak. – Zer bait nahi duzu, Anderea?

Andereak. – Nik? Jeus ez. Eguraldi da. Hats-hartzen dut...

Bittorek. – Mutiko gaztea seinalatua da, Jaun Presidenta.

Khutzazainak. – Soropiletan zehar heldu da. Tigre 'ta Bismarck, gure zakur izigarriak, jauzika ari zazko inguruan. Itxuraz zein ezta den: erle bat hiltzen du! Zein arina: liliak lehertzen ditu!

Florenzak. – Utz dezagun gure harmeria.

Joia guziak xaku ttipian bilduak ditu.

Andereak, *Presidentari*. – Haizeño izpi hau ere ezin goxoago da...

Presidentak. – Ezin goxoago. Ezin goxoagoa. Bi moldeak erabil daitezke.

Anderea urruntzen da.

Florenzak. – Eztuzu beraz gudukatzen nahi, ez?

Presidentak. – Ez, Florenza. Eniz heinekoa.

Florenzak. – Zenbat oinaze dutan ikusten duzu, zenbat ukan dutan...

Presidentak. – Eta zenbat ukanen duzun.

Florenzak. – Maitatu nauzu! Maite nauzu!

Presidentak. – Zenbatetarano erranen nautzula uste nuen egun. Aldi gaixtoa!...

Florenzak. – Eta etzira entseatzen?

Presidentak. – Entsea nadin nahi duzu zinez?

Florenzak. – Othoi!

Presidentak. – Jeronimo ethor dadin sarri eta aurki etzaizan?

Florenzak. – Joanen gira urrun. Deliberatzerik eztu. Trein baten hartzeko behar ditu bi egun. Goazen nora jakin gabe, phuskeriairk gabe. Ahal bezala biziko gira: baditut ene joiak.

Presidentak. – Ez... Zoririk eztut. Garhailen ezagutzen badakien bakarra niz European.

Khutzazainak. – Ur erreken gainetik jauzika heldu da. Ezpainak gorrindolezko hari bat bezala ditu. Arrosten usnatzen ari da. Ho! Xixtatu da!

Florenzak. – Ederra da behar bada, baina eztut ikusten. Ona da behar bada, baina eztaukot onhezia ikusten. Eskuzabala da behar bada, baina haren ganik jeus eztut ukaiten. Ereman nezazu, Klaude!

Bittorek. – Hark hitz bat, eta zakurrak ezitzen dira. Jestu bat, eta xoriak jiten!

Florenzak. – Ogia maite dut, eta haren sakelek eztute nehoiz phorroxkarik baizik eduki. Zergatik enauzu sinesten, Klaude? Zergatik?

Presidentak. – Ezpaitzira gehiago zu mintzo. Deitoratzea da berriz hasten.

Florenzak. – Ene eresia, duzu erran nahi?

Presidentak. – Bai. Zure kantua. Entzuten dut. Ederra da. Bere arrazoina bere baitan du. Eroa zintazke egun hunara kantatzeaz bertze zerbaiten egiteko jina zirela uste bazinu.

Florenzak. – Enauzu sinesten!

Presidentak. – Nola jakin ordu huntan deitoratzen ari zirenez ala gozatasunez oihuka!

Florenzak. – Etzira beraz bekaizti! Hura bezala zira beraz!

Khutxazainak. – Ureztatzeko itzulikaria doi-doia hunkitzen du eta ur guziak jalgitzen dira.

Florenzak. – Etxe hunek zoria badu. Enetako, diragan lekuan, belarra eihartua da. Hunkitzen nau eta nitan guzia idor bilakatzen da. Ene joiak? Zer eginen duen ikusiko duzu ene joiez. Ez eztituelakotz ehoiz ikusiko! Nihauarekin atxiki ahalko nituen. San Sebastianen gainean geziak elezazke ikus. Iragaitan jo lezazke, “barkatu” erraiteaz gogotu gabe, dardaran dauden bitartean. Ene joiendako, hitz bat erranen du, gogoeta bat ukanen, bapatez ilun bilakatuko dauztana, falsu, debaldekoak.

Presidentak. – Ezti zaite. Heldu da.

Khutxazainak. – Heldu da.

Florenzak. – Bai, Anderea, entzuten zitut. Ezpainak gorrindolezko hari bat bezala ditu. Ahoa xoragarria. Heldu da. Mendixkak inguruan otso-zakur batzu bezala jauzika ari zazko!... Hea “prest” nizanez galdeginen dauta. Duen hitz bakarra da. Aldi oroz jauzi bat egiten dut. Galdegin beharko daukot egun batez zertarako... Lo gabeko gau batera prest nizanez, laneko mahi erabilgarriari lotuak diren minuta batzuekin, ene betiereko hortzetako brozari, ala, zuri esker, ahalgeari! Besoetan har nezazu, Klaude! Zure besoetan aurki nezala!

Presidentak. – Nahi duzu?

Bittorek. – Hemen da.

Florenzak. – Utz nezazu, Klaude.

Khutxazainak. – Hemen da. Ari da xixtuz.

Florenzak. – Biziki ontsa. Arraildura hobeki doako!

AGERRALDI VII

FLORENZA, PRESIDENTA, JERONIMO

Jeronimok. – Prest hiza, Florenza?
 Florenzak. – Prest.
 Jeronimok. – Florenzak erran gogo zautzun guzia errana dautzu, Jaun Presidenta?
 Presidentak. – Salbuespenik gabe.
 Jeronimok. – Emazue gostura. Ene aitzinean jarraik ezazue, loriatua izanen niz. Florenza bere zinezko hizkuntzan entzunen dut azkenean. Euriaz eta iguzkiaz baizik ari ezpazinezte ere.
 Presidentak. - Gai hori ere agorturik izana da.
 Florenzak. – Presidenta apur bat presan da, Jeronimo.
 Jeronimok. – Barkamendu galdegiten daukot minuta batez. Eztauta eza emanen, berria berak ikasia dutanaz geroz...
 Florenzak. – Zein berri?
 Jeronimok. – Florenza, hire besta dun egun. Saint-Cloud-erano laster eginik, erhaztun hau hatzeman dinat.
 Florenzak. – Erhaztun bat?
 Jeronimok. – Zirkon bat da. Ezta handia. Ttipi-ttipia da ere. Baina falsua denaz geroz, berdin da, berdin-berdina.
 Joien itxurako emazteak. – Berdin-berdina.
Ageri-agerian urruntzen da.
 Jeronimok. – Hiri zirkon berregin gotor baten emaita, halako jostakeria bat zunan, eztea hala, Jaun Presidenta?
 Presidentak. – Xedea da guzia.
 Jeronimok. – Xedea, hori da. Zinezko xede bat zirkon falsu batekin.
 Joien itxurako emazteak. – Hortan andereak irabazten du.
Badoa behin betikotz.
 Jeronimok. – Azkarra da, hasteko. Eta arina. Joia egileak dio gau eta egun ezar daitekeela, eskuak ikuz daitezkeela, potazaz azker den sabon angelesarekin ere. Aspergarria, ozena dela da. Mailaldetako eskupekoan, basoetan, azietetan, joiaginak errana dautu, joiten du. Beharrik ttipia da, maitea. Zirkon gotor batekin, ezkinitazke gehiago elgar entzun.
 Florenzak. – Eskerrak, Jeronimo.
 Jeronimok. – Esker ezan Presidenta. Hunen ideia dun. Prest hiz, Florenza?
 Florenzak. – Zertarako, Jeronimo?
 Jeronimok. – Galdegiten daunat prest hizanez.
 Florenzak. – Prest.
 Jeronimok. – Beraz, erran goraintzi.
 Florenzak. – Goraintzi, Jaun Presidenta.
 Presidentak. – Goraintzi, Florenza.
Florenza gibelera itzultzen da.
 Florenzak. – Oi, barkamendu, zure zakua baneraman.
Zakua emaiten dauko berriř Presidentari.

Jeronimok. – Xoriburua! Dena hor da.

AGERRALDI VIII

PRESIDENTA, OSTATUKO ZERBITZARIAK

Bittorek. – Zure ordeztu, berriz entseaz nezake, Jaun Presidenta.

Presidentak. – Berriz zer entseaz zinezake, Bittor?

Bittorek. – Jeronimori Florenza andereñoaren berriz hartzea. Ezta ezin egina.

Presidentak. – Ha! Entzun duzu?

Bittorek. – Guziek entzuna dute. Bigarren mahia ozena dela erraitea ahatzi dautzut. Entzuteko bertze buruko Hamekarekin doa ere. Florenza andereñoa Hamekan ezarri ahalko zinuen, zuhaur Bian egonez, hitz bat etzuen galduko.

Presidentak. – Horrela biziki ontsa da.

Bittor. – Guziak zure alde dira hemen. Ostatuzaina barne. Egia da hura zure kargu izenaren gatik dela.

Ostatuzaina, *hurbildu baita*. – Oi! Barkatu! Jaun Presidentari zer zor daukotan badakit. Haren alde ezpanintz, ixil-ixilik nagoke: hori da ostatuzainen egia. Haren alde niz. Emaztea banintz, Jeronimo utz nezake orai berean. Jaun Presidentaren besoetara egotz nezake neure burua! Hark nahi ala ez han lot nindaik! Enindezakete handik athera!

Presidentak. – Zorigaitzez, ostatuzaina, etzira emaztea.

Khutzazainak. – Ostatuzain guziak bezala zira bada. Jabe izaitean sinesten duzu, maitasunean eztelarik hor izaitea baizik.

Presidentak. – Eta indarra, ostatuzain. Jeronimo da azkarrena.

Ostatuzainak. – Adimendua, boterea, onezia, harmak dira alta, horiek!

Presidentak. – Ondikotz, ez, ostatuzain! Hornimenduetako lerroa da. Ezta ere ahulago den harma bat baizik: jeinua.

Khutzazainak. – Zangoak erroetan hartzen ditu eta ezta erortzen. Iguzkia begitarte betean du eta ezta bekainik higitzen ere.

Ostatuzainak. – Besarkatzen du?

Bittorek. - Ez...

Ostatuzainak. – Orai, hark du besarkatzen.

Khutzazainak. – Zergatik diozu hori? Burua bi eskuetan hartua dauko, ahoa haren ahoaren ondoan ezarria, izan daiteke ezteela batere besarkatzeko.

Presidentak. – Ikhatz ilhaun baten ufatzeko dela izan daiteke.

Khutzazainak. – Baserria hortaz betea da... (*Beribilzain batekin heldu den ostatu mutilari.*) Zer nahi duk, hik?

Ostatu mutilak. – Konseiluko Presidentaren beribilzaina da zure galdez, Jaun Presidenta.

Presidentak. – Ha! hi hiz, Laurenz? Noren bila habil?

Beribiltariak. – Zure, Jaun Presidenta. Jaun Presidentak manatu dauta hatzeman zaitzatan, nun ere izan zaiten, eta haren gana ereman. Beribilak ahal duen bezain laster. Irriz erran du Errepublikaren salbatzekotan zela.

Presidentak. – Zuzen-zuzena erortzen da. Banoa berehala.

Beribilera joaiten da, ostatuko sebiek lagundurik, ostatuzaina buruan, lore taloien artetik.

ERRIDAUA.

*

**

*

Bertolt BRECHT

Ama Karrarren eskopetak

JOKAGAIAK

THEREZA KARRAR, arraintzari baten emaztea.

KOXE, haren semea, 15 urte.

LANGILEA, haren anaia.

ERRETORA.

ANDERE PEREZ ZAHARRA, auzo bat.

MANUELA, Joanes Therezaren seme zaharrenaren adixkidea.

ZAURITU BAT.

ARRAINTZARI LEHENA.

ARRAINZARI BIGARRENA.

ARRAINTZARI EMAZTE BATZU.

HAUR BATZU.

1937-ko jorraileko gau batez, Andaluziako itsas-bazterreko arraintzari herri batean. Gisuz xuritu barne bateko zokoan, gurutze beltz handi bat. Berrogei bat urteko arraintzari emazte bat, Thereza Karrar, ogi erretzen ari da. Leibo idekiaren aitzinean Koxe 15 urteko haren semeak zur mutur bat ari du ganibetaz moztzen ehundegiko tuta baten egiteko. Urrunean, kanoikada bat entzuten da.

Amak. – Joanesen untzixka ikusten duka beti?

Mutiko gazteak. – Bai.

Amak. – Girisailua argitan dik beti?

Mutiko gazteak. – Bai.

Amak. – Bertze untzixkarik batere etzakek batzera ethorri?

Mutiko gazteak. – Ez.

Arte bat.

Amak. – Ustegabetzen nik. Zergatik eztuk bertzerik nehor itsasoan.

Mutiko gazteak. – Ontsa badakizu.

Amak, *kehaxurik gabe*. - Galdegiten badiat, eztakitalakotz duk.

Mutiko gazteak. – Joanes salbu, nehor eztatsasoan, orai arrain hartzetik bertze zerbaitetan ari direlakotz.

Amak. – Ha! uste duk.

Arte bat.

Mutiko gazteak. – Eta Joanes bera elizateke han, hari balagoko.

Amak. – Egia duk. Eztagok hari.

Mutiko gazteak, *bere ziria zaintsukiago moztuz*. – Hori ez!

Amak orhea laboratzen du, eskuak ikuzten eta antolatzerara doan arraintzako sare bat hartzen.

Mutiko gazteak. – Gose niz.

Amak. – Baina eztuk onhartzen, anaia arraintzara badoakan?

Mutiko gazteak. – Ez, hori nik egin baitezaket, eta Joanesen lekua, gudugunean da.

Amak. – Uste nian joan nahi huela hik ere.

Arte bat.

Mutiko gazteak. – Banago hea janarietilako untziak Angelesen setioaren bortxatzera helduko direnez.

Amak. – Hasteko, ogi hunen ondotik, irinik etzatak gelditzen.

Mutiko gazteak leioa hesten du.

Amak. – Leioa zergatik hesten duk?

Mutiko gazteak. – Bederatziak dira.

Amak. – Eta beraz?

Mutiko gazteak. – Bederatzietan, zakur hori irratian mintzatzen da oraino eta Pereztarrek bere posta ibil-araziko dute.

Amak, *mintzo leioa batekin*. – Othoi, berehala idekak berriz leio hori. Hemen argia phiztua delarik, berinako argi motelarekin, jeus eztaitekek ikus.

Mutiko gazteak. – Jarririk hemen zer ari niz, haren guardian? Eztu ihes eginen, badakizu. Bertzela ere, etzira gauza baten beldur baizik, gudugunera abia dadin.

Amak. – Etzakala egin ausarta. Aski zorigaitzeko duk jadanik zuen guardian egoitera bortxatua izan nadin.

Mutiko gazteak. – Zer erran nahi du “zuen” horrek?

Amak. – Hik eztuk anaiak baino gehiago balio. Gaizkiago hintzatekek izaitekotz.

Mutiko gazteak. – Bakarrik guretako dute bete posta ibil-arazten. Hirur arrats badu jadanik. Atzo ikusiak ditut espesuki leioaren idekitzen, bere irratia entzutera gure bortxatzeko.

Amak. – Mintzaldi horiek eta Balenzian entzuten direnak, berdin-berdina duk.

Mutiko gazteak. – Hauk hobeak direla errazu berehala.

Amak. – Badakik ontsa eztiatala hobeak aurkitzen. Zergatik nahi duk jeneralen alde izan nadin? Odol ixurtze ororen kontra nuk.

Mutiko gazteak. – Eta nor da hasi? Gu behar bada?

Amak eztu ihardesten. Mutiko gazteak leioa berriz idekia du. Urrunean, irratiko posta bat entzuten da erraiten: “Beha! Beha! Haren Hobetasun Queipo de Llano jenerala mintzo zaique.” Gero kampotik mintzo bat heldu da, gora eta zorrotz, jeneral-mintzariarena arrats oro bezala Espainiako jendeari helez.

Jeneralaren mintzoak. – Egun hauetarik batez, adixkideak, beharko dautzuegu serioски mintzatu. Eta Madrildik dugu eginen. Baina izan daiteke orduan

Madrilek eztuela osoki Madril iduriko. Eta Cantorberry-ko Jaun Arxapezpikuak ukanen du bere korkodil nigarren ixurtzeko arrazoin zenbait. Gure soldado Mairu bihoztunek ere khondu batzuen xuritzeko bat.

Mutiko gazteak. – Urdea!

Jeneralaren mintzoak. – Adixikideak, Imperio Britaniarra dela dionak, oin ahulekilako bothere izigarri horrek, ezkitu jendalde bihurri horren ezeztatzetik trabatuko, baitu nazioneko alderdiari ihardokitzeke ausartzia. Zirtzileria hori lurraren gainetik jatsaz garbituko dugu.

Mutiko gazteak. – Ama, zirtzileria hori, gu gira.

Amak. – Ezkituk iraultzalariak eta eztiaguk nehoi ihardokitzen. Zuer baizik ezpalagokek, egin etzinezazuela eztiat erraiten. Hi eta hire anaia, errex khexatzen zirezte. Zuen aitatik duzue hori eta bertzelakoak ikustea eniek behar bada maite. Baina orai gertatzen dena eztuk irri egitekoa: haien kanoiak eztituka entzuten? Gu beharduak gituk eta eztituk pobreak gerla batera abiatzen ahal.

Atbean joiten da. Sartzen da Pedro Jakeras, langilea, Thereza Karrarren anaia. Luzaqz ibilia dela ageri da.

Langileak. – Gauon.

Mutiko gazteak. – Osaba Pedro!

Amak. – Gure etxera zerk ekhartzen hau, Pedro?

Eskua tinkatzen dauko.

Mutiko gazteak. – Motrildik heldu zira, osaba? Nola doa han?

Langileak. – Ho! ez biziki ontsa. Eta zuek hemen, nola zirezte?

Amak, *bere hartan*. – Badoa.

Mutiko gazteak. – Goizean abiatu zirea, handik?

Langileak. – Bai.

Mutiko gazteak. – Badu laur oren oso, eztea hala?

Langileak. – Gehiago; Almeriara doazen iheslez azkarki trabatuak diren biden gatik.

Mutiko gazteak. – Baina Motrilek ihardokitzen du?

Langileak. – Eztakiat egun zer gertatu den. Barda ihardokitzen ginian oraino.

Mutiko gazteak. – Zertako joan zira beraz?

Langileak. – Gauza andana baten beharretan gituk guduguneko. Zueri agur ttipi baten egitera jin behar niala uste ukan diat.

Amak. – Nahi duka baso bat arno? (*Badoa arnoaren bila*) Ogia eztuk oren erdi baten buruko baizik errea izanen.

Langileak. – Nun da bada Joanes?

Mutiko gazteak. – Arraintzan.

Langileak. – Egia?

Mutiko gazteak. – Haren gauargia hemendik ikus dezakezu, leihotik.

Amak. – Bizi behar da.

Langileak. – Segurki. Karrikaren jaustean mikroko jeneral hori entzun dut. Nor dago hari hemen?

Mutiko gazteak. – Pereztarrak, karrikako bertze aldean bizi dira.

Langileak. – Beti posta ezartzen dutea horrelako gauzen erraiten ari denean?

Mutiko gazteak. – Eztira frankixtak, eztute bere gatik egiten, hori erran nahi baduzu.

Langileak. – Haa?

Amak, *semeari*. – Anaia nun den so egitea gogoan duka beti?

Mutiko gazteak, *leihora gogorik gabe itzuliz*. – Etzaitela beldur izan. Ezta urerat erori.

Langileak arno pitxerra hartzen du, edaten, eta arrebaren ondoan jartzzen da. Saren antolatzen laguntzen du.

Langileak. – Joanesez zer adin du, xuxen?

Amak. – Buruilean hogeita bat urte.

Langileak. – Eta Koxek?

Amak. – Baduka zerbait berezi egiteko alde huntan?

Langileak. – Ez, berezirik jeus.

Amak. – Badik aspaldi ehintzala gure etxera jina.

Langileak. – Bi urte.

Amak. – Arroxa nola da?

Langileak. – Bere errematisimekin.

Amak. – Gure ikustera behar bada jinen ziniztela uste nian.

Langileak. – Izan daiteke Arroxa apur bat gaitzitua izan dela Karloren ehortzearen gatik.

Ama ixilik.

Langileak. – Bazion jakin-araziko ahal zinaukutela. Hire senarraren ehortzera ethorriko ginela badakin, bada, Thereza.

Amak. – Guzia hain laster izan duk!

Langileak. – Xuxen zer gertatu da?

Ama ixilik.

Mutiko gazteak. – Bala bat birietan.

Langileak, *ustegabetua*. – Nola?

Amak. – Zerk hau ustegabetzen?

Langileak. – Baina, duela bi urte, guzia bakean zen hemen.

Mutiko gazteak. – Bai, baina, Obiedon, jazarraldia izan da.

Langileak. – Baina nola da Karlo Obiedon gertatu?

Amak. – Hara joan duk.

Langileak. – Hemendik?

Mutiko gazteak. – Bai; jazarraldia egunkarrietan aiphatua izan delarik.

Amak, *saminki*. – Bertze batzu Ameriketara joaiten diren bezala, guziaren jokatzeko karta bakar batean. Eroek badagiten bezala!

Mutiko gazteak, *zutituz*. – Erran nahi duzu eroa zela?

Hitzirik erran gabe, eskuak ikharan, amak sarea bazterrera emaiten du, eta jalgitzen da.

Langileak. – Biziki gogor izan da horrendako, eztea hala?

Mutiko gazteak. – Bai.

Langileak. – Berriz haren ez ikusteaz joa izan da?

Mutiko gazteak. – Berriz ikusi du, hunara itzuli baita. Baina hori da gogorrenik izan. Badiduri han, Azturietan, treina batera igan-arazi dutela, nola ezta jakina, xamarraren azpian fortunako lotua batekin eta hunara sartzeko abiatu da. Treinaz bi aldiz aldatu behar ukan du, eta hunara heltzean hil da, garan. Eta hemen, bapatez, arratsean, athea ideki da eta auzoko emazteak sartu dira, itho den bat ekhartzen denean badagiten bezala. Eta harresiaren ondoan lerrokatu dira, hitzik erran gabe, eta bere othoitzen erraiten hasi. Gero estalgi batean ekharri dute eta lurrean ezarri. Eta egun hartarik hasiz da elizara joan. Athea errientsari debekatu dauko, - gorria zela baitzakien.

Langileak. – Debota dea zinez, orai?

Mutiko gazteak, *burua z baietz egiten du.* – Joanesek uste du auzoen erran-merranen gatik zela gehienik, huntaz erraiten zenaren gatik.

Langileak. – Zer erraiten zen bada?

Mutiko gazteak. – Hau zela joaiteko aholkua emana zaukona.

Langileak. – Zinez eman zaukona?

Mutiko gazteak soingainak goititzen ditu. Ama sartzan da, ogia zertan den so egiten du, berriz jartzan da et bere lanari lotzen.

Amak, *berriz lagundu nahi duen langileari.* – Utzak bada; arnoa edanez hobeki egin hezake eta atsedan hartuz, goizik jeikia hizanaz geroz.

Langileak basoa berriz hartzen du eta mahira itzultzen da.

Amak. – Gaua hemen nahi duka eman?

Langileak. – Ez, astirik biziki eztinat. Gau huntan sartu behar. Baina apur bat ikuziko nun.

Atheratzen da.

Amak, *Koxeri burbil dadin kbeinu eginez.* – Zertako jina den erran dauka?

Mutiko gazteak. – Ez.

Amak. – Zinez, eztauk erran?

Langilea berriz sartzan da untzi bat eta oihal batekin; ikuzten da.

Amak. – Eta Lopez zaharrak, beti bizi direa?

Langileak. – Eztun gizona baizik gelditzen. (*Mutiko gazteari.*) Gudugunean direnak, herrian ainitz direa, he?

Mutiko gazteak. – Badira oraino hemen geldituak direnak.

Langileak. – Gure aldean, katoliko oso-osoak ere hara joanak dituk. Aski ainitz.

Mutiko gazteak. – Hemen ere, zenbaitzu.

Langileak. – Guziek eskopetak badituztea?

Mutiko gazteak. – Ez, ez orok.

Langileak. – Hori duk beharrena. Eskopetak, orai gauza baitezpadakoenak dituk. Eztuzue gehiago, herrian?

Amak, *berehala.* – Ez.

Mutiko gazteak. – Ba. Gordeak dituzten jendeak badituzu. Lursagar batzu balire bezala lurpean sartzen dituzte.

Amak begi ukhaldi bat emaiten dauko semeari.

Langileak. – Hal ba.

Mutiko gaztea leihotik baztertzen da axolagabe batean eta barnearen zokora lerratzen.

Amak. – Norat hoa?

Mutiko gazteak. – Nehorat ez.

Amak. – Leihora itzul hadi.

Mutiko gaztea hisitzen da eta barnearen zokoan gelditzen.

Langileak. – Zer da gertatzen?

Amak. – Zergatik hiz leihotik urruntzen? Ihardets ezak!

Langileak. – Kampoan badea norbait?

Mutiko gazteak, *mintzo erlats batekin*. – Ez.

Haur batzu entzuten dira kampotik kantuz:

“Joanes Karrar eztoa gudura
Hainbat baitu beldurrak hartua
Kanoiak ere hain izitua
Nun goltxoinpean baitu burua...”

Hirur haur buru agertzen dira leihoartean.

Haurrek. – Huu... huu!

Joaiten dira lasterka.

Amak, *jeiki*, *badoa leihora*. – Hatzemaiten baldin bazituztet, halako zafraldia emaiten dautzuet, nun ipurdiak erreko baitautzue, haurtzarrerria zikina.

Barne aldera itzulirik. – Pereztarrak oraino.

Arte bat.

Langileak. – Errak, Koxe, lehen, kartetan ari hintzan? Jokaldi ttipi batez zer erran hezake?

Ama leihoan jartzen da. Mutiko gazteak ekhartzen ditu kartak eta jokoan hasten dira.

Langileak. – Beti xikanatzen duk?

Mutiko gazteak, *irriz*. – Xikanatzen nuena lehen?

Langileak. – Uste diat. Zer nahi den, pikatuko diat. Beraz, guzia haizu, he. Gerlan jukutria guziak on dituk, eztea hala?

Amak behako aieruzko bat emaiten dee.

Mutiko gazteak. – Eztut phorroxkeriarik baizik biltzen.

Langileak. – Aitzinetik erraitea ikustate duk. – Ho! horra nun atheratzen dautakan itzuliko bata. Zer gezurtaria, baina eztuka kharioxko ordaindua? Gotorrenak igorri dituk, eta orai ene itzuli ttipiekin heldu nuk. Ttantto bat enetako, biga eta dena biltzen diat. (*Garbiki irabazten ari da.*) Eta horra! Ausartzia ontsa duk, xeme. Eztuk eskaz, baina eztuk oraino zuhurtziarik aski.

Mutiko gazteak. – Jeus irriskatzen eztuenak, eztu jeus ukaiten.

Amak. – Erran zahar horiek, aitaren ganik daduzkate. Bazion: “Gizon behar bezalako batek gotor jokatzen du.” Eztea egia?

Langileak. – Bai, bai. Gure larrua du jokutzen. Aldi batez Don Migel Ferrantekoak hiruretan hogeita hamar laborari batean jokatu zituen koronel batekin eta galdu. Hondatua zen, gaizoa. Gainerateko biziko, hamabi mutilekin egin behar ukan zuen... - Baina, horra nun hunek hamarra idorrean jokutzen duen.

Mutiko gazteak. – Horrela egitera bortxatua nintzan. (*Ttanto bat biltzen du.*) Hori zen ene zori bakarra.

Amak. – Horra nola diren. Hunen aitak, sarea kokatzen zenean, urpera jauzi egiten zian.

Langileak. – Ezpaitzinan behar bada sare ainitz.

Amak. – Etzian ere galtzeko bizi ainitz.

Athe aldean gizon bat agertzen da, milizia popularreko jantzian, burua lotua, besoa xarpan.

Amak. – Sar hadi! sar hadi, Paolo!

Zaurituak. – Errana dautazu, Karrar Anderea, loturarendako berriz jiten ahal nintzala.

Amak. – Baina odolak aldean bertze egina du berriz osoki!

Lasterka jalgitzen da.

Langileak. – Hori nun egin duk?

Zaurituak. – Monte Sollube.

Ama itzultzen da luzeka urratua duen athorra batekin. Lotura berregiten du, baina mahian jarriak diren bi gizonak begiez utzi gabe.

Amak. – Baina, berriz ere lanean ari izan hiz.

Zaurituak. – Eskunarekin bakarrik.

Amak. – Behar etzela ontsa errana zitzaikan.

Zaurituak. – Bai, bai... Erraiten da gaur guduguneko lerroa aurdikiko dutela. Erresalburik gehiago eztugu. Uste duzua jadanik zilatua ukan dezaketela?

Langileak, *kehexu*. – Ez. Eztiat uste. Artilleriaren tirogunea baitezpada lekuz aldatua izanen zian.

Zaurituak. – Ha! zuzen da.

Amak. – Min egiten dauiat? Errak. E nuk erizaina. Ahal bezain eztiki ari nuk.

Mutiko gazteak. – Eztira Madrilen aitzinetik iraganen.

Zaurituak. – Hori ezta jakina.

Mutiko gazteak. – Ba, jakina da.

Zaurituak. – Ongi. Baina, Karrar Anderea, athorra bat osoa urratu duzu berriz ere. Etzen egin behar.

Amak. – Nahi duk hire lotura erhautseko oihal batekin egin dezatan?

Zaurituak. – Baina athorra soberakinik eztuzu.

Amak. – Baditutano, baditiat. Baina hire bertze besoarendako, eztiat aski ukanen.

Zaurituak, *irriz*. – Beraz, bertze aldian, neure burua hobekixago zaindu beharko dut. (*Zutitzen da; langileari.*) Agian eztira iraganen, zakurrak.

Atheratzen da.

Amak. – Ha! beti kanoi hori.

Mutiko gazteak. – Eta gu, bagoaz arraintzara.

Amak. – Zuen bi esku eta bi zangoen oraino ukaitez kontent behar zinukete.

Kampoan kamiun motor harrabots bat entzuten da eta azkartzen ari diren kantu batzu eta gero abultzen. Langilea eta mutiko gaztea leihora hurbiltzen dira eta gauan so egiten dute.

Langileak. – Brigada internazionalak dira. Motrilgo gudura igortzen dira orai.

“Thaelmann Brigadaren errepika entzuten da:

“Urrun dut aberria...”

Langileak. – Alemanak dira.

“Marzellenesaren” neurri batzu entzuten dira.

Langileak. – Frantzesak.

“Barxabakoa”.

Langileak. – Polonesak.

“Bandiera Rossa”.

Langileak. – Italiarrak.

“Hold the fort”.

Langileak. – Angelesa.

“Los cuatro generales”.

Langileak. – Eta horra gureak.

Kamiunen eta kantuen harrabotsa iraungi da. Langilea eta mutiko gaztea itzultzen dira mahira.

Langileak. – Gaur da deliberatuko. Orai abiatu behar diat. Koxe, azkenaz zian.

Amak, *mahira hurbilduz*. – Nork irabazi du?

Mutiko gazteak, *burgoiki*. – Horrek.

Amak. – Orduan, ezteat ohe bat antolatzen?

Langileak. – Ez. Joan behar dinat.

Jarririk dago bizkitartean.

Amak. – Arroxa agurtuko duk. Eta errakok ontsa eztezatan gorromiorik atxik. Oraino zer gerta daitekeen eztakiaguk.

Mutiko gazteak. – Bide zati batean lagunduko zitut.

Langileak. – Eztik balio.

Ama, zutik, leihotik beha dago.

Amak. – Joannes ikusi nahiko hukeen?

Langileak. – Nahiko ninan. Baina eztun berehala sartuko, eztea hala?

Amak. – Itsasoan aski urrun da. Arraintzan abantzu lurburuan ari datekek. (*Berriz barnera itzuliz*.) Bila joan ahal laiteke.

Nexkato gazte bat agertzen da alharzean.

Mutiko gazteak. – Egun on Manuela. (*Ahapatik osabari*.) Joanesen adixkidea da, Manuela. Hau ene osaba Pedro.

Nexkato gazteak. – Nun da Joanes?

Amak. – Joanes lanean.

Nexkato gazteak. – Haur ttipien eskolara igorria zinutela uste ukan dugu, kaniketan jostatzerara.

Amak. – Ez arraintzara joana da. Joanes arraintzaria da.

Nexkato gazteak. – Zergatik ezta eskolan zen bilzarrerara ethorri? Baziren ere arraintzariak.

Mutiko gazteak. – Zer bilzarre mota zen?

Nexkato gazteak. – Deliberatu da hemen baitezpada behar ez tiren guziek gudugunera igan behar dutela gaur berean. Baina ontsa bazinakiten zertaz zen. Joanes abisa-arazia dugu.

Mutiko gazteak. – Hori ezin da. Bertzela Joanes etzen gaur arraintzara joanen. Edo beraz, ama, zuri dautzute errana?

Ama ixilik dago, ogi labe barnera beha.

Mutiko gazteak. – Mezua eztauko eman, horra guzia. (*Amari:*) Orain hartzen dut zergatik duzun arraintzara igorri.

Langileak. – Thereza, hori ehuke egin behar.

Amak, *zutituz*. – Jainkoak du gizoner ofizio bat eman. Ene semea arraintzari da.

Nexkato gazteak. – Guzien irriegitekoak izan gaiten nahi duzu? Nora nahi joan nadin, erhiaz erakutsia niz. Joanesen izenak berak eri ezartzen nau. Baina zer jende mota zirezte?

Amak. – Jende behartu batzu gira.

Nexkato gazteak. – Gobernamentuak harmen hartzera gomiatu ditu laneko on diren gizon guziak. Eztuzuela irakurria erraitera etzaitzela ausart.

Amak. – Irakurria dut. Gobernamentu hunat, gobernamentu horrat. Hildegirat igorri nahi daukute, gu karrikarat egotzi. Baina, nik, hara semearen eremaiteko, eskorgak har ditzatan, ezta arrazoin aski.

Nexkato gazteak. – Segur ezetz. Nahiago duzu harresiari kontra ezar dezaten igurikatu. Behin ere ez tut oraino horrelako zozokeriarik entzun. Zuek bezalako jende batzuen ogena da giren neurri huntan baldin bagira, eta Llano urde horrek badagien bezala mintzatzeko ausartzia badu.

Amak, *abulki*. – Ene etxean horrela mintzatzea ez tinat on hartzen.

Nexkato gazteak, *haserrez*. – Horra jeneralen alde dela orain.

Mutiko gazteak, *apur bat ezin egonean*. – Ez, baina ezkitu gudukatzera utzi nahi.

Langileak. – Alderdirik gabe geldi, beraz?

Amak. – Ene etxeaz jazarletegi bat egin nahi zinuketela badakit. Joanes harresiari kontra ezarria ikusiko ez tuzuen arteo ezkituzue bakean utziko.

Nexkato gazteak. – Eta erran behar zutaz badiotela senarra lagundu zinuela, Obiedora abiatu denean!

Amak, *ahapetik*. – Ixil hadi! Senarra ez tinat lagundu. Hortako, ez. Erasiatzen nautela badakinat, baina ez tun gezurrik baizik. Gezur zikin batzu bakarrik. Jende guzia lekuko izan daitekeen.

Nexkato gazteak. – Ezta erasia, Andere Karrar, laudorioa da. Erraiten denean, beti errespetu handiarekin da. Herrian baginakien orok Karlo Karrar

gizandi bat zela. Baina gaur-egun dakiguna, gudura joaiteko, etxetik gauaz gordeka jalgi behar ukan duela da.

Mutiko gazteak. – Aita eztun etxetik gauaz gordeka jalgi, Manuela.

Amak. – Koxe, ixil hadi.

Nexkato gazteak. – Semeari errakozu gure artekoa hortan geldi dela. Eta eztu gehiago itzuli handi bat egin behar ukanen ikusiko nauenean, zergatik ezten behar lukeen lekuan galdeginen daukotalarik.

Atheratzen da.

Langileak. – Ehuen nexkato hori horrela joaitera utzi behar ukanen. Lehenago ehuen eginen, Thereza.

Amak. – Eruk ordutik aldatua. Beti bera nuk. Baina elgarren artean egina duketek gudugunera igorriko dutelako jokoa. Bertzela, banoak bila. Edo habil hi izaitekotz, Koxe. Ez, ago, banoak nihaur. Berriz berehala heldu nizaizue.

Atheratzen da.

Mutiko gazteak. – Baldin badoa, Manuela bila joanen zakola uste duelakotz da bakar-bakarrik.

Langileak. – Errak bada, Koxe, ehiz azken urteko xoria hi eta eztuk hiri gauzen luze-luzean argitzeko beharrik. Baina, erratak, nun dituk ?

Mutiko gazteak. – Zer ?

Langileak. – Eskopetak.

Mutiko gazteak. – Aitarenak ?

Langileak. – Hemen ditukek bada. Abiatu denean, eztuk treinarara igan ahal izan tresna horiek bizkarrean trebes.

Mutiko gazteak. – Horien bila zirea ethorria ?

Langileak. – He ! Alabaina !

Mutiko gazteak. – Eztitu nehoiz emanen. Gordeak ditu.

Langileak. – Nun ?

Mutiko gazteak erakusten du barnearen zoko bat. Langilea zutitzen da eta hara joan nahi du, urrats batzu entzuten direlarik.

Langileak, *jartzen da lehiatuki.* – Ehadila higi.

Ama sartzen da herriko erretorarekin. Gizon handi azkar bat da, sotana bizkitartean biziki bigatua.

Erretorak. – Gau on, Koxe. (*Langilearen gana itzuliz :*) Gau on.

Amak. – Motrilgo ene anaia da, Jaun Erretora.

Erretorak. – Zure ezagutzeaz zorion dut. (*Amari :*) Behar dautzut zinez barkamendu galdegin ; zerbitzu baten bila heldu niz oraino. Bihar eguerdi hirian ikusten ahal bazinu zer ari diren Turillo-tarrak. Haurrak orai bakarrik dira : Turillo emaztea senarraren gana gudugunera joana da.

Amak. – Ontsa gogotik. Joanen niz.

Erretorak, *langileari.* – Zerk zabilta gure herrira ? Erraiten entzun dut Motrildik hunara, bideak biziki neke direla.

Langileak. – Eta hemen, dena oraino geldi da ?

Erretorak. – Nola ? Ha, bai.

Langileak. – Neure baitan egin dut : itzuli bat eginen dut arreba zer bilakatzen den ikusteko.

Erretorak. – Zer bilakatzen den ikustera jitea jendetasun da. Jadanik ohartua zatezke gogor dela harendako.

Langileak. – Zure parropiantak agian osoki askiesten zitu.

Amak. – Harrazu bada baso bat arno. Gurasoak gudugunera joaiten zezteen familietan, erretorak du hurrez artha hartzen. Segur niz egun osoa lasterretan eman duzula oraino.

Arno pitxer bat ekhartzen dauko erretorari.

Erretorak, *jartzzen da eta pitxerra hartzen du.* – Banago bakarrik hea oinetakoak nork ordainduko dauzkitan.

Ordu hartan Pereztarren irratia entzuten da berriz. Ama leihoaren hestera abiatzen da.

Erretorak. – Utzazu bada leihoa idekirik, Andere Karrar. Zure etxean sartzen ikusia naute. Barrikadan zainaldia hartzen eztutalakotz arrangura dute eta orduan hitzaldi horietarik bat entzun-arazten dautate noiztenka.

Langileak. – Horrek ainitz jenatzen zitua ?

Erretorak. – Egia erran, bai. Baina lehioa idekirik gostuan utz dezakezu.

Jeneralaren mintzoak. – ... « baina ontsa ezagutzen ditugu jaun horiek egin behar dituzten gezur madarikatuak gure alderdiaren, nazionearen alderdiaren zikintzera entseatzeko. Eztukegu Canterbury-ko jaun Arxapezpikua Gorriek bezain ontsa ordaintzen, baina, aldiz, eman ginezazkoke hamar mila aphezen izenak, haren adixkide onek zintzurra moztu dauetenenak. Jaun horri erran nahi ginok e – gainera xeka bat emaiten ezpadakogu desenkusatuko gitu – armada nazionalak, bere aitzinatze irabazlean, ediren dituela bada obuz eta eskopeta kargatzekoak metan, baina aphez bat bizirik ez oraino. »

Langileak bere zigarreta paketa eskaintzen dauko erretorari. Erdi-irri batekin aphezak bat hartzen du, nabiz eztuen pipatzen.

Jeneralaren mintzoak. – « Zorionez, gure alderdi zuzenak garhaitzeko eztu Jaun apezpikuen laguntzaren beharrik, aireko onak aski zaizku. Franco jenerala, Mola jenerala bezalako gizon batzu... »

Emankizuna bapatez moztua da.

Erretorak, *doinu gozo batean.* – Jainkoari esker, Pereztarrek berek eztezakete hirur erranaldi baino gehiago jasan. Ene ustez, mota hortako mintzaldiak eztaitezke ongi onhartuak izan.

Langileak. – Badiote alta Batikanoak berak mota hortako gezurrak hedatzen lituzkeela.

Erretorak. – Eztakit. (*Zorigaitzeko itxura batekin.*) Uste dut eztagola Elizari zuri dena beltz dela erraitea eta alderantziz.

Langileak, *mutiko gazteari so eginez.* – Segurki ez.

Amak, *lehian.* – Anaia milizia popularrean dut.

Erretorak. – Zein herrialdetik heldu zira ?

Langileak. – Malagatik.

Erretorak. – Han izigarri da, eza ?

Langileak pipatzen du ihardetsi gabe.

Amak. – Anaiak enau Español on batendako hartzen. Uste du Joanes behar nukeela gudugunera joaitera utzi.

Mutiko gazteak. – Eta nik ere. Gure lekua han da.

Erretorak. – Badakizu, Andere Karrar, neure baitan eta golkoan zure eginara zuzen aurkitzen dutala. Ainitz herrialdetan aphezzeria xehea gobernamentuaren alde da. Bilbaoko hemezortzi parropietarik hamazazpi gobernu errepublikarraren alde mintzatuak dira. Bada aphez andana handia gudugunean. Batzu eroriak dira jadanik. Baina ni eniz batere gudaria. Jainkoak eztauta eman gudukatzera gora eta argiki ene parropiarien deitzeko doinua ... (*hitx baten bila dabil*) edozein alderdiendako. Gure Jaunaren hitzean nago : « Eztuk hilen ». Eniz aberatsa. Komentu aberatsik ez tut eta dutan gutia, ene parropiariekin uzitzen dut. Gauza bakarra da behar bada, bizi giren aroan, ene hitzer phizu zenbait eman dezeena.

Langileak. – Segurki. Jakin behar da bakarrik etzirenez zinez gudari bat. Ongi har nezazu. Behazunez : erahila izaitera doan gizon bat eta bere burua zaindu nahi duena, arrastatzen baldin baduzu erranez : « eztuk hilen », hala nola nun oilasko bati bezala odola egiten ahal baitzako, gudu hortan barne izana zira behar bada hala ere, zure moldean, erran nahi dut. Etzira ene aldera gaitzituko, uste dut, hori erraiten badautzut.

Erretorak. – Oraikotz goseteko niz ari.

Langileak. – Eta zure ustez, nola dugu berriz ukanen Gure Aita eman dezaukun othoizten duzun egun orotako ogi hori ?

Erretorak. – Eztakit. Egin dezaketan guzia, othoitz egitea da.

Langileak. – Beraz ikasi nahiko duzu atzo, gauaz, Jainkoak gibelerara itzul-arazi dituela janariz kargatuak ziren bi unti.

Mutiko gazteak. – Egia dea ? – Ama, untiak gibelerara itzuli dira.

Langileak. – Eta ba. Alderdigabetasuna hori da. (*Bapatez :*) Eta zu ere, alderditan gabea zira ?

Erretorak. – Nola entzuten duzu ?

Langileak. – He bada, ez barne sartzearen aldekoa. Eta, ez barne sartzearen alde izanez, onhartzen dituzu ondarrean jeneral jaun horiek egin-arazten dituzten sarraski guziak, Espainiako jendeak baititu jasaiten.

Erretorak, *bi eskuak burura goitituz ezetzko jestu batean.* – Eztitut onhartzen.

Langileak, *begiak erdi-hetsirik so egiten dauko.* – Eskuak goiti atxik izkitzu ephe batez. Hori zen, omen, guretarik bortz milek zuten egonara, setiatua zen Badajozko etxetarik jalgi direnean. Egonara hortan dira aurdikiak izan.

Amak. – Pedro, horrelako gauzak nola erraiten ahal dituk ?

Langileak. – Jo naunana hau dun, Thereza : zerbaiten onhartzetik zaintzeko hartzen den egon moldeak izigarriko egitea badinala amor emaiteko hartzen denarekin. Usu irakurri dinat hortaz bere eskuak ikuzten dituztenek odolez zikindu ur batean egiten dituztela. Gero haien eskuetan ontsa ageri dun.

Amak. – Pedro !

Erretorak. – Utzazu bada, Andere Karrar. Gurea bezalako lekuetan errex berotzen da. Hori guzia iragana izanen denean, eztikiago gogoetatuko dugu berriz.

Langileak. – Baina iduritzen zata lur huntarik xahutuak izan behar dugula, jende bihurri bat girelakotz ?

Erretorak. – Nor da horrela mintzo ?

Langileak. – Mikroko jeneral hori. Duela ephe zenbait eztuzua entzuna ? Zinez eztuzu irratia aski entzuten.

Erretorak, *gutiestez*. – Phu ! jeneral hori...

Langileak. – Ez erran : « Phu ! jeneral hori ». Lurraren gainetik gure xahutzeko, jeneral horrek bildua du Espainiako gaixtagineria guzia, aiphatu gabe Mairuak, Italiarrak eta Alemanak.

Amak. – Egia da diruarendako baizik gudukatzen eztiren jende horiek ekharr-arazi ukaitea, ahalgetzeko dela.

Erretorak. – Eztuzu uste haraindian ere sinestez gudukatzen diren gogo oneko jendeak izan daitezkeela ?

Langileak. – Sinestea zertan dute ? Hori dut ez ontsa ikusten.

Ephe bat.

Erretorak, *sakelorena hartuz*. – Joan behar dut oraino Turillotarren etxean zer gertatzen den ikustera.

Langileak. – Eztuzu uste Gorteak, gobernamenduak baitzuen han halako gehientasuna, zuzenki hautatuak izanak direla, erregeletan ?

Erretorak. – Ba, uste dut.

Langileak. – Aiphatzen nuen, arestian, bere buruaren zaintzen ari zelarik besoa geldi-arazi daukoten gizona. Etzen erraiteko molde bat. Egiazki, eztugu gehiago gure esku hutsez bertzerik...

Amak, *moztan duela*. – Ehadila berriz has. Horrek eztik arrazoinik.

Erretorak. – Gizonak eskuak hutsik ethorri dira mundura, guziek badakigu. Egileak eztitu amaren altzotik jalgi-arazi harma bat ukhabilean. Dotrina hori ezagutzen dut, baitio munduko miseria guzia arraintzariet eta langilek – langilea zirena, uste dut – janariaren biltzeko bere besoak baizik eztituztelako ondorioa lizatekeela. Nehon ezta ere Izkirio sainduetan irakurtzen betegintasunezko mundu bat dela. Aldiz, miseria, bekatuz eta bortiztasunez bete da. Dohatsu, izan baldin bada, bere zorigaitzeko, lurrera harmarik gabe igorria, mundu hau harmarik eskuan atxiki gabe uzten ahalko duena.

Langileak. – Horra ontsa errana. Eta nik, jeus eztut erranaldi ederren kontra. Baina ikustekoa ezta mundu haur nola utzi behar den jakitea ! Nola utziko dugu zutik, beti zango-besoz herrestan ibili baldin bagira ? Zu, diozu, mundura besoak hutsik ethorri zira, baina etzira orai hala. Zure sotana mekanikaz ehorik izana da, Esquillo Semen oihal landegian. Zure Jainkoak igortzen daukun erauntsi bakoitzean, gure arraintzako untzixka bi mila urtez zaharrak hondatzen dira. Baina motorrekilako hondasareak portura heltzen. Asmatu diren mekanika eder guzietan, eztitugu gerlako erabiltzen direnak baizik ikusten. Tankaz eta bombardariaz lagunduz dute jaun horiek zurezko goldearen eta arraintzako untzixka zaharraren aroa luzatu nahi. Miseria eta bekatua zurezko goldetik eta arraintzako untzixka

zaharretik heldu dira, eta hertsatzalek, hek, bombardariak eta burdin-karroak eskuan dituzte. Zergatik eztaukozu Franco jeneralari hel egiten? Nahi nuke zure mintzaldiak haren baitan ondorio zenbait ukan lezan. Zorigaitza da Franco jeneralak, hortzetarano harmatua den bezala, eztuela mundu hunen uzteko gutziarik batere erakusten. Ha! egin baleza bederen, Espainiako harma guziak haren gibeletik bota ginezazke. Oizu, haren airekoek paper bat igortzen daukute, Motrilen egun bidean bildu dutana.

Sakelatik paper bat atheratzen du. Erretora, ama eta mutiko gaztea haren irakurtzen hasten dira.

Mutiko gazteak, *amari*. – Ikusten duzu, guzia suntsituko dutela diote berriz.

Amak, *irakurri*z. – Ezin egin dezakate.

Langileak. – Bai. Egin dezakate. Zer diozu hortaz, Jaun Erretora?

Mutiko gazteak. – Bai.

Erretorak, *duda-mudan*. – Uste dut, teknikaz, egiteko ahalak balituzketela behar bada. Baina Andere Karrar ontsa hartu badut, erran nahi du, haiendako, eztela bakarrik airekoena. Beti mehatxa dezakete, paper horietan, gogoan jendeari izanarak duen larritasunaren harr-arazteko; baina horrelako mehatxuaren gauzatzea, osoki bertzerik da.

Langileak. – Etzitut biziki ontsa hartzen.

Mutiko gazteak. – Nik ere ez.

Erretorak, *duda-muda gehiagorekin oraino*. – Uste dut argiki mintzatu nizala?

Langileak. – Zure erranaldiak argi dira, baina gogoan duzuna da ez osoki argi enetako eta Koxerendako. Erran nahi duzua eztutela bombardatuko?

Ephe labur bat.

Erretorak. – Uste dut mehatxu bat dela.

Langileak. – Gauzatzea jarraikiko etzakona?

Erretorak. – Bai.

Amak. – Irakurtzen dutanaren araura, nahi dituzte preseski odol ixurtzeak baztertu haien kontra jazar ezkaiten guardian emaitako.

Mutiko gazteak. – Odol ixurtzeak baztertu nahi dituzten jeneralak!

Amak, *paperra hari eskaini*z. – Hor izkiriaturia duk: harmak behehituko dituen, utziko die.

Langileak. – Orduan, galde bat eginen dautzut oraino, Jaun Erretora: uste duzua harmak behehituko dituen utzia izanen dela?

Erretorak, *batzeman, inguruan behatzen du*. – Badiote Franco jeneralak azpimarratzen duela beti bere girixtinotasuna.

Langileak. – Erran nahi baitu hitzeman atxikiko duela?

Erretorak, *baserrerekin*. – Behar du atxiki, Jakeras Jauna.

Amak. – Gudukatzen eztuenari, jeus etzakidio gerta.

Langileak. – Jaun... (*desenkusatuz*) zure izena eztakit...

Erretorak. – Frantzisko.

Langileak, *jarraiki*z. - ... Jaun Frantzisko, egiaz, enautzun galdegin nahi Franco jeneralak zer egin behar duen zure ustez, baina zer egingen duen. Hartzen duzu ene galdea ?

Erretorak. – Bai.

Langileak. – Badakusazu galde hau girixtino zirelakotz egiten dautzutala, derragun, nahiago baduzu : berak komenturik eztuen gizon bati – zuhauren hitzak dira – eta egia erranen duenari, biziaz eta hiltzeaz ari den galde bat. Hortaz gira mintzo, eztea hala ?

Erretorak, *biziki kehexu*. – Ontsa entzuten zitut.

Langileak. – Erantzuna behar bada errextuko dautzut, Malagan zer gertatu den gogora-araziz ?

Erretorak. – Zer erran nahi duzun badakit. Baina segur zirea Malagan etzela harmekilako ihardukitzerik ?

Langileak. – Badakizu ontsa berrogei-ta hamar mila zibil ihesi – gizon, emazte, haur – garbituak izan direla untzietako kanoiez, Francoren aireko eskadretako mitrailuzez eta bombez, Malagatik Almeriara diren berrehun eta hogeiki kilometretan.

Erretorak. – Berri falsu bat izan laiteke.

Langileak. – Apez fusilatuen bezala ?

Erretorak. – Hura bezala.

Langileak. – Orduan, berrogei-ta hamar mila zibilak eztira erahilak izan.

Erretora ixilik dago.

Langileak. – Andere Karrarrek eta hunen semek eztute eskua Franco jeneralaren kontra goititzen, Andere Karrar eta semeak segurtasunean dira beraz.

Erretorak. – Gizonki goga daitekeenaz...

Langileak. – Beraz ? Gizonki goga daitekeenaz ?

Erretorak, *kehexatzen hasiz*. – Eztuzu bederen hortaz berme izan nadin nahi ?

Langileak. – Ez. Zinez gogoan duzunaz ari niz bakarrik.

Erretora ixilik dago.

Langileak. – Zure ihardestea entzun dugula uste dut. Gizon zuzena zira.

Erretora, *zutitzen da, durdurikatua*. – Beraz, Andere Karrar behako emanen deezu Turillotarren haurrer, zuri nagoke.

Amak, *biziki durdurikatua, hura ere*. – Jatera ere ekharriko dauet. Zure ikustaldiaz eskertzen zitut.

*Erretorak egiten du burua*z kebeinu bat langileari eta mutiko gazteari eta atheratzen da. Amak laguntzen du.

Mutiko gazteak. – He ! bada. Gelditu gabe zer errepikatzen daukuten entzun duzu. Baina etzaitela joan eskopetak hartu gabe.

Langileak. – Nun dira ? Laster.

Barnearen zokora buruz abiatzen dira, *kebutxa* bat baztertzen dute eta *zolako taulak* ekbentzen dituzte.

Mutiko gazteak. – Baina berehala berriz heldu da.

Langileak. – Eskopetak kampoan ezarriko ditugu, leihoaren aitzinean. Abiatzean hortik hartuko ditut.

Lebian eskopetak zurezko khutxa batetarik hartzen dituzte. Inguratzen zituen bandera ttipi lits moztuekilako bat erortzen da.

Mutiko gazteak. – Oizu, lehenagoko bandera ttipia da oraino. Ustegabatzen niz nola egon ahal ziren horrela gustuan jarririk, gauzak hoinbertze lehia duenean.

Langileak. – Tresna horiek behar nitikan baitezpada.

Biek behatzen dute hea eskopetak on direnez. Mutiko gazteak bapatez buruko bat sakelatik atheratzen du, milizia popularraren burukoa eta irabazteko itxura batekin buruan ezartzen.

Langileak. – Nundik athera duk buruko hori ?

Mutiko gazteak. – Trukatua dut.

Behako herabe bat emaiten du athe aldera eta burukoa berri sakelatan ezartzen.

Amak, berri sartua baita. – Ezarzkik eskopetak bere lekuan. Hortako hiza jina ?

Langileak. – Bai, behar ditinagu, Thereza. Eztitugun gure esku hutsekin jeneralak geldi-arazi ahalko.

Mutiko gazteak. - Orai badakizu zertan giren. Erretorak berak errana dautzu.

Amak. – Ezpahiz jina eskopeten ukaiteko baizik, gehiago igurikatzea debaldetan duk. Eta ezpagituzue gure etxetan bakean utzi nahi, haurrak enekin hartzen ditiat eta banoak.

Langileak. – Thereza, gure erresumari behatuko daukona karta batean ? Laur kantoineko azieta batean bezala bizi gitun. Ozka, itsasoa dun, eta azietaren bazterrean, kanoiak lerroan. Eta buruen gainean, bombardariak. Nora joan nahi dun bada ? Ezpadun bederen kanoien ahora jauzi egiten ?

Ama haren gana aitzinatzen da, eskopetak hartzen dauzko eta besoetan eremaiten ditu.

Amak. – Eskopetak eztituzue ukanen, Pedro. Ezin duk.

Mutiko gazteak. – Eman behar dauzkozu, ama. Hemen, herdoilduko dira, eta bertzerik ez.

Amak. – Koxe, ixil hadi. Zer entzun dezakek, hik ?

Langilea berri jarri da gostura eta zigarreta bat phizten du.

Langileak. – Thereza, eztun Karloren eskopeten atxikitze dretxorik.

Amak, eskopetak oihala ez taliz. – Dretxo ala ez dretxo : eztauzkitzuet emaiten. Etzaitzete jin ene zolaren haustera eta nahi ezpadut enea den gauza baten hartzera.

Langileak. – Ezta baitezpada hemen izan behar duen zerbait. Hire semearen aitzinean eztezakenat erran hitaz zer dutan gogoan eta ez tinagun ere hire senarrak gogoan zer lukeen aipatuko, oraino bizi baliz. Hura guduan izan dun. Uste dinat burua galdu dunala haurrendako heldur izan hizalakotz. Baina, erran gabe doan, ezkitun arrazoin horietan sartzen ahal.

Amak. – Zer erran nahi dik horrek ?

Langileak. – Eskopetarik gabe enunala joanen. Segur izaiten ahal hiz...

Amak. – Lehenik aurdiki beharko nauk orduan.

Langileak. – Eztinat segurki eginen. Enun Franco jenerala. Joanesi mintzako nun bakarrik. Eta ukanen ditutala uste dinat.

Amak, *lehiaz*. – Joanes ezta itzuliko.

Langileak. – Baina hihaurek dun deitua.

Amak. – Eztiat deitua, Pedro. Ikus hezan eztiat nahi.

Langileak. - Jelostu nun. Baina mihia badinat, nik ere. Hitz bat aski izanen dun, Thereza : Joanes ezagutzen dinat. Eztun beldurtia. Eztun atxiki ahalko.

Mutiko gazteak. – Ni ere banoa zurekin.

Amak, *biziki gostura*. – Utzikik ene haurrak geldirik, Pedro ! Urkatuko nizala erran deiat, hemendik joaiten badira. Badakiat Jainkoarendako betiereko danazionea ekhartzen duen bekatua dela. Baina bertzerik eztezakeat egin. Karlo hil delarik, dakikan moldez, aphezaren baitara izan nuk, hori gabe orduan urkatuko bainindian. Ogendun nintzala partez bederen banakian biziki ontsa, nahiz hura ni baino gaitzago zian bere jite haserretuarekin eta bortizkeriarako ixuriarekin. Gure bizia eztuk arrosa-kolorekoa eta ez jasan errexa. Baina bortizkeria eztuk atherabide bat. Hori hartu diat Karlo hunara ekharri dautatenean eta lurrean ezarri. Eruk jeneralen alde eta nitaz horrelako gauzaren erraitea ahalgegarri duk. Baina geldirik baldin banagok eta ene haserrearekin menperatzen baditiat, utziko gitie behar bada. Ene karkula xoila duk. Galdegiten dutana, ikusak, guti duk. Bandera hori eztiat gehiago ikusi nahi. Badiaguk hori gabe zorigaitz aski.

Hitzik gehiago gabe, badoa bandera ttipiaren aldera, hartzen du eta urratzen. Eta berehala gurtzen da, zatiak biltzen ditu eta sakelari ezartzen.

Langileak. – Urkatzea hobe huke, Thereza.

Athean joiten da ; sartzen da Andere Perez, emazte zahar bat beltzez jantzia.

Mutiko gazteak, *langileari*. – Andere Perez zaharra.

Langileak, *erdi ahapetik*. – Zer da familia hori ?

Mutiko gazteak. – Jende on batzu. Irratia ibil-arazten dutenak. Alaba gudugunean eroria dute joan den astean.

Emazte zaharrak. – Badakizu, apheza joan dadin igurikatu dut. Aphur bat ikustera jin nahi nitzaizuen ene etxekeo gatik. Erran nahi nautzuen zuen idieien gatik narda zitzataten etzatala zuzen iduritzen.

Amak eztu hitzik erraiten.

Emazte zaharrak, *jarri eta*. – Zure semendako beldur zira, Andere Karrar. Jendeak eztu beti ikusten haurren haztea zein neke den gure demboran. Zazpi egin ditut. (*Erdi itzultzen da nor den errana eztaukoten langilearen aldera.*) Orai, Inesen heriotzearen ondotik, ezta biziki gelditzen. Biek eztituzte bortz urteak iragan ere. Laureten hogeita zortzi eta bederatzietako gosetea zen. Andres, nun den ere eztakit. Haren azken eskutitza Rio-tik igorria zen. Hego-Ameriketara da. Mariena, hura, Madrilen. Ainitz deitoratzen da. Behinere ezta biziki azkar izan. Guk, zaharrek, uste dugu beti gure ondotik ethorri den guzia eztela osoki guhaur bezain azkarra.

Amak. – Baina Fernando baduzu oraino.

Emazte zaharrak. – Ba.

Amak, *durduzatua*. – Barkatu, etzitut ofensatu nahi ukan.

Emazte zaharrak, *eztiki*. – Etzaitela desenkusa. Enauzula ofensatu nahi ukan badakit.

Mutiko gazteak, *ahapetik langileari*. – Franco-ren alderdian da.

Emazte zaharrak, *sendimendurik erakutsi gabe*. – Fernando eztugu nehoiz aiphatzen. (*Ephe baten ondotik* :) Ikusten duzu, ene familia eztezakezu kompreni, Inesen heriotzeaz orok pena handia ukan dugula ezpaduzu gogoan.

Amak. – Guziek ainitz maite ginuen Ines. (*Langileari mintzatu* :) Joanesi irakurtzen ikasia dauko.

Mutiko gazteak. – Eni ere.

Emazte zaharrak. – Aitzinean ditugunen alde zirela diote. Baina nik eztela egia diot beti. Badakigu guk elgarretarik aberats eta behartuen berexten.

Amak. – Ene haurrak soldado izen daiten eztut nahi. Eztira hildegirat eramaiten diren abere batzu.

Emazte zaharrak. – Badakizu, Andere Karrar, hau diot beti : behartuendako, biziko asuranzarik ezta. Erran nahi baita molde batez edo bertzez joak direla. Eta joak direnak dira, preseski, behartuak deitzen. Eta behartu horiek, Andere Karrar, duten zuhurtasun guziak eztezazke salba. Ines gure haurretan heraberena izan da beti. Haren senarrak egin behar ukan duen guzia bazinaki hari igerika ikasteko.

Amak. – Oraino bizi izaiten ahal zela uste dut.

Emazte zaharrak. – Baina nola ?

Amak. – Zure alaba, errientsa zelarik, zerk bortxatzen zuen eskopeta baten hartzera eta jeneralen kontra gudukatzen ?

Langileak. – Gure Aita Sanduak diruz lagunduak ere baitira.

Emazte zaharrak. – Errientsa egon nahi zuela erraiten zuen.

Amak. – Eta etzena hala egoiten ahal Malagan, bere eskolan, jeneralek zer egiten zuten axolatu gabe ?

Emazte zaharrak. – Hortaz harekin eztabadatu dugu. Zazpi urtez aitak pipatzea utzia zuen hura errientsa bilaka ahal zadin eta, arte hortan guzian, anaiek eztute esne xortarik ukan. Eta Inesek zion etzezakeela orai erakats bi eta bi bortz dela eta Franco Jainkoaren mezulari.

Amak. – Joanes ethor baladi jeneralekin eztaitekeela arraintzara joan erraitera, bi hitz erran nezozke eta begiak apur bat idek. Uste duzu behar bada arrain sal-eroslek elezaketela gure larrutzen jarraik, jeneraletarik xahu utziak baldin bagira ?

Langileak. – Uste dut apur bat gutiago errex izanen zauela behar bada eskopetak baldin baditugu.

Amak. – Beti bortizkeria. Berriz ere gudua izanen da, beraz.

Langileak. – Gudukatzeaz nor mintzo da ? Marrazoak jaukitzen bazazkin, hi hiza bortizkerian hasten ? Gu girea Madrilen kontra abiatu, ala Mola jeneralak ditin mendiak iragan gure jaukitzeko ? Bi urte osoz argi apur bat ukan dinagu, leinuru bat doi-doia, ez argi erdi bat ere. Baina orai berriz ilunpean sartu nahi gitine.

Eta ezta hortan ere. Hemendik goiti errientsek elezakene haurrer bi eta bi laur direla ikas. – Eta ere, hori erran dutenak, suntsitu behar dira. Eztun entzun, arrastirian, lurraren gainetik garbituak izanen ginela erraiten ?

Amak. – Harmak hartu dituztenak bakarrik. Baina zergatik zitzaztate guziak horrela gainera erortzen horren sinets-araztera entseatzeko ? Enindaike zuekin guziekin eztabada. Semek poliziakoa baninz bezala behatzen dautate. Aska hutsa baldin bada, haien aurpegietan ene falta dela irakurtzen dut. Eta airekolariak bombardatzera heldu bazauzku, begia itzultzen dute, nik igorriak banitu bezala. Zergatik dago erretora ixilik ? Mintzatzea hari da. Ero batendako hartua niz, jeneralak gizonak – gizon biziki gaixtoak – direla uste dutalakotz, heiekin ezin daitekeela eztabada. Eta zergatik heldu zaizkit etxera, Andere Perez, ixtorio horien guzien erraiteko ? Zer uste duzu, erraiten dautazun guzia nihaurek eztakitala ? Zure alaba hila da, orai enen aldi. Hori duzu nahi, eztea hala ? Etxera uxer bat bezala sartzen zaizkit, baina eman behar nuena jadanik emana dut.

Emazte zaharrak, *zutitzen da*. – Andere Karrar, etzitut hasarretu nahi ukan. Eniz ene senarraren aburuko, bortxatu behar zirela baitio. Zure senarraz orhoitzapen biziki ona atxikia dugu eta nahi nitzaizun desenkusatu ene familiak emaiten dauzkitzun nahigabez.

Atheratzen da buruaz kheinu bat eginez langileari eta mutiko gazteari. Ephe bat.

Amak. – Gaixtoena da, hisituaren bortxaz, azkenean, gogoan batere eztitugun gauza batzu erran-arazten dauzkatela. Eniz alta Inesen kontrakoa.

Langileak, *baserrez*. – Baina bai, Inesen kontrakoa hiz. Lagundu eztunanaz geroz, haren kontra hiz. Badien ere ehizala jeneralen alde. Berdin hutsean hiz, hihaur ohartuz ala ez. Haien gudukatzen laguntzen ezkitunaz geroz, haien alde hiz. Bien artean ehaiteke egon, Thereza.

Mutiko gazteak, *bapatez haren gana jauzi egiten du*. – Bada, ama, erraiten ahal duzu, eztuzu jeus aldatuko. (*Langileari* :) Horra orai nun jarria den eskopeten khutxaren gainean guk har ditzagun debekatzeko. Emazkiguzu bada, ama.

Amak. – Zintzatzen bahinz hobeki egin hezake, Koxe.

Mutiko gazteak. – Ama, osabarekin abiatu nahi dut. Urde batzuer bezala odol egitera jin zaizkigun eztut igurikatuko. Gudukatzea eztautazu debekatzen ahal pipatzea egina dautazun bezala. Filipe, harri botatzen ni baino ontsa errebesagoa delarik, jadanik han da eta Andres nik baino urte bat gutiago duelarik jadanik eroria. Eztut herri guziaren irri egitekoa izan nahi.

Amak. – Ba. Badakiat. Pablo ttipiak bere sator hila kamiunlari bati hitzemaña dauko, gudugunera ereman nahi balu. Irriegangarri da.

Langileak. – Ezta irriegangarri.

Mutiko gazteak. – Ernesto Turillori errakozu ene untzixka uzten daukotala. Zaugi, Osaba Pedro.

Atheratzen da abiatzen da.

Amak. – Ago hemen.

Mutiko gazteak. – Ez, banoa. Joanesen beharra baduzula erran dezakezu. Baina eztuzu orduan gainera ene beharrik.

Amak. – Joanes atxikitzen baldin badiat, eztuk arrain biltzera joaiteko. Eta hi ere ehaut abiatzera uzten. (*Laster egiten du eta besoez inguratzen du.*) Pipatzen ahalko duk, nahi bezainbat, eta arraintzara bakarrik joan nahi baduk, jeus eztiat erranen eta ere aldi batez aitaren untzia hartzen ahalko duk.

Mutiko gazteak. – Utz nezazu.

Amak. – Ez, bahago hemen.

Mutiko gazteak, *zalapartaka ihes egiten du.* – Ez, banoa. – Laster, Osaba, eskopetak harzkizu.

Amak. – Aatx !

Semea joaitera uzten du eta badoa mainguka, oina doi-doia lurrean ezarri.

Mutiko gazteak. – Zer duzu ?

Amak. – Zer axola duk, zer dutan ? Hoa bada. Ama, hasteko, garhaitu duk.

Mutiko gazteak. – Eniz batere zurekin gudukatu. Zerbait gertatua zaizun ezin da.

Amak, *aztal-beharria pherekatuz.* – Ez, hoa !

Langileak. – Nahi duna oina lekuan ezar dezatanan ?

Amak. – Ez ! Nahi diat joan hadin. Jalgi hadi ene etxetik ! Ene kontra semen jazarr-araztera ethorria hiz, eni jauki daiten.

Mutiko gazteak. – Jaukitu nako, orai.

Errabiaz zurpildua, badoa barnearen zolara.

Amak. – Gaixtagin bat bilakatuko hiz. Eta zergatik eztuzue labean gelditzen den ogia hartzen, hemen zirezteno ? Kadera batean estekaturik ezartzen ahal nauzue. Bazirezte biga.

Langileak. – Bururatua duna hire ixtorioekin ? Erran ?

Amak. – Joanes zuek bezain eroa duk. Baina bortizkeriarik elezokek amari egin. Hori ordain-araziko dautzue sartuko denean, Joanesek.

Bapateko gogoeta batek harturik, zutitzen da eta leihora badoa lasterrez. Maingu egitea abazten du eta mutiko gazteak, sumindua, oinak erbiaz erakusten dauzko.

Mutiko gazteak. – Hora nun bapatez aztal-beharria sendatua duen.

Amak, *kampora so egiten du, eta berebala.* – Hori nola gertatzen den eztakit, baina eztut gehiago Joanesen gauargia ikusten.

Mutiko gazteak, *erasian.* – Nola nahi duzu eztadin hor izan ?

Amak. – Eta hain zuen, ezpaituk hor.

Mutiko gaztea badoa leihora, kampora so egiten du.

Mutiko gazteak, *mintzo bitxi batean, langileari.* – Egia da, ezta gehiago hor. Ikusi dutan azken aldian, itsasoan urrun zen, lurburuari hurbil-hurbila. Portura jausten niz.

Laster atheratzen da.

Langileak. – Itzultzen ari dateken.

Amak. – Baina orduan, behar nikek argia ikusi.

Langileak. – Eta zer gertatu ahal da ?

Amak. – Ha ! horra, badakiat ! Untxixka bat hartua dik eta haren gana joana datekek.

Langileak. – Nor ? Nexka ! Segurki ez.

Amak. – Bai. Haren bila joanak dituk. (*Gero eta gehiago kehexu :*) Zimarku bat osoa eraikia zuten. Arrastiri guzian hunara igorri dituzte, Joanes zain ezan eni debekatzeko. Erahiltzale batzu dira. Direnak oro !

Langileak, *erdi-irriz, erdi-gaitzitu*a. – Erretora bederen, hunara eztute hek igorri !

Amak. – Guziak bere gerlara igorriak ukan arteo ezte gelditzerik.

Langileak. – Baina eztun bederen gudura joana dela uste ?

Amak. – Hila die, baina eztik hek baino gehiago balio. Gehiago eztiat ikusi nahi.

Langileak. – Ehaut batere hartzen, Thereza. Gudukatzeraz joaitea baino gaitzagokorik jeus eztaukonala egiten ahal eztuna bada ikusten ? Eskertuko hau, jakizan.

Amak, *han ezpali*z bezala. – Eztakeat gudura joaitea enegatik debakatu.

Langileak. – Guretako ez gudukatzea, Thereza, eztun « ez gudukatzea », jeneralendako gudukatzea dun.

Amak. – Eni hori egin baldin badautak eta milizia popularrean sartu baduk, madarikatua izan bedi. Haien airekoen bombek jo dezatela ; tankek leher. Ikus bezak eztuela Jainkoak beraz trufatzea onhartzen. Eta behartu batek eztezakekala jeneralen kontra guduka. Eztiat munduan ezarri bertze gizon batzuen goaitan egoiteko, bere mitralluzaren gibelean gordea. Mundua zuzengabea baldin baduk, eztakeat bere aldian zuzengabe izaiten ikasi. Hunara itzultzen baldin baduk athea eztakeat idekiko. Eta etzakek aski ukanen, idek-arazteko, jeneralak garhaitu ditikala erraita. Erranen dakeat – athe gibeletik hain zuzen – etxean eztiatala nahi eskuak odolez orbainduak dituen ehor. Ene bihotzetik ekhenduko diat, ustelduraz hartu zango bat mozten den bezala. Bai, eginen diat. Enetarik bat jadanik hunarat ekharri die. Hark ere zoria ukanen zuela erraiten zian. Baina zoririk eztiaguk. Hori behar bada gogoan hartuko duzue jeneralek gu suntsituak ukan baino lehen. Ezpataz baliatzen den oro, ezpataz hilen duk.

Athe aitzinean, mintzo harrabots nabasi bat entzuten da, gero athea idekitzen. Sartzen dira hirur emazte, eskuak bularrean gurutzaturik, otzaitz batzu marmarikatuz. Harresiari kontra lerrokatzen dira eta, idekia den ahetik, bi arraintzariak ekhartzen dute odolez orbaindua den bela batean, Joanes Karrarren gorputza. Haien gibelean, hila bezain hits, mutiko gaztea. Eskuan badaduka anaiaren boneta. Arraintzariak gorputza lurrean ezartzen dute. Batek badakar Joanesen gauargia. Ama geldi-gogortua dagolarik bere kaderan eta emazteak gorago otzaitzean ari, arraintzariak gertatu dena erraiten daukote ahapetik langileari.

Lehen arraintzariak. – Mitrallusez harmatua zuten haien arraintzako untzi ttipi bat zen. Iragaitan xoil-xoilki garbitu dute.

Amak. – Hori ezin da. Huts bat da. Bakarrik arraintzara joana zen.

Arraintzariak ixilik daude. Ama aldixartzen da, langileak zutitzen du.

Langileak. – Eztuke segurra ere oinazerik ukan.

Ama belhaurikatzen da seme hilaren ondoan.

Amak. – Joanes.

Ephe luze batez ezta emazten othoitz leloa baizik entzuten eta urrunean kanoien burrumba iluna.

Amak. – Khutxaren gainean ezartzen ahal duzuea ?

Langileak eta arraintzariak hila goititzen dute eta barnearen zolararen eremaiten khutxaren gainera. Oihala lurrean gelditzen da. Emazten othoitzak azkarragotzen dira eta entzungarriagotzen. Amak mutiko gaztea hartzen du eskutik eta badoa harekin hilaren gana.

Langileak, *berriaz tauladaren aitzineraturik, arraintzariak.* – Bakarrik zena ?
Etzena itsasoa bertze untzikarik ?

Lehen arraintzariak. – Ez, baina hau itsas-bazterrean zen.

Erakusten du bigarren arraintzaria.

Bigarren arraintzariak. – Eztaukote galde bat ere egin. Bakarrik bere argi luzeaz itsasoa ikhertu dute, eta gero argia untzikaren gainera erori da.

Langileak. – Baina ikusi dukete bada etzela arraintzan baizik ari.

Bigarren arraintzariak. – Segur da. Ikusi dute.

Langileak. – Eta eztee oihurik batere egin ?

Bigarren arraintzariak. – Entzunen nuen.

Ama aitzinatzen da, Koxek ekharria duen Joanesen boneta eskuan.

Amak, *lañoki.* – Bonetaren hutsa da.

Lehen arraintzariak. – Nolaz hori ?

Amak. – Dena higatua da. Jaun batek elezake behin ere berdinek erabil.

Lehen arraintzariak. – Baina eztezakete bada bonet higatua derabilaten guzietara thira ?

Amak. – Bai. Eztira gizonak. Izurritea dira eta behar dira legena bezala burdin-goriaz erre. (*Othoitzean diren emazter mintzatuaz, ikustaterekin :*) Joan zaitezten eskatu nahi nautzueke. Zeregin ainitz badut oraino hemen, eta zer nahiz eniz bakarrik, anaia ondoan dut.

Jendeak joaiten dira.

Lehen arraintzariak. – Untxia, beherean estekatua dugu, portuan.

Bakarrik direlarik, amak oihala biltzen du eta beha dagoko.

Amak. – Arestian ikurrina bat urratu dut, eta bertze bat ekharri daute.

Baderama herrestan zokorano eta hila hartaz estaltzen du. Ordu berean kanoiadaren harrabotsa hurbiltzen da.

Mutiko gazteak, *zozoturik bezala.* – Zer da hori ?

Langileak, *begi nabasi batzu bapatean goitituz.* – Aitzinera egin dute !
Berehala joan behar dut.

Amak, *labe aldera abiatuz, gora-gora.* – Atherazkitzue eskopetak. Koxe, presta hadi. Ogia ere errea da.

Langileak eskopetak khutxatik atheratzen dituen bitartean, amak behatzen du ogia zertan den. Labetik atheratzen du, oihal batez inguratzen, eta bi gizonetara hurbiltzen da. Eskopeta bat eskuan hartzen du.

Mutiko gazteak. – Jin nahi duzu beraz, zuk ere ?

Amak. – Ba. Joanesendako.

Athera buruz abiatzen dira.

* * *

Postface du traducteur

Les trois pièces de théâtre qui sont présentées ici en traduction basque forment un curieux ensemble, aussi disparate que possible en apparence, par les auteurs et les sujets, autant que par leur époque. La pointe en est la comédie en trois actes de Marivaux, jouée pour la première fois sans guère de succès en 1727 au Théâtre Français à Paris, et les deux angles de base les courtes pièces parfaitement contemporaines du XXème siècle, mais si dissemblables aussi à première vue: celle de Giraudoux, donnée à la Comédie Française par la troupe de Jouvet en 1938, jeu bien élevé et mondain autant que sombre en réalité d'une séparation amoureuse, sur fond d'écho politique et européen menaçant; et celle de Brecht fuyant le nazisme, écrite à Paris en 1937 et jouée la même année au Théâtre d'Iéna, qui met le théâtre au centre même de la guerre, presque au "front", entre la République espagnole et l'avancée du fascisme franquiste.

L'île de la Raison ou les petits hommes, sous la forme et le style d'une comédie légère complétée par son "vaudeville" chanté en vers, a une visée philosophique et morale résumée dans le titre, doublée d'une vive et amusante critique sociale. Un groupe de voyageurs, condensé de la société du temps, a échoué dans une île inconnue, où tous, de la comtesse et du courtisan à la soubrette et au paysan, se trouvent tout à coup rapetissés à l'extrême, mais en proportions bien différentes: les plus "grands" ou les plus célèbres de la société sont les plus petits, et inversement. C'est que la "raison", contrairement au "bon sens" selon Descartes, n'est pas du tout la "chose la mieux partagée du monde", au moins dans la France des "Lumières" initiée sous la Régence. Elle est même en proportion inverse des situations: le simple paysan "Blaise" en est le mieux pourvu, un peu moins déjà les serviteurs des grands, et encore bien moins les grands eux-mêmes, et avec eux poètes, philosophes, médecins, que la mode et les goûts mondains élèvent jusqu'à la réputation sociale. Toute l'action consiste, dans la mesure du possible, à les ramener à la raison, c'est-à-dire à leur vraie dimension d'êtres humains: c'est donc bien, sous l'autorité des îliens raisonnables, une école de la raison. Cette pièce difficilement présentable dans l'outillage traditionnel du théâtre, d'où sans doute une part de son échec en 1727, passerait fort bien avec l'aide des techniques modernes audiovisuelles, que plusieurs représentations, en particulier d'opéras, ont magistralement utilisées ces dernières années. La traduction basque ne permet pas, en revanche, de donner tout ce que le "patois campagnard" de Blaise avait de comique pour le public parisien du temps, ni les gasconnismes de Frontignac le secrétaire du courtisan.

Les deux courtes pièces de Giraudoux et de Brecht, deux siècles plus tard, en 1937-38, ont pour sujet la réalité humaine la plus directe, celle de l'immédiate avant-guerre, qui est aussi déjà la guerre, en Espagne, mais d'une manière tellement différente qu'elles semblent s'opposer absolument, par les lieux, les faits, les personnes, les sentiments. Chez Giraudoux (les périls imminents lui ont déjà inspiré en 1935 *La guerre de Troie n'aura pas lieu* puis en 1937 *Electre*), dans un "café" parisien à la mode, quelque part "au Bois" (de Boulogne) ou en "bord de

Seine”, un “Président” , personnage officiel et politique de premier plan d’un âge déjà certain, a donné rendez-vous à la jeune Florence sa maîtresse, sans se douter que celle-ci viendra lui présenter Jérôme, le jeune homme avec qui elle va se marier. Le titre biblique du plus fameux des chants d’amour, *Le cantique des cantiques*, laisse entendre, derrière la façade mondaine du spectacle, la gravité du sujet. Le dialogue subtil, un langage et des sentiments raffinés, habillent une rupture en réalité violente et tragique, tandis que la grande affaire politique du moment, l’Europe, l’Allemagne (celle de Hitler et du nazisme non nommés), se perçoit à l’arrière-plan et presse l’événement.

Avec Brecht, opposant direct au nazisme et exilé d’Allemagne, la guerre est au contraire au premier plan, et dans le titre même: ces *Fusils de la mère Carrar* ce sont ceux qu’il faudra bien prendre pour tâcher d’arrêter l’avancée des armées des “généraux” insurgés contre la gouvernement légitime de la République espagnole. Au bord de la mer, en Andalousie où l’on résiste encore, tandis que la canonnade s’approche et s’entend, la veuve Carrar (elle a perdu son mari dans les combats d’Oviedo), tout en ravaudant les filets de pêche, refuse de laisser partir ses fils au combat: l’aîné Jean qui pêche au large avec sa lampe de nuit, et le jeune José resté à la maison, impatient d’aller au “front”, tandis que la radio des voisins diffuse les appels des généraux fascistes. La portée proprement politique du thème s’exprime dans les interventions prudentes et même nuancées de “l’ouvrier” frère de Thérèse Carrar, partisan républicain venu chercher les fusils, et du curé du pays, esprit ouvert et pourtant hésitant, alors que l’église est au cœur même du débat politique, et, presque entièrement, au côté des généraux. Le dénouement du drame, que la tension dramatique annonce dès le début, arrive subitement lorsque le corps de Jean tué en mer par les mitrailleuses des insurgés est apporté dans la maison, et que la Mère Carrar donne enfin ses fusils.

*

Les principes d’écriture et de traduction en basque, avec des traits propres au domaine dialectal dit “navarro-labourdin”, sont, sur bien des points essentiels, ceux de la tradition littéraire des écrivains dits “classiques”, tels qu’exposés dans la *Postface à Maitasunaren ikasten* (traduction basque de *L’Education sentimentale* de G. Flaubert, *Maiatz*, Bayonne 2006), dont l’écrit basque littéraire n’aurait pas dû s’écarter comme il l’a fait à partir du XVIIIe siècle, compte tenu aussi de tout ce qu’on connaît aujourd’hui des caractères multimillénaires (ils sont avérés au moins depuis le temps des premiers emprunts au latin) permanents de la langue, c’est-à-dire en résumé:

1) pour l’écriture et l’orthographe:

préfixation réelle dans le verbe conjugué de tous les préfixes, assertifs, subordonnants, modaux, temporels et personnels avec toutes leurs conséquences phonétiques et donc orthographiques;

séquences régulières « sifflante + occlusive sourde » et « nasale + occlusive sonore » à l’intérieur des mots, composés ou non, sauf lorsque l’usage contraire, rarement, s’est imposé ;

aspiration initiale et consonnes aspirées maintenues comme dans la prononciation dialectale « traditionnelle », surtout quand elles sont étymologiques ou attestées dans l'écrit médiéval, en particulier lorsqu'elles ont une fonction diacritique dans les homonymes ou paronymes, l'aspiration réelle étant un trait phonétique aussi typique dans le basque qu'elle l'est en anglais ou en allemand ;

non redoublement des *-ee-* à l'intérieur des mots, déclinés au pluriel ou autres, sauf dans les formes verbales conjuguées, que le *-ee-* long y résulte souvent de la réduction de groupes vocaliques ou autrement ;

utilisation du trait d'union dans certains composés comme les verbes factitifs avec *-arazi*, et dans des composés nominaux d'une certaine longueur syllabique où le premier élément a une forme de composition particulière (*euskal-*, *itsas-* etc.) ;

2) en morpho-syntaxe :

génitif au complément déterminé singulier ou pluriel du nom verbal, l'indéterminé restant toujours par définition non marqué ;

opposition systématique du déterminant possessif réfléchi sur *ber* et non réfléchi sur démonstratif ;

réintroduction des formes conjuguées sans auxiliaire pour des verbes courants où elles se sont dialectalement perdues après l'époque des écrivains « classiques » des XVI-XVIIIe siècles ;

3) en lexique :

les emprunts romans, même aujourd'hui courants dans l'usage, sont écartés, sauf nécessité soit stylistique soit sémantique, au profit des mots basques autochtones (y compris les emprunts anciens comme les latinismes *botere* « pouvoir », *murru* « mur » etc.), qui peuvent être des composés et dérivés simples sur des bases lexicales usuelles ;

en cas de variantes dialectales géographiques ou (parfois « et ») chronologiques, choix des formes les plus proches des étymologiques ou tout au moins des plus anciennes chaque fois que l'usage dialectal les a maintenues jusqu'aux temps modernes, comme *bertze* « autre », *ide* « compagnon », *ume* « petit (par extension « enfant ») » (*kide* ou *kume* aujourd'hui quasi uniques ne sont que des mécoupures de formes composées à occlusive de liaison), et, plus généralement, des formes phonétiquement les plus conformes aux caractères propres permanents de la langue rappelés ci-dessus.

*

Le style dialogué, exclusif par définition dans le théâtre, sauf pour les didascalies et autres brèves indications de l'auteur extérieures au dialogue, pose au traducteur, dans beaucoup de langues, mais tout spécialement en basque, une difficulté particulière chaque fois qu'il s'agit de passer du « tu » au « vous », ou inversement, c'est-à-dire de « vousoiement » ou de « tutoiement ». C'est que bien des langues ne disent que l'un ou l'autre, comme l'anglo-américain moderne qui n'emploie que *you* c'est-à-dire étymologiquement « vous » (le *thou* ancien « tu » n'est

resté que dans des textes religieux), ou bien alternent les deux de manière différente, comme précisément le français ou l'espagnol. Il faut ajouter, d'abord que le basque a un tutoiement différent au féminin et au masculin (l'affixe verbal pronominal n'est pas le même: chacun sait que c'est la seule opposition morphologique du "genre" en basque), ensuite et surtout que le basque a des formes allocutives des formes conjuguées (correspondant au "datif d'intérêt" peu utilisé en français hors du langage familier) propres par définition au style parlé.

Le tutoiement en basque, *hi*, a pu être général et exclusif comme en latin il y a 2000 ans, mais le "vous" de déférence, *zu*, s'y est introduit très tôt, à partir d'un modèle extérieur qu'il reste à définir avec précision. Il est attesté dès le XIe siècle dans le basque médiéval, et sans doute remonte-t-il bien plus loin, puisque les inscriptions datées du IIIe ou du IVe siècle de Veleia-Iruña donnent déjà les bribes d'une sorte de "Notre Père" voussoyé, à la différence du "Pater noster" latin tutoyé: SEURE ISENA "votre nom", SERANA "qui êtes". L'emploi du "tu" et du "vous" en basque moderne diffère de celui du français sur des points essentiels. Le "tu" ne s'employait couramment, car le voussoiement tend aujourd'hui à le remplacer presque partout (selon le modèle historique de l'anglais, et non du français ou davantage de l'espagnol, où c'est le "tu" qui tend à l'emporter), que des grands-parents ou des parents aux enfants dans certaines familles (on a connu dialectalement des cas de tutoiement des enfants aux parents, peut-être tributaire de l'usage français où il est ancien), plus généralement des "grands" aux petits", du supérieur à l'inférieur (chez Marivaux), beaucoup plus encore entre frères et sœurs et gens de même âge, compagnons de classe ou autres. La traduction en basque, dans le dialogue du roman ou du théâtre, par souci de fidélité, surtout pour des textes anciens, se doit de garder le "tu" ou le "vous" du texte original chaque fois qu'il ne contrevient pas trop fortement à ces usages. Mieux, il est obligatoire quand l'emploi de l'un ou de l'autre, et surtout le passage de l'un à l'autre, a une fonction dramatique et stylistique (exemple célèbre de Phèdre s'adressant à Hyppolite chez Racine).

L'allocutif, désignation de la "personne à qui l'on parle" quand elle n'est pas l'un des actants (sujet, objet ou bénéficiaire), donne au verbe auxiliaire des formes différentes du "non allocutif". Cet allocutif était extrêmement fréquent et quasi obligatoire lorsque les protagonistes se tutoyaient, et c'est ainsi qu'il a été utilisé en particulier dans la pièce de Brecht pour les dialogues entre mère et fils et frère et sœur. Il offre évidemment un bénéfice théâtral tout particulier, et très naturel dans une langue comme le basque qu'on peut dire en un sens "faite pour le dialogue".

J.-B. ORPUSTAN, décembre 2007.

*

Itzultzalearen azken-hitza

Hemen euskarara itzulirik emaiten diren hirur antzertiek badagiten bilduma bitxia da, ahal den bezain ezperdina iduriz, egile ‘ta gaien aldetik, egin ziren aroarenetik bezainbat. Marivaux-ren hirur egitaldietako komedia du puntta, arrakasta handirik gabe eman zena Parisen Antzoki Frantzesean 1727-an, eta behereko bi izkinak XX-garren mendean urte bat barne eman ziren bi antzerti laburrak, nahiz hain erperdinak ere lehen behakoan: Giraudoux-ena, Komedia Frantzesean Jouvett-en jokaritaldeak eman zuena 1938-an, maitsuneko berexte baten joko ikustatezko eta mundutarra, Europako politikaren oihartzun mehatxugarri bat azpitik; eta Brecht-ena nazizmoari ihes zoala Parisen izkiriatu zuena 1937-an, eta urte berean Ienako Antzokian jokatu zena, hemen antzoki-jokoa gerlaren erdi-erdian ezarria baita, abantzu “gudugunean”, Espainiako Errepublikaren eta aitzineratzen ari den fazizmo frankixtaren artean.

Arrazoinaren irla edo gizon xipiak, komedia moldez eta eztiloaz arinak badu izenburuak biltzen duen filosofiako eta moraleko xedea, gizartearen khitzikaldi bizi eta jostagarriarekin batean. Bidari multzo batek, aro hartako gizartearen laburpena, irla ezezagun batean lurreratu behar ukan du, oro han, kondesatik eta gortelarik sehi eta laborarirano, gertatzen baitira bapatez ezin ttipiagotuak, baina arau ontsa erperdinetan: gizarteko “handienak” edo aipatuenak dira ttipienik, eta alderantziz. Arrazoina ezpaita, Descartes-en “zentzu on” hura bezala, “munduan den gauza hobekienik uzitua”, Erreienziarekin hasi den “Argietako” Frantzian bederen. Gizarteko izanaren arau kontrakoan da ere: “Bladi” laborari xoilak du gehienik, gutixago jadanik handien zerbitzukoek, eta biziki gutiago oraino handiek berek, eta hauekin modak eta munduaren gostuek gizarteko aiphamenerano goitituak dituzten poeta, filosofo, medikuek. Egintza guzia arrazoinera ahal den bezainbat haien ekhartzean datza, erran nahi da gizaki bezala duten egiazko neurrira: irlatar arrazoindunen burupean, arrazoinaren eskola bat da beraz. Antzokiko tresneria ohikoan nekez eman zaitekeen komedia hori, hortik behar bada 1727-an ukan zuen ondorio on eskasetik zerbait, biziki ontsa joan laiteke entzun-ikusteko teknika berrien laguntzarekin, ikustaldi batzuek, operan bereziki, azken urte hautan nagusiki baliatu baitituzte. Euskal-itzulpenak eztezazke eman, aldiz, ez Bladiren mintzaera “baserritarrak” irrigerrarik zuen guzia orduko ikusle paristarrendako, ez eta Frontiñak gortelariaren segetariaren gaskoineria guziak.

Giraudoux eta Brecht-en bi antzerti laburrek, bi mende berantago, 1937-1938-etan, gauza gizatar zuzenena dute gaia, gerla-aitzin-aitzinekoa, gerlarena dena ere jadanik Espainian, baina hain molde ezperdinean nun osoki elgarren kontrekoak direla iduri baitute, lekuez, gertakariez, jendez, sendimenduez. Giraudoux-en egitaldi bakarreko antzertian (lanjer hurbil-hurbilek egin-araziak dauzkote jadanik 1935-an *Troiako gerlarik ezta izanen*, gero 1937-an *Elektra*), “kafe” paristar modako batean, “Oihanean” (“Boulogne”-koan) edo “Zekuana bazter batean”, “President” bat, lehen maileko kargudun ofizial eta politikako bat adinean aitzinatua, hitz-hartua da bere maite Florenza gaztearekin, batere gogoan ukan gabe hau jinen zakola

Jeromino, ezkonduko duen gizon gaztearen aitzineratzera. *Kantuen kantua* maitasunezko kantu aiphatuenaren izenburu biblakoak entzun-arazten du, ikusgarriaren itxura mundutarraren gibelean, gaiaren larritasuna. Elgarrizketa arin eta biziak, hizkuntza eta sendimendu hautatuek, estaltzen dute berexte egiazki bortitz bat, orduan ziren politikako gai handiak, Europa, Alemania (izendatzen ez tiren Hitler eta nazizmoarena), agertzen direlarik urrunean gertakaria hertsatuz.

Brecht-ekin, nazizmoaren etsai zuzena eta Alemaniatik herriz aldatua, gerla, aldiz aitzin-aitzinean da, eta izenburuan berean: *Ama Karrarren eskopetak*, hartu beharko direnak Espainiako Errepublikaren gobernu legezkoaren kontra “jeneral” jazartuen aitzinatzearen geldi-araztera entseatzeko. Itsas-bazterrean, oraino han ihardokitzen den Andaluzian, kanoikada hurbiltzen ari delarik eta entzuten, Karrar alharguntsak (senarra Oviedoko guduetan galdua du), arraintzako sare antolatzen ari den batean, debekatzen du semeak gudura joan diten: zaharrena Joanes arraintzan ari urrunago itsasoan bere gauargiarekin, eta Koxe gaztea etxean gelditua, “gudugunera” joaiteko ezin-egonean, auzoen irratiak hedatzen dituelarik jeneral faxizten deiak jendeari. Gaiaren helburu garbiki politikakoa agertzen da Therezaren anaia “langilearen”, alderdikari errepublikarra eskopeten bila jina, eta herriko erretoraren arteko solas zuhurtziazko eta ere neurtuetan, azken hau izpiritu ideki batekoa eta bizkitartean zalantzan, eliza eztabada politikazkoaren erdi-erdian delarik, eta abantzu osoan, jeneralen alde. Bururapena, hastapenetik antzertiaren tinkamenak iragartzen duena, bapatez gertatzen da Joanesen gorputza, itsasoan jazartuen mitralluzek hila, etxera ekharria denean, eta Ama Karrarek azkenean eskopetak hertzen dituenean.

*

Euskaraz idazteko eta itzultzeko arauak, euskalki eremu “lapurtar-baxenabartarra” dioteneko berezitasun batzuekin, “klasikoak” deitzen diren idazlen ohidurakoak dira baitezpadako gauza batzuetan *Maitasunaren ikasten*, Flaubert-en *L'Education sentimentale*-ren itzulpeneko (*Maiatz*, Baiona 2006) *Post-face* delakoan emanak diren bezala, ezpaitzuen euskal-idazki literaturakoak hetarik baztertu behar gure ustez, XVIII-garren mendetik hunara egin den bezala, gogoan harturik ere bi milako urteak iraganik (latinari egin diren lehenbiziko maileguetarik hasiz bederen) hizkuntzako berezitasunetan gaurregun ezagutzen den guzia, erran nahi da laburpenez:

1) idatzara eta orthografiako:

aditz jokatu aurrizki baieztatzale, menperatzale, moduko, aroko eta personal guzien egiazki aurrizkitzea, hunek ahozkatetan eta orthografian emaiten dituen ondorio guziekin;

“xixtukari + herskari gogor” eta “sudurkari + herskari ozen” jarraikida zuzenak hitzen barnean, elgartu ala ez, kontrako ohidura ezpada, bekan, jarria;

haskatze hastapeneko eta konsonant hastunak atxikiak dira erran den euskalkiko ahozkatze “ohikoan” bezala, oroz gaineratik etimologiakoak direnean edo erdi-aroko idazkian ezagunak, hitz berdin edo berdintsuetan egiteko berexkarria

badutenean bereziki, haskatze egiazkoa izanez euskararen fonetikan angelesekoan edo alemanekoan den bezain ezagugarri berezia;

hitz barneko *-ee-* edo bertze bokal bikunak, deklinabide ainitzeko ala bertze, eztira izkiriartzen, baina beti bokal xoila, salbu atzizki jokatueta *-ee-* luzea bokal mutzo batzuen laburpena izan dadin ala bertzela;

loturazko marra erabiltzen da hitz elgartu mota batzuetan, hala nola *-arazi* gaineratuz egiten diren egintzazko aditzetan, eta silabaz luzetasun zerbait duten izen batzuetan lehenbiziko hitzak baduelarik elgertasuneko molde berezi bat hala nola *euskal-*, *itsas-* eta bertze;

2) morfo-sintasian:

aditz izenaren osagailu mugatu bakuneko ala ainitzekoa beti genitiboan emaiten da, mugabea geldituz zuzen den bezala deklinatu gabe;

osoki aurkatzen dira jabetasuneko mugagailu egilera itzulia *ber(-)* hitzaren bidez, eta egilera ez itzulia erakuslearenez;

laguntzalerik gabeko jokabidea berrerabilia da aditz hedatu batzuetan euskalkiak galdua duelarik XVI-XVIII-garren mendetako “klasikoen” arotik landa;

3) hiztegian:

erdal-maileguak, gaurregun hedatuak izanik ere, baztertuak dira, beharrezkoak ezpada estiloaren edo erran-nahiaren aldetik, euskal-hitz zuzenen abantailan (hautan izan daitezke mailegu zaharrak hala nola *botere*, *murru* latinkiak eta bertze), hauk hitz-erro ohiko batzuetan elgarturik edo atzizkiturik eginak izan baitaitezke;

lurraldetako ala (batzuetan “eta”) aroetako euskalki aldaketak badirenean, etimologiari hurbilenak hautatzen dira edo bederen lekukotasunez zaharrenak euskalkiko ohidurak han edo hemen orai arteo atxiki dituelarik, hala nola *bertze*, eta *ide*, *ume* (*kide*, *kume* gaurregun abantzu bakarrik erabilia loturazko herskariekin hitz elgartuak gaizki mostuz egin dira), eta ere ahozkatzeko aldetik gorago erran diren betiereko berezitasunen araberakoenak.

*

Elgarrizketako estiloa, antzertian beharrez bakarra, elgarrizketatik kampo diren arte argitasun edo idazlearen bertze erakuspen laburretan ezpada, bademo itzultzaleari, hizkuntza ainitzetan, baina oroz gaineratik euskararen, neke berezi bat “hi”-tik “zu”-ra iragan behar denean eta alderantziz. Hizkuntza ainitzek eztute bat edo bertzea baizik erraiten, hala nola angeles-amerikarrak eztabila *you* baizik, erran nahi da etimologikoki *zu* (“hi” zaharra *thou* ezta idazki zahar eta othoitz batzuetan baizik gelditu), edo biak ezperdinki aldizkatzen dituzte, frantzesak eta gaztelarak bezala. Gaineratu behar da, lehenik euskarako hikatzea eztela berdin arrear eta emean (izen-ordain atzizkia ezta bera, “jeneroan” euskarak duen gramatikako berexkuntza bakarra dela jakina baita), gero eta oroz gaineratik euskarak badituela elgarrizketako aditz molde bereziak “alokutiboak”, “elgarrizketalariak” nahi bada (frantzesean “datif d’intérêt” diotena bezalatu, baina hau mintzara aphaletik hara guti erabilia), erraiteko estiloaren berezitasunak.

Euzkaran “hikatzea” izana dateke bakarra eta orotakoa latinean bezala duela 2000 urte, baina jendetasunezko “zukatzea” goizik sartu da, zorrozki jakiteko gelditzen den euskaraz kampoko eragin zenbaiten ondorioz. Nundik ere hartu baita, Ertaroko euzkaran XI-garren mendetik ezaguna da eta urrunago igaiten dateke, III edo IV-garren mendean Veleia-Iruñako idazki motzetan aurkitzen direnaz geroz "Gure Aita" bezalako baten zati batzu "zuka", latinezko "Pater noster" hika delarik: ZEURE IZENA, ZERANA. Oraiko euzkaran “hi” eta “zu” frantzesekotik bertzela erabilia dira baitezpadako aldi batzuetan. Duela guti “hi” ohiki erabilia zen, orai “zu” nagusitzera baitoa, aitatxi-amatxiez edo aitamez haurretara familia batzuetan (dialektoki ezagutu dira hurrek aitametarako “hika” batzu han edo hemen, menturaz hartan aspaldikoa den erdarari zor zirenak), orotakoago “handietarik ttipietara”, nagusitik sehira (Marivaux-en antzertian), biziki gehiago oraino haurride ‘ta adin bereko jenden artean, eskolakide ala bertze. Euskal-itzulpenak, elaberriko edo antzertiko elgarrizketan, zuzen itzultzeaz axolatuz, oroz gainetik idazki zaharretan, “hi” eta “zu” idazkian diren bezala atxiki behar ditu, gizarteko ohidura horien kontra azkarkiegi eztoan aldi oroz. Hobeki, baitezpadakoa da bat edo bertzearen erabiltzea, bereziki batek bertzera joatea, antzertiko eta estiloko balioa duenean (Phaedra Hipolitori mintzo Racine-ren tragediako behazun aipatuan).

Alokituboak, harekin mintzo dena aditzean erraiten denean eztelarik hura aditzeko egiletarik bat, bademo aditz laguntzaleari alokutiboan eztenean ez bezalako egitura bat. Alokutibo hori ezin ohikoagoa zen eta abantzu beharrezkoa mintzariak hika ari zirenean, eta horrela erabili da bereziki Brecht-en antzertian ama-seme ‘ta anaia-arreben arteko elgarrizketetan. Antzokiko abantail berezi bat badakhar alabaina, eta osoki jitezkoa euskara bezala “elgarrekin mintzatzeko” egina dela erran daitekeen hizkuntza batean.

J.-B. ORPUSTAN, 2007-ko negilean.